M. TVLLII

CICERONIS

TVSCVLANARVM QVAESTIONVM,

SEV

DISPVTATIONVM

Libri Quinque.

Post plurimas doctissimorum Virorum emendationes, ad vsum studiosæ iuuentutis nunc demùm excusi, Et amplissimis notis illustrati.

LONDINI,
Excudebat Arn. Hatf. impensis Ioannis Harrisoni. 1599.

John Westwood
John Westwood
John Westwood

871
C7ou.ha

TYPOGRAPHVS
studiosis adolescentibus
S. P. D.

HABETIS, ornatissimi adolescentes, Tusculanas M.T.Ciceronis quæstiones, nunc denuo inter reliqua præstantissimi Oratoris opera, separatim ad vsum vestrum excusas. in quarum editione, castigatissima quæque exemplaria (hactenus in lucem edita) sequuti sumus, neque temere quicquam immutandum censuimus. Tanti enim Ciceronis authoritatem doctissimi quique meritò semper faciendam existimarunt, vt, si qua in explendis huius Auctoris operibus vecula occurreret, quæ delicatis auribus minùs probaretur, relinquendam potiùs, quàm alteram non perinde aptam substituendam, iudicarint. Annotatiunculas quasdam oris marginum addidimus, quas vobis, cæterisque Lectoribus, neque ingratas, neque infrugiferas fore confidimus. Hunc qualemcumque laborem nostrum boni consulite, alacriquè animo in cæpta studia incumbite: inquè Dei Opt. Max. timore, superiorúmque vestrorum obedientia crescentes, diu feliciterque valete.

935147

M. TVL. CICERONIS TVSC. [a]QVAESTIONVM AD M. BRVTVM

a q.v.c. DIPVTATIONVM.

LIBER I.

DE CONTEMNENDA MORTE.

CVM defensionum laboribus, senatoriisque muneribus aut omnino, aut magna ex parte essem aliquando liberatus, retulime, Brute, te hortante maximè, ad ea studia, quæ retenta animo, remissa temporibus, lõgo interuallo intermissa reuocaui: &, cum omnium artium, quæ ad rectam viuendi viam pertinerent, [b]ratio, & disciplina, studio sapientiæ, quæ philosophia dicitur, contineretur: hoc mihi Latinis litteris illustrandum putaui: nõ quia philosophia Græcis & litteris, & doctoribus percipi non posset: sed meũ iudicium [c]semper fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapientiùs, quã Græcos: aut accepta ab illis, fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent, in quibus elaborarent. nã mores, & instituta vitæ, résq; domesticas, ac familiareis nos profectò & meliùs tuemur, & lautiùs. rem verò publicam nostri maiores certè melioribus [d]temperauerunt, & institutis, & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cùm virtute nostri multùm valuerunt, tum plus etiam disciplina. Iam illa quæ natura, non litteris assecuti sunt, neq; cum Græcis, neq; vlla cum gente sunt conferenda. Quæ enim tanta grauitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellẽs in omni genere virtus in vllis fuit,

b μέθοδος.

c al. semper hoc fuit.

d al. temperarunt.

fuit, vt sit cum maioribus nostris cōparanda? doctrina Græcia nos, & omni litterarū genere superabat. in quo erat facilè vincere non repugnāteis. nam cùm apud Græcos antiquissimum è doctis sit genus poëtarum, siquidem Homerus fuit, & Hesiodus ante Romam conditā, Archilochus regnante Romulo: seriùs poëticam nos accepimus: annis enim ferè [a] CCCCCX. post Romam cónditam Liuius fabulā dedit, C. Claudio, Cæci filio, M. Tuditano, consulibus, anno ante natum Ennium: qui fuit maior natu, quàm Plautus, & Nævius. Serò igitur à nostris poëtæ vel cogniti, vel recepti. Quamquam est in originibus, solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. honorē tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua obiecit, ut [b] probrum, [c] Marco Nobiliori, quòd is in prouincia poëtas duxisset. duxerat autem cōsul ille in Ætoliam, vt scimus, Enniū. Quo minus ergo honor is erat poëtis, eo minora studia fuerunt. nec tamē, si qui magnis ingenijs in eo genere exstiterunt, non satis Græcorū gloriæ responderunt. An censemus, si Fabio, nobilissimo homini, laudi datum esset, quòd pingeret, * non multos etiam apud nos futuros [d] Polycletos, & Parrhasios fuisse? Honos alit arteis, omnésq; incenduntur ad studia gloriā: iacéntq; ea semper, quæ apud quósq; improbantur. Sūmam eruditionem Græci sitam censebant in neruorum, vocúmque cantibus. igitur & Epaminondas, princeps, meo iudicio, Græciæ, fidibus præclarè cecinisse dicitur: Themistoclésq; [e] aliquot antè annis cùm in epulis recusasset lyram, habitus est indoctior. Ergo in Græcia musici floruerunt, discebántq; id omnes, nec, qui nesciebat, satis excultus doctrina putabatur. In summo apud illos honore geometria

[a] al. cc[illegible] xiiii. nos

[b] ὄνειδος.

[c] al. M. Nobiliori.

* 1

[d] L. Polygnotos. & P.

[e] al. aliquot antè annos.

metria fuit, itaque nihil mathematicis illustrius. At nos, metiendi, ratiocinandique vtilitate, huius artis terminauimus modum. At cõtrà oratorem celeriter complexi sumus: nec eum primò eruditum, aptum tamen ad dicendum: pòst autem eruditũ. nam, Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuisse, [a] memoriæ traditũ est: studiosum autem eum, [b] qui hos ætate anteibat, Catonem: pòst vero Lepidum, Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos nostram ad ætatem, vt non multùm, aut nihil omnino Græcis [c] cederetur. Philosophia iacuit vsque ad hanc ætatem, nec vllum habuit lumen litterarum Latinarum: quæ illustranda, & excitanda nobis est, vt, si occupati profuimus aliquid ciuibus nostris, prosimus etiam, si possumus, otiosi. In quo eo magis nobis est elaborandum, quòd multi iam esse Latini libri dicuntur scripti inconsideratè ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis. fieri autem potest, vt rectè quis sentiat, & id, quod sentit, politè eloqui non possit. Sed mandare quemquam litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorẽ, hominis est intemperanter abutentis & otio, & litteris. Itaque suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit, præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti volunt. Quare si aliquid oratoriæ laudi nostra attulimus industria, multo studiosiùs philosophiæ fonteis aperiemus, è quibus etiam illa manabant. Sed, vt Aristoteles, vir summo ingenio, [d] scientiæ copia, cùm motus esset Isocratis rhetoris gloria, dicere etiã cœpit, adoleſcenteis docere, & prudentiam cum eloquentia iungere: sic nobis placet nec pristinum dicendi studiũ deponere, & in hac maiore, & vberiore arte versari. hanc enim perfectam philosophiam

a à q.v.c. abest vox, memoriæ, nec agnoscit Lb

b q.v.c. qui his ætate anteibat. alij, vt vulg.

c L. cederemus.

d fort. scientia, copia.

ſophiam ſemper iudicaui, quæ de maximis quæſtionibus copiosè poſſet, ornatéq; dicere. in quam exercitationem * [a]ita nos ſtudiosè operam dedimus, vt iam etiam ſcholas Græcorũ more habere auderemus: vt nuper tuum poſt diſceſſum in Tuſculano, cùm eſſent complures mecum familiares, [b]tentaui, quid in eo genere poſſem. vt enim antea declamitabã cauſas, quod nemo me diutiùs fecit: ſic hæc mihi nũc ſenilis eſt declamatio. Ponere iubebam de quo quis audire vellet: & id aut ſedens, aut ambulans diſputabam. itaque dierum quinq; ſcholas, vt Græci appellant, in totidem libros contuli. fiebat autem ita, vt, cùm is, qui audire vellet, dixiſſet, quid ſibi videretur, tum ego cõtrà dicerem. hæc eſt enim, vt ſcis, vetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem diſſerendi. nam ita facillimè, [c] quod veriſimilimũ eſſet, inueniri poſſe Socrates arbitrabatur. ſed quo cõmodiùs diſputationes explicentur, ſic eas exponam, quaſi agatur res, non quaſi narretur. ergo ita naſcetur exordiũ. A. * Malũ mihi videtur eſſe mors. M. Iis ne, qui mortui ſunt, an iis, quibus moriendum eſt? A. vtriſq;. M. Eſt igitur miſerum, quoniam malũ. A. Certè. M. Ergo & ij, quib. euênit tam, vt morerentur, & ij, quibus euenturum eſt, miſeri. A. Mihi ita videtur. M. Nemo ergo non miſer. A. Prorſus nemo. M. Et quidem, ſi tibi cõſtare vis, omnes, [d] quicumq; nati ſunt, erúntve, non ſolũ miſeri, ſed etiam ſemper miſeri. nam ſi ſolos eos diceres miſeros, quibus moriendum eſſet, neminẽ tu quidem eorum, qui viuerent, exciperes: moriendum eſt enim omnibus: eſſet tamẽ miſeriæ finis in morte. quoniam autem etiam mortui, miſeri ſunt, in miſeriam naſcimur ſempiternam. neceſſe eſt enim, miſeros eſſe eos, qui cẽtum millibus annorum antè occiderunt, vel

*3

a ita nos ſtudiosè dedimus, vt iam.

b v.c. temptaui, non pl.

Socratis ratio

c al. quid verisimillimum eſſet, &c. al. quid verum, veriue ſimil.

*3

d L. qui vnquam ſunt, & ita q.v.c.

potius omneis, [a] quicunque nati. A. Ita prorsus existimo. M. Dic, quaso, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, [b] transuectio Acherontis, * mento summam aquam attingens siti eneclus Tantalus? * num illud, quod Sisiphu' versat Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum? fortasse etiam inexorabiles iudices, Minos, & Rhadamanthus apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius, nec quoniam apud Graecos iudices res agetur, poteris adhibere Demosthenem: tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Haec fortasse metuis, & idcirco mortē censes esse sempiternū malū. A. Adeóne me delirare censes, [c] vt ita esse credā? M. An tu haec nō credis? A. Minimè verò. M. Malè hercule narras. A. Cur? quaso. M. quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. A. Quis enim non in eiusmodi causa? aut quid negotij est, * haec poëtarum, & pictorum portenta conuincere? M. Atquì pleni sunt libri philosophorum contra ista ipsa disserentium. A. Ineptè sanè. quis est enim tam excors, quē ista moueant? M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos vlli. A. Ita prorsus existimo. M. Vbi ergo sunt ij, quos miseros dicis? aut quem locum incolunt? si enim sunt, nusquā esse non possunt. A. Ego verò nusquam esse illos puto. M. Igitur nè esse quidē. A. Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum quidem, quia nulli [d] sunt. M. Iam mallem Cerberū metueres, quàm ista tam incōsideratè diceres. A. Quî tandem? M. quem esse negas, eundē esse dicis. vbi est acumen tuum? cum enim miserum esse dicis, tum eum, qui non sit, dicis esse. A. Non sum ita hebes, vt ista dicam. M. Quid dicis igitur? A. Miserū esse, verbi causa, Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit:

[a] al. qui vmquam. *

[b] al. trauectio Acherunris. *4 *5

[c] L. vt ista credam? & ita v.c.

*6

[d] * al. sint.

existere

dimiſerit: miſerũ Cn. Pompeium, qui tanta gloria ſit orbatus: [a] omneis denique miſeros, qui hac luce careant. M. Reuólueris eodem. ſint enim oportet, ſi miſeri ſunt. tu autem modò negabas eos eſſe, qui mortui eſſent; ſi igitur non ſunt, nihil poſſunt eſſe. ita ne miſeri quidem ſunt. A. Non dico fortaſſe etiam, quod ſentio. nam iſtud ipſum, non eſſe, cùm fueris, miſerrimũ puto. M. quid miſerius, quàm omnino nunquã fuiſſe? ita, qui nondùm nati ſunt, quia non ſunt, miſeri iam ſunt: & nos ipſi, ſi poſt mortem miſeri futuri ſumus, miſeri fuimus, antequàm nati. ego autem non cõmemini, antequàm ſum natus, [b] me miſerũ. tu ſi meliore memoria es, velim ſcire, ecquid de te recordêre. A. Ita iocaris, quaſi ego dicã, eos eſſe miſeros, qui nati non ſunt, & nõ eos [c] miſeros, qui mortui ſunt. M. eſſe ergo eos dicis. A. immò, quia nõ ſunt, cùm fuerint, eos miſeros eſſe. M. Pugnantia te loqui non vides? quid enim tã pugnat, quàm non modò miſerum, ſed omnino quidquam eſſe, qui non ſit? an tu egreſſus portâ Capenâ, cùm Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum ſepulcra vides, miſeros putas illos? A. Quoniam me verbo premis, poſthac non ita dicam, miſeros eſſe, ſed tantùm, miſeros, ob idipſum, quia non ſunt. M. Non dicis igitur, miſer eſt M. Craſſus, ſed tantùm, miſer M. Craſſus. A. Ita planè. M. Quaſi non neceſſe ſit, quidquid iſto modo pronũties, id aut eſſe, aut nõ eſſe. an tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur: omne pronuntiatum (ſic enim mihi in præſentia occurrit, vt [d] appellarem ἀξίωμα: vtar poſt alio, ſi inuenero melius) [e] id ergo eſt pronuntiatum, quod aut verum, aut falſum eſſe dicitur. cùm igitur dicis, miſer M. Craſſus: aut hoc dicis, miſer eſt M. Craſſus, vt poſſit iudicari, verum id, falſúmne ſit: aut nihil

[a] v.c. omnia.
[b] fort me eſſe miſerum.
[c] fort delenda hic vox. miſeros.
[d] al. appellẽ.
[e] q.v.c. id ergo, quod eſt pronuntiatũ, aut verum eſt, aut falſum.

nihil dicis omnino. A. Agè, iam cõcedo non esse miseros, qui mortui sunt, quoniam extorsisti, vt fatere, qui omnino non essent, eos ne miseros quidẽ esse posse. quid? qui viuimus, cùm moriendum sit, nónne miseri sumus? quæ enim potest in vita esse iucunditas, cùm dies, & nocteis cogitandum sit, iam, iámq; esse moriendum? M. Ecquid ergo intelligis, quantum mali ex humana conditione deieceris? A quónam modo? M. quia, si mori etiam mortuis miserum esset infinitum quoddam, & sempiternũ malum haberemus in vita. nunc video calcem: [a] *ad quem cum sit decursum, nihil sit præterea extimescendum. sed tu mihi vidêris Epicharmi, acuti, nec insulsi hominis, vt Siculi, sententiam sequi. A. Quam? non enim noui. M. Dicam, si potero, Latinè. scis enim me Græcè loqui in Latino sermone non plus solere, quàm in Græco Latinè. A. & rectè quidem. sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia? M.*

[a] v.c. ad quam cùm & ita L.

[b] *Emori nolo: sed me esse mortuum* [c] *nihili æstimo. A. Iam agnosco Græcum. sed quoniam coëgisti, vt cõcederẽ, qui mortui essent, eos miseros nõ esse, perfice, si potes, vt ne moriendũ quidem esse, miserum putem. M. iam istuc quidem nihil negotij est: sed etiam maiora molior. A. Quo modo hoc nihil negotij est? aut quæ tandem sunt ista maiora? M. Quoniam, si post mortem nihil est mali, ne mors quidẽ est malum: cui proximum tempus est post mortem, in quo mali nihil esse concedis: ita ne moriendum quidem esse, malum est.* [d] *id est enim, perueniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur. A. Vberiùs ista quæso. hæc enim spinosiora, priùs, vt confitear, me cogunt, quàm vt assentiar. sed quæ sunt ea, quæ dicis te maiora moliri? M. vt doceam, si possim, non modò malũ non esse.*

[b] Ἀπὸ μὲν θανεῖν οὐ θνήσκειν δ' οὔμοι διαφέρει.

[c] al nihil æstimo.

quasi pro substantivo

[d] al. idem.

sed

ſed bonum etiam eſſe mortem. A. Non poſtulo id quidem, aueo tamen audire. vt enim nõ efficias quod vis, tamen, mors vt malum non ſit, efficies. ſed nihil te interpellabo. [a] continentem orationem audire malo. M. Quid? ſi te rogauero aliquid, nónne reſpondebis? A. Superbi id quidem eſſet. ſed, niſi quid neceſſe erit, malo ne roges. M. Geram tibi morem, & ea, quæ vis, vt potero, explicabo, nec tamen quaſi Pythius Apollo, certa vt ſint, & fixa, quæ dixero: ſed vt homunculus [b] vnus è multis, probabilia coniectura ſequens. vltrà enim quò progrediar, quàm vt veriſimilia [c] videam, non habeo. certa dicent ij, qui & percipi ea poſſe dicunt, & ſe ſapientes eſſe profitentur. A. Tu, vt videtur. nos ad audiendũ parati ſumus. M. Mors igitur ipſa, quæ videtur notiſſima res eſſe, quid ſit primùm eſt videndum. ſunt enim, qui diſceſſum animi à corpore putent eſſe mortem. ſunt, qui nullum cenſeant fieri diſceſſum, ſed vnà animum, & corpus occidere, animúmq; cum corpore exſtingui. qui diſcedere animum cenſent, alij ſtatim diſſipari, alij diu permanere, alij ſemper. Quid ſit porrò ipſe animus, aut vbi, aut vnde, magna diſſenſio eſt. * alijs cor ipſum animus videtur: ex quo excordes, vecordes, concordeſq; dicuntur: & Naſica ille prudens, bis conſul, Corculum, & Egregiè cordatus homo catus [d] Aelius Sextus. Empedocles animum eſſe cenſet, * cordi ſuffuſum ſanguinem. alijs pars quædã cerebri, viſa eſt animi principatum tenere. alijs nec cor ipſum placet, nec cerebri quandam partem, eſſe animum: ſed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi eſſe ſedem, & locum. [e] animum autem alij animam, [f] vt ferè noſtri, declarant nominari. nam & agere animam, & efflare dicimus, & animoſos, & bene animatos, & ex animi ſentẽtia:

[a] συνεχῆ.

[b] ἐις τῶν πολλῶν

[c] al. dicam.

[d] al. Ailius.

[e] al. animum autem animam noſtri declarant nominari.

[f] q. v. c. vt ferè ipſum declarat nomen

ipſe

ipse autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus, ignis videtur. Sed hæc quidem, quæ dixi,

a al. cor, sanguinem, cerebrum.

[a]cor, cerebrum, animam, ignem, vulgò: reliqua ferè singuli, vt multi antè veteres, proximè autem Aristoxenus, musicus, idémq; philosophus, b *intentionem ipsius corporis quandam, velut in cantu, & fidibus, quæ harmonia dicitur. sic ex corporis totius natura, & figura, varios motus cieri, tanquã in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multo antè & dictum, & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quasi corpus, negauit esse, verùm numerũ dixit esse, cuius vis, vt iam antea Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset. eius doctor Plato triplicem finxit* c *animam: cuius principatum, id est rationẽ, in capite, sicut in arce, posuit: & duas parteis separare voluit, iram, & cupiditatem: quas locis discluſit: iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquenteis facit: duobus Pherecratem quendam Phthiotam senem, quem ait à Deucalione ortum, dissérentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane, frustráq; animalia, & animanteis appellari: neque in homine ineſſe animum,* d *vel animam, nec in bestia: vímq; omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus viuis æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquã, nisi corpus vnũ, & simplex, ita figuratum, vt temperatione naturæ vigeat, & sentiat. Aristoteles longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio, & diligentia,*

b q.v. c. ipsius corporis intentionem quandam.

c q.v.c. animi naturam: cuius pr.

d hoc totum, vel animam, abest à q.v.c.

tia, cùm quattuor illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia orirẽtur, quinctam quandam naturam censet esse, è quà sit mens. cogitare enim, & prouidere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, pungi, lætari: hæc, & similia eorum, in horum quattuor generum nullo inesse putat. quinctum genus adhibet, [a] vacans nomine: & sic ipsum animum, [b] ἀπαλεχίαν appellat nouo nomine, * quasi quandam continuatam motionem, & peremnem. Nisi quæ me fortè fugiunt, hæ sunt ferè omnium de animo sententiæ. Democritum enim magnum quidem illum virum, sed lævibus, & rotundis corpusculis efficientem animum concursu quodam fortuito, omittamus. nihil est enim apud istos, quod nõ atomorum turba conficiat. Harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est. [c] vtrùm igitur inter has sententias dijudicare malumus, an ad propositum redire? A. Cuperem equidem vtrumquè, si posset: sed est difficile non confundere. quare si, vt ista nõ differamus, liberari mortis metu possumus, id agamus. sin id non potest, nisi hac quæstione animorum explicata, nunc, si videtur, hoc: illud, aliàs. M. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius. efficiet enim ratio, vt quæcumque vera sit earum sententiarum, quas exposui, mors aut malum non sit, aut sit bonum potiùs. nam si cor, aut sanguis, aut cerebrũ est animus, certè, quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore. [d] si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, exstinguetur: si est Aristoxeni harmonia dissoluetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omnino animum [e] dicat esse? His sententiis omnibus nihil post mortem pertinere ad quemquam potest. pariter

a ἀνώνυμον.
b al. ἀπαλλαχίαν.
* 9
c fort. vtrùm igitur has sententias dijudicare malumus.
d al. si aer, mendosè.
e fort. dicit esse?

riter enim cum vita sensus amittitur. non sentientis autem, nihil est, vllam in partem quod interſit. reliquorũ sententiæ spẽ afferunt, ſi te fortè hoc delectat, posse animos, cùm è corporibus excesserint, in cælũ, quasi in domicilium suũ peruenire. A. Me verò delectat: idq; primùm ita esse: deinde, etiã si non sit, mihi tamẽ persuaderi velim. M. Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonẽ superare possumus? euolue diligenter eius eum librum, qui est de animo: amplius quod desideres, nihil erit. A. Feci mehercule, & quidem sæpius: sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cùm posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare, assensio omnis illa[a] elabitur. M. Quid hoc? dásne aut manere animos post mortẽ, aut morte ipsa interire? A. Do verò. M. Quid, si mancant? A. Beatos esse concedo. M. Si intereant? A. Non esse miseros, quoniam ne sint quidẽ. [b] iam istuc, coacti à te, paullo antè cõcessimus. M. quo modo igitur, aut cur mortem malum tibi videri dicis, quæ aut beatos nos efficiet, animis manentibus, aut non miseros, sensu carenteis? A. Expone igitur, nisi molestum est, primùm animos, si potes, remanere post mortem: tum, si minùs id obtinebis: (est enim arduum) docebis carere omni malo mortẽ. ego enim istuc ipsum vereor, ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. M. Auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, vti optimis possumus: quod in omnibus causis & debet, & solet valere plurimum: & primùm quidem omni antiquitate: quæ quo propriùs aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc meliùs ea fortasse, quæ erant vera, cernebat. itaque vnum illud erat in situ pri scis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum,

[a] q.v.c. illabitur. al. inlabitur. vnde fort. leg dilabitur.

[b] fort. nam istuc, coacti à te, &c. fort. iam enim istuc, &c.

[a] neque

[a] neque excessu vitæ sic deleri hominem, vt funditus interiret: idq; cùm multis alijs rebus, tum è pontificio iure, & cæremonijs sepulcrorũ intelligi licet: quas maximis ingenijs præditi nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorũ mẽtibus, mortẽ nõ interitũ esse omnia tollentem, atq; delentẽ, sed quandã quasi migrationẽ, cõmutationémq; vitæ, quæ in claris viris, & fœminis dux in cælũ soleret esse: *in ceteris humi [b] retineretur, & permaneret tamen. ex hoc, & nostrorum opinione.

Romulus in cælo [c] cum dijs agit æuum,

vt famæ assentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indèq; perlapsus ad nos, & vsque ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præsens habetur deus. hinc Liber, Semele natus, eadémq; famæ celebritate Tyndaridæ fratres: * qui non modo [d] adiutores in prælijs victoriæ populi R. sed etiam nuntij fuisse perhibentur. Quid? Ino, Cadmi filia, nónne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? quid? totum propè cælum, ne plureis persequar, nónne humano genere completum est? Si verò scrutari vetera, & ex his ea, quæ scriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner: ipsi illi, maiorum gentium dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cælũ reperientur. quære, quorum demonstrentur sepulcra in Græcia: reminiscere, quoniam es initiatus, quæ tradantur mysterijs: tum denique quàm hoc latè pateat, intelliges. Sed qui nõdũ ea, quæ multis pòst annis tractari cœpissent, physica didicissent, tantum sibi persuaserant, quantum natura admonente cognouerant: rationes, & causas rerum non tenebant, visis quibusdã sæpe mouebantur, hísq; maximè nocturnis, vt viderẽtur ij, qui vitæ excesserant, viuere. [e] Vt porrò firmissimum

hoc

[a] fort. neque excessu è vita.

*10
[b] L. retineret, & permanerent tamen.
[c] L. cum dijs genetalib.: æuum Degit famæ ass.

*11
[d] v.c. adiutores in prælijs populi R. sed etiam victoriæ nuntij fuisse p.

[e] L. At porrò firmiss.

hoc afferri videtur, cur deos esse credamus, quòd nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio, multi de dijs praua sentiunt. id enim vitioso more effici solet. omnes tamen esse vim, & naturam diuinã arbitrantur. nec verò id collocutio hominum, aut consensus efficit: non institutis opinio est cõfirmata, non legibus. Omni autem in re cõsensio omnium gentium, lex naturæ putanda est. quis est igitur, qui suorum mortem primùm non eò lugeat, quòd eos orbatos vitæ cõmodis arbitretur? Tolle hanc opinionem: luctum sustuleris. nemo enim mœret, suo incommodo dolent fortasse, & anguntur: sed illa lugubris [a] *lamẽtatio, fletusque mœrens, ex eo est, quòd eum, quem dileximus, vitæ commodis priuatum arbitramur, idq; sentire. Atque hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaque doctrina. Maximum verò argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animorũ tacitam iudicare, quòd omnibus curæ sunt,* [b] *& maximè quidem, quæ post mortem futura sint. Serit arbores, quæ alteri sæculo prosint, vt ait Statius in Synephebis, quid spectans, nisi etiam posteraa sæcula ad se pertinere? Ergo arbores seret diligens agricola, quarũ adspiciet bacam ipse numquam: vir magnus leges, instituta,* [*] *remp.* [c] *conseret. Quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorum diligentia, quid ipsa sepulcrorũ monumenta, quid* [d] *elogia significant, nisi nos futura etiã cogitare? Quid illud? num dubitas, quin speciẽ naturæ capi deceat ex optima quaq; natura? quæ est igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum, qui se natos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitrantur? abijt ad deos Hercules.*

num-

a al. ejulatio.

b L. & maximæ quidem.

* 12

c L. non seret.

d al. ellogia al. eclogia.

numquam abiisset, nisi, cùm inter homines esset, eam sibi viam muniuisset. Cætera iam ista, & religione omnium consecrata. Quid in hac rep. tot, tantósq; viros ob remp. interfectos, cogitasse arbitramur? ipsdémne vt finibus nomen suum, quibus vita, terminaretur? Nemo umquam siue magna siue immortalitatis se pro patria offerret ad mortem, licuit esse otioso Themistocli, licuit Epaminondæ, licuit, ne & vetera, & externa quæram, mihi: sed nescio quo modo inhæret in mentibus quasi seculorum quoddam augurium futurorum: idq; in maximis ingenijs, altissimisq; animis & existit maximè, & appâret facillimè. quo quidē demto, quis tam esset ament, qui semper in laboribus, & periculis viueret? loquor de principibus. quid poëta? nónne post mortem nobilitari volunt? vnde ergo illud?

laudis amor ad magna subinde mouet.

Adspicite ô cives senis Ennij imaginis formam.
Hic vestrûm panxit maxima facta patrum.

Mercedem gloria flagitat ab ijs, quorum patres affecerat gloria idemq;,

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit: cur? volito [a] viuus per ora virûm.

Sed quid poëtas? opifices etiam post mortem [b] nobilitari volunt. quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Minerua, cùm inscribere nō liceret: [c] Quid nostri philosophi? nónne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? Quòd si omnium consensus, natura vox est: omnésq; qui vbiq; sunt, consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui è vita cesserunt: nobis quoque idem existimandum est. &, si, quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sint, cernere naturæ vim maxime: verisimile

[a] al. viuos.
[b] al. nominitari.
[c] al. Quid? nostri philosophi nonne, &c.

risimile est, cùm optimus quisque maximè posteritati seruiat, esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit habiturus. Sed vt deos esse natura opinamur, qualésq; sint, ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium: qua in sede maneant, qualésque sint, ratione discendum est. cuius ignoratio finxit inferos, eásq; formidines, quas tu cõtemnere non sine causa videbare. in terrã enim cadentibus corporibus, hísq; humo tectis, ex quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam vitam agi mortuorum. quam eorũ opinionẽ magni errores consecuti sunt: quos auxerunt poëtæ. frequens enim consessus theatri, in quo sunt mulierculæ, & pueri, mouetur audiens tã grande carmẽ: Adsum, atq; aduenio

[a] L. Acherunte.

[a] Acheronte, vix, via alta, atque ardua,
Per speluncas saxis structas asperis, pendentibus,
Maximis: vbi rigida cõstat crassa caligo inferûm.

tantumq; valuit error, qui mihi quidem iam sublatus videtur, vt corpora cremata cùm scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerẽt, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi. animos enim per se ipsos viuentes non poterant mente complecti: formam aliquam, figurámq; quærebat. inde Homeri tota νεκυία: inde ea, quæ meus amicus Appius νεκρομαντία faciebat: inde in vicinia nostra Auerni lacus, Vnde animæ excitantur obscura vmbra, aperto ostio.

*13

[b] L. Acheruntis.

[c] fort. falso sanguine.

** Alti [b] Acherontis, [c] falso sanguine, imagines mortuorum. has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec sine lingua, nec sine palato, nec sine faucium, laterum, pulmonum vi, & figura potest. nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. magni autem est ingenij, reuocare mentem à sensibus, & cogitationẽ à consuetudine abducere. itaque*

credo

crèdo equidem *etiam alios [a] tot ſæculis diſputaſſe de animis: ſed quod litteris exſtet, Pherecides [b] Syrus [c] primùm dixit, animos hominum eſſe ſempiternos: antiquus ſanè. fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem diſcipulus eius Pythagoras maximè cõfirmauit: qui cum Superbo regnante in Italiam veniſſet, tenuit magnam illam Graciam [d] cùm honore, & diſciplina, tum etiam auctoritate: multaq; ſæcula poſtea ſic viguit Pythagoreorum nomen, vt nulli alij docti viderentur. Sed redeo ad antiquos. rationem illi ſententiæ ſuæ non ferè reddebant, niſi quid erat numeris, aut deſcriptionibus explicandum. Platonem ferunt, vt Pythagoréos cognoſceret, in Italiam veniſſe, & in ea cùm alios multos, tum Architam, Timæumq; cognouiſſe, & didiciſſe Pythagorêa omnia: primumq; de animorum æternitate non ſolum ſenſiſſe idem, quod [e] Pythagoras, ſed rationem etiam attuliſſe. quam, niſi quid dicis prætermittamus, & hanc totã ſpem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cùm me in ſummam exſpectationem adduxeris, deſeris? errare mehercule málo cum Platone, quẽ tu quanti facias, ſcio, & quem ex tuo ore admiror, quàm cum iſtis vera ſentire. M. Macte virtute. ego enim ipſe cum eodem ipſo non inuitus errauerim. Num igitur dubitamus, an, ſicut pleraque, ſi & hoc? quamquam hoc quidem minimé. perſuadent enim mathematici, terram [f] in medio mundi ſitam ad vniuerſi cæli complexum quaſi puncti inſtar obtinere, quod κέντρον illi vocant: eam porrò naturam eſſe quattuor omnia gignentium corporum, vt quaſi partita habeant inter ſe, & diuiſa momenta: terrena, & humida ſuopte nutu, & ſuo pondere ad pareis angulos in terram, & in mare ferantur, reliquæ duæ partes, vna ignea, altera

[a] L. tot ſæculis: ſed, q.
[b] Scurius.
[c] L. primus.
[d] al. cùm honore diſciplinæ, tum
[e] al. Pythagoram.
[f] v. e. in medio mundo ſitam, &c. & ita L. al. in medio mundi loco. al. ad vniuerſi complexum.

altera animalis, vt illæ ſuperiores [a] in medium locum mundi grauitate ferantur, & pondere, ſic hæ ſurſum rectis lineis in cæleſtē locum ſubuolent. * ſiue ipſa natura ſuperiora [b] appetente, ſiue quòd à grauioribus leuiora natura repellantur. quæ cùm conſtent, perſpicuum debet eſſe, animos cùm è corpore exceſſerint, ſiue illi ſint animales, id eſt, ſpirabiles, ſiue igiuei, * [c] ſublime ferri. ſi verò aut numerus quidam ſit animus, quod ſubtiliter magis, quàm dilucidè dicitur, aut quincta illa non nominata magis, quàm non intellecta natura: multo etiam integriora, ac puriora ſunt, vt à terra longiſſimè ſe efferant. horum igitur aliquid animus eſt, ne tam vegeta mens aut in corde, cerebróue, aut in [d] Empedocléo ſanguine demerſa iaceat. Dicæarchum verò cum Ariſtoxeno æquali, & condiſcipulo ſuo, doctos ſanè homines, omittamus: quorum alter ne condoluiſſe quidem vnquam videtur, qui animum ſe habere non ſentiat: alter ita delectatur ſuis cantibus, vt eos etiam ad hæc transferre conetur. | Harmoniam autem ex interuallis ſonorum noſſe poſſumus, quorum varia compoſitio etiam harmonias efficit plureis: membrorum verò ſitus, & figura corporis, vacans animo, quam poſſit harmoniam efficere, non video: ſed hic quidem, quamuis eruditus ſit, ſicut eſt, hæc magiſtro concedat Ariſtoteli: canere ipſe doceat. bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur.

[e] Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat. illam verò funditus eiciamus indiuiduorum corporum leuium, & rotundorum concurſionem fortuitam: quam tamen Democritus concalefactam, & ſpirabilem, id eſt animalem, eſſe voluit. is autem animus, qui, [f] ſi eſt horum quattuor generum, ex quibus omnia

a v.c. in medium locum grauitate f. & ita L.

b L. appetentes,

c al. in ſublime f.

d al. Empedoclio.

e Ἐρρδι τε ἐν ἴχαρτος εἰδέναι τέχνῳ.

f L. ſi eſt horū quattuor generum ex aliquo, ex quibus.

nia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, vt potissimùm videri video Panætio, superiora capessat necesse est. nihil enim habent hæc duo genera proni, & supera semper petunt. ita, siue dissipantur procul à terris, id euenit: siue permanent, & conseruant habitum suum, hoc etiam magis necesse est ferantur ad cælum, & ab his perrumpatur, & diuidatur crassius hic, & concretus aër, qui est terræ proximus. calidior est enim, vel potiùs ardentior animus, quàm est hic aër, quem modò dixi crassum, atque concretum. quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra [a] terreno principiorum genere confecta, ardore animi concalescunt. [b] accedit, vt eo facilius animus euadat ex hoc aëre, quem sæpe iam appello crassum, eúmq; perrumpat, quòd nihil est animo velocius, nulla est celeritas quæ possit cum animi celeritate contendere. qui si permanet incorruptus, suíque similis: necesse est ita feratur, vt penetret, & diuidat omne cælum hoc, in quo nubes, imbres, ventíq; coguntur: quod & humidum, & caliginosum est, propter exhalationes terræ. quam regionem cùm superauit animus, naturámq; sui similem contigit, & agnouit: iunctus ex anima tenui, & ex ardore solis temperato, ignib. insistit, & finem altiùs se efferendi facit. cùm enim sui similem & leuitatem, & calorem adeptus est, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur, eáq; ei demum naturalis est sedes, cùm ad sui simile penetrauit, in quo nulla re egens aletur, & sustentabitur ijsdem rebus, quibus astra sustentantur, & aluntur, cúmq; corporis facibus inflammari soleamus ad omneis ferè cupiditates, eóq; magis incendi, quòd ijs æmulemur, qui ea habeant, quæ nos habere cupiamus: profectò beati erimus, [c] cùm, corporibus

[a] fort. ex terreno pr.
[b] fort. Accedit cur eo facil.
[c] fort tùm cùm corp.

*bus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes: quódque nunc facimus, cùm laxati curis sumus, vt spectare aliquid velimus, & visere, id multo tum faciemus liberiùs: totósq; nos in contemplandis rebus, perspiciendísque ponemus, propterea quòd & natura [a] inest mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videndi: & oræ ipsæ locorum illorum, quo peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cælestium, eo maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt. hæc enim pulchritudo etiam in terris * [b] patriam illam, & auitam (vt ait Theophrastus) philosophiam, cognitionis cupiditate incensam, excitauit. præcipuè verò fruentur ea, qui tum etiam, cùm has terras incolentes, circumfusi erant caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant. etenim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti viderunt, & eas angustias, per quas penetrauit ea, [c] quæ est nominata*

[d] *Argo, quia Argiui in ea, delecti viri,*
*Vecti, petebant pellem inauratam arietis: aut ij, qui Oceani freta illa viderunt, Europam, Libyamq; rapax vbi diuidit vnda: quod tandem spectaculum fore putamus, cùm totam terram contueri licebit, eiúsque cùm situm, formam, circumscriptionem, tum & habitabileis regiones, & rursum omni cultu propter vim frigoris, aut caloris, vacanteis? nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus. * neque enim est vllus sensus in corpore, sed, vt non solùm physici docent, verùm etiam medici, qui ista aperta, & patefacta viderunt, viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aureis, ad nareis à sede animi perforatæ. itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque*

[a] L. inest in mentib. & a v.c.

* 17 L. patritã illam,

[c] L. quæ est nominata Argo, quia Argiui in ea, dilecti viri v.

[d] al. Argo, qua vecti Argiui, dilecti viri, Petebant illam pellem inauratam arietis.

* 18

integris

integris & oculis, & auribus nec videmus, nec audimus: vt facile intelligi possit, [a] animum & videre, & audire, nõ eas parteis, quæ quasi fenestræ sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat, & adsit. Quid, quòd eadem mente res dissimillimas comprehendimus, vt colorem, saporem, calorem, odorem, sonum? quæ numquam quinque nuntijs animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, [b] vt idem omnium iudex solus esset. Atque ea profectò tũ multo puriora, & dilucidiora cernentur, cùm quò natura fert, liber animus peruenerit. nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quæ patent ad animum á corpore, callidissimo artificio natura fabricata est, tamen terrenis, concretisq; corporibus sunt interseptа quodammodo. cúm autem nihil erit præter animũ: nulla res obiecta impediet, quo minús percipiat, quale quidque sit. Quamuis copiosè hæc diceremus, si res postularet, [c] quàm multa, quàm varia spectacula animus in locis cælestibus esset habiturus. quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusq; inuentori, & principi gratias exultantes agunt, eumq; venerantur, vt deum. liberatos enim se per eum dicunt grauissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno, ac nocturno metu. quo terrore? quo metu? quæ est anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet, si physica non didicissetis, timeretis?

[d] *Acherontia templa; alta Orci, pallida*
Leti, obnubila, obsita tenebris loca.

Non pudet philosophorum in eo gloriari, quòd hæc non timeat, & quòd falsa esse cognouerit? ex quo intelligi potest, quàm acuti natura sint, qui hæc sine doctrina crediturí fuerint. Præclarum autẽ nescio quid adep-

[a] γῆς ὄμμα, γῆς ἀκοή.

[b] al. & fs omnium iudex solus esset.

[c] al. quam multa, quàm varia, quanta spectacula, &c.

[d] L. Acherusia t. al. Acheruntia templa.

ti sunt, [a] qui didicerunt, se, cùm tempus mortis venisset, totos esse perituros. quòd vt ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum? nec tamen mihi sanè quidquam occurrit, cur non Pythagoræ sit, & Platonis vera sententia. vt enim rationem Plato nullam afferret, (vide, quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, vt velle ceteris, sibi certè persuasisse videatur. sed plurimi contra nituntur, animósque quasi capite damnatos, morte mulctant, neque aliud est quidquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quòd nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. Quasi verò intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: [b] vt, si iam possent in homine vno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurúsne in conspectum videatur animus: an tanta sit eius tenuitas, vt fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant, animum sine corpore se intelligere posse. videbunt, quem in ipso corpore intelligant. mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multóque obscurior, qualis animus in corpore sit, tamquam [c] alienæ domui, quàm qualis, cùm exierit, & in liberam cælum, [d] quasi in domum suam venerit. si enim quod numquam vidimus, id quale sit intelligere non possumus, certè, & deum ipsum, & diuinum animum, corpore liberatum, [e] cogitatione complecti non possumus. Dicæarchus quidem, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid, aut qualis esset intelligentia, nullum omnino animum esse dixerunt. est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: & nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet,

[a] al. quod.
[b] L. aut, si iam possent.
[c] sic v. c. L. domi.
[d] al. quasi domum suam.
[e] v. c. cognitione.

monet, vt se quisque noscat. non enim, credo, id præcipit vt membra nostra, aut staturam, figuramue noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico. cùm igitur, [a] *noscete, dicit, hoc dicit, noscete animum tuum. nam corpus quidem, quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum. ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te. hunc igitur nosse, nisi diuinum esset, non esset hoc acrioris cuiusdam animi præceptum, sic,* [*] *vt tributum Deo sit.* [b] *hoc est, se ipsum posse cognoscere. Sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciat: dic, quæso, ne esse quidem se sciet? ne moueri quidem se? ex quo illa* [c] *ratio nata est Platonis, quæ à Socrate est in Phædro explicata, à me autem posita est in 6. lib. de rep.*

Quod semper mouetur, id [d] æternum est. quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitatur aliunde, quãdo finem habet motus, viuendi quoque finem habeat necesse est. solum igitur quod seipsum mouet, quia numquam [e] deseritur à se, numquam ne moueri quidem desinit. quinetiam ceteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. principij autem nulla est origo. nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. quòd si nunquam oritur, nec occidit quidem vmquam. nam principium exstinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud [f] creabit, siquidem necesse est à principio oriri omnia, ita fit, vt motus principium [g] & eo sit, quod ipsum à se mouetur. id autem nec nasci potest, nec mori: vel cóncidat omne cælum, [h] omnisque natura consistat necesse est, nec vim vllam [i] nanciscatur, [k*] qua primo impulsu moueatur. [*] Cùm [l] pateat igitur, æternum id esse, quod seipsum moueat, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo. quod autem est [m] animatum, id motu cietur interiore, & suo. nam hæc est propria natura animi, atque vis quæ si est vna ex omnibus quæ seipsam semper moueat: neque nata certè est, & æterna est.

[a] γνῶθι σεαυτὸν.

[*] 19

[b] hoc totum, hoc est, se ipsum posse cognoscere, delet L. vt alienum.

[c] al. hoc ipsum.

[d] q. v. c. ratiocinatio est Pl. [d] ἀθάνατον.

[e] fort. desinitur.

[f] fort. recreabit.

[g] fort. id fit,

[h] fort. omnisque terra, & consistant

[i] fort. nanciscantur, qua primo impulsa moueantur.

[k*] al. qua vt à primo.

[*] 20

[l] L. pareæ igit.

[m] q. v. c. animal.

Licet

Licet concurrant plebeij omnes philosophi, (sic enim ij, qui à Platone, & Socrate, & ab illa familia dissident, appellandi videntur) non modò nihil vmquam tam eleganter explicabunt, sed ne hoc quidem ipsum quàm subtiliter cõclusum sit, intelligent. Sentit igitur animus se moueri: quod cùm sentit, illud vnà sentit, se vi sua, non aliena moueri: nec accidere posse, vt ipse vmquã à se deseratur. ex quo efficitur aeternitas: nisi quid habes ad hæc. A. Ego verò facilè sum passus, ne in mentẽ quidẽ mihi aliquid cõtrà venire: ita isti faueo sententiæ. M. Quid illa tandem? num leuiora censes? quæ declarant ineſſe in animis hominum diuina quædam: quæ si cernerem quemadmodum nasci possent, etiam, quemadmodum interirent, viderem.

*21 *nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, neruos, venas, omnem denique membrorum, & totius corporis figuram videor posse dicere. vnde concreta, & quo modo [a] facta sint. *per animum ipsum si nihil esset in eo, nisi id vt per eum viueremus, tam natura putarẽ*

[a] fort. facta sint. Animo ipso, si n.

*22 *hominis vitam sustentari, quàm vitis, quàm arboris. hæc enim etiam dicimus viuere. item si nihil haberet animus hominis, nisi vt appeteret, aut refugeret, id quoque esset ei commune cum bestijs. habet primùm memoriam, & eam infinitam, rerum innumerabiliũ. quam quidem Plato [b] recordationem esse vult superioris vitæ. nam in illo libro, qui inscribitur Menon, pusionem quendam Socrates interrogat quædã geometrica de dimensione quadrati. ad ea sic ille [c] respondit, vt puer: & tamen ita faciles interrogationes sunt, vt gradatim respondens eò perueniat, [d] quasi geometrica didicisset. ex quo effici vult Socrates, vt discere, nihil aliud sit, quàm recordari. quem locum multo etiam accuratiùs explicat in eo sermone, quem habuit*

[b] ἀνάμνησιν.

[c] fort. respondet.

[d] fort. quó si geometr.

buit eo ipso die, quo excessit è vita: docet enim, quemuis, qui omnium rerum rudis esse videatur, benè interroganti respondentem, declarare, se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere: nec verò fieri vllo modo posse, vt à pueris tot rerum, atque tantarum insitas, & quasi consignatas in animis notiones, quas ἐννοίας vocãt, haberemus, nisi animus, [a] antequàm corpus intrasset, in rerum cognitione viguisset. cúmq; nihil esset, vt omnibus locis à Platone disseritur, (nihil enim ille putat esse, quod oriatur & intereat, idque solum esse, quod semper tale sit, qualem ideam appellat ille, nos speciem) non potuit animus hæc in corpore inclusus [b] agnoscere, cognita attulit. ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur: neque ea planè videt animus, cùm tam repentè in tam insolitum, támque perturbatum domicilium immigrauit, sed cùm se collegit, atque recreauit, tum agnoscit ea reminiscendo. ita nihil aliud est discere, nisi recordari. ego autem maiore etiam quodam modo memoriam, admiror. quid est enim illud, quo meminimus? aut quam habet vim? [c] aut vnde naturam? non quæro quanta memoria Simonides fuisse dicatur, [d] quanta Theodectes, quanta is, qui à Pyrrho legatus ad senatum est missus, Cyneas, quanta nuper [e] Carneades, quanta, qui modò fuit, Scepsius Metrodorus, quanta noster Hortensius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maximè, qui in aliquo maiore studio, & arte versantur: quorum quanta mens sit, difficile est existimare: ita multa meminerunt. Quorsum igitur hæc spectat oratio? quæ sit illa vis, & vnde sit, intelligendum puto. non est certè nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. anima sit animus, [f] ignísue, nescio: nec me pudet, vt istos fateri

[a] L. antequã in corpus intrasset, rerum cognit.

[b] fort. cognoscere,

[c] fort. aut vnde natam?

[d] L. quanta Themistocles, quanta is, q.

[e] L. Carmadas, & ita v.c.

[f] L. ignisne

teri nescire quod nesciam. illud, si vlla alia de re obscura affirmare possem, siue anima, siue ignis sit animus, eum iurarem esse diuinum. [a] Quid enim, obsecro te, *terráne tibi, aut hoc nebuloso, & caliginoso cælo aut fata, aut concreta videtur tanta vis memoriæ? si, quid sit hoc, non vides: at, quale sit, vides. sine id quidē: at, quantum sit, profectò vides. quid igitur? vtrium [b] capacitatem aliquam in animo putamus esse, quò, tāquā in aliquod vas, ea, quæ meminimus, infundantur? absurdum id quidem, qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitas? an imprimi quasi ceram, animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente vestigia? quæ possunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ porrò tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? [c] Quid illa vis, quæ tandē est, quæ inuestigat occulta, quæ inuentio, atque excogitatio dicitur? ex hácne tibi tibi terrena, mortalíq; natura, & caduca cōcreta ea videtur? [d] aut qui primus, quod summa sapientia Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina? [e] aut qui dissipatos homines cōgregauit, & ad societatem vitæ conuocauit? [f] aut qui sonos vocis, qui infiniti videbātur, paucis litterarū notis terminauit? [g] aut qui errantium stellarū cursus, progressiones, [h] institutiones notauit? omnes magni: etiā superiores, qui fruges, qui vestitū, qui tecta, qui cultū vitæ, qui præsidia cōtra feras inuenerunt: à quib. manuefacti, & exculti, à necessarijs artificijs ad elegantiora defluximus. nā & auribus [i] oblectatio magna ex parte est inuenta & temperata varietate, & natura sonorum: & astra suspeximus, [k] tum ea, quæ sunt infixa certis locis, tum illa non re, sed vocabulo errantia. quorū conuersiones, omneisq;

[a] L. Quid enim? obsecro te, t. *23

[b] fort. capacitatem aliquam animum put.

[c] L. quid? illa vis, quæ tandem est, q. al. Quid illa vis? quæ tandem est? quæ, &c.

[d] L. aut quis primus, &c. & ita v. c.

[e] L. aut quis.

[f] L. aut quis

[g] L. aut quis

[h] L. institutiones not.

[i] q. v. c. oblectatio magnam partem est inuenta, & temp.

[k] al. cùm ea,

omneis q3 motus [a] qui animus vidit, is docuit, similem animum suum eius esse, qui ea fabricatus in cælo esset. nam cùm Archimedes lunæ, solis, quinque errantium motus in sphæram illigauit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificauit Platonis deus, vt tarditate, & celeritate dissimillimos motus vna regeret cõuersio. Quod si [b]*in hoc mundo fieri sine deo non potest, ne in sphæra quidẽ eosdẽ motus Archimedes sine diuino ingenio potuisset imitari. Mihi verò ne hæc quidem notiora, & illustriora carere vi diuina videntur, vt ego aut poëtã graue, plenúmq3 carmẽ sine cæleſti aliquo mentis instinctu putem fundere, aut eloquentiam sine quadam vi maiore fluere, abundantem sonãtib. verbis, vberibúsq3 sentẽtijs. Philosophia verò, omnium mater artium, quid est aliud, nisi, vt Plato ait, donũ, vt ego, inuentũ deorum? hæc nos primùm ad illorum cultũ, deinde ad ius hominũ, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinémq3 animi erudiuit: eadémq3 ab animo, tanquã ab oculis, caliginem [c] dispulit, vt omnia supera, infera, prima, vltima, media videremus: prorsus hæc diuina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas. quid est enim memoria rerum, & verborum? quid porrò inuentio? profectò id, quo [d]*nec in deo quidquam magis intelligi potest. non enim ambrosia deos, aut nectare, aut [e] iuuẽtute pocula ministrante, lætari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymedẽ à dijs raptũ ait propter formam, vt Ioui pocula ministraret. non iusta causa, cur Laomedonti tanta fieret iniuria. fingebat hæc Homerus, & humana ad deos trãsferebat. diuina mallẽ ad nos. quæ autẽ diuina? vigere, sapere, inuenire, meminisse. [f] Ergo animus, qui, vt ego dico, diuinus, vt Euripides audet dicere, deus est. & quidẽ si deus, aut

[a] fort. qui animo vidit.

[b]* al. hoc in

[c] sic plerique v. c. q. al. depulit, & ita L. al. expulit.

[d]* al. nec in deo quidem quidquam.

[e] L. Iuuentate.

[f] L. Ergo animus, vt ego dico, diuinus est: vt Euripides audet dicere, deus, &c.

aut anima, aut ignis eſt, idem eſt animus hominis. nam vt illa natura cæleſtis & terra vacat, & humore: ſic vtriuſque harum rerum humanus animus eſt expers. ſin autem eſt quinta quædam natura ab Ariſtotele [a] *inducta: primùm hæc & deorum eſt, & animorum. Hanc nos ſententiam ſecuti, his ipſis verbis in conſolatione hæc expreſſimus.*

a. L. inducta primum: hæc &c.

Animorum nulla in terris origo inueniri poteſt: nihil enim eſt in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum eſſe videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. his enim in naturis nihil ineſt, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti poſſit præſentia: quæ ſola diuina ſunt. nec inuenietur vmquam, vnde ad hominem venire poſſint, niſi à deo. ſingularis eſt igitur quædam natura, atque vis animi, ſeiuncta ab his vſitatis, notisque naturis. Ita quidquid eſt illud, quod ſentit, quod ſapit, quod vult, quod viget, cæleſte & diuinum eſt, ob eámque rem æternum ſit neceſſe eſt. Nec verò deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quædam, & libera, ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſentiens, & mouens, ipſáque prædita motu ſempiterno.

Hoc è genere, atque eadem è natura eſt humana mens. Vbi igitur, aut qualis eſt iſta mens? Vbi tua, aut qualis? potéſne dicere? an, ſi omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem, ne iis quidem, quæ habeo, mihi per te vti licebit? non valet tantum animus, vt ſeſe ipſe videat. at, vt oculus, ſic animus ſeſe non videns, alia cernit. non videt autem, quod minimum eſt, formam ſuam. fortaſſe: quamquam id quoque: ſed relinquamus: vim certè, ſagacitatem, memoriam, motum, celeritatem videt. hæc magna, hæc diuina, hæc ſempiterna ſunt. qua facie quidem ſit, aut vbi habitet, ne quærendum quidem eſt. vt, cùm videmus ſpeciem primùm, candoremque cæli,

cæli, deinde conuersionis celeritatem tantam, quantam cogitare non possumus: tum vicissitudines dierum, atque noctium, commutationésque temporum [a] quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorúmq; omniũ moderatorem & ducem solem, lunámq; accretione, [b] & diminutione luminis, quasi fastorum notantem, & significantem dies, tum in eodem orbe in XII. parteis distributo, quinque stellas ferri, eosdem cursus cõstantissimè seruanteis, disparibus inter se motibus, nocturnámque cæli formam vndique sideribus ornatam: tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi vniuersi loco, duabus oris distantibus habitabilem, & cultum: quarum altera, quam nos incolimus [c] sub axe posita ad stellas septem, vnde

[a] al. quadripertitas.

[b] L. & demi nutione.

[c] Sub.

Horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur niueis: altera australis, ignota nobis, quam vocant Græci ἀντίζοναν. ceteras parteis incultas, quòd aut frigore rigeant, aut vrantur calore: hîc autem, vbi habitamus, non intermittit suo tempore

Calum nitescere, arbores frondescere,
Vites lætificæ pampinis pubescere,
Rami [d] baccarum vbertate [e] incuruescere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fonteis scatere, herbis prata conuestirier:

[d] L. bacarum.

[e] L. incuruiscere, & ita Nonius.

tum multitudinem pecudum partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendũ, partim ad corpora vestienda: hominémque ipsum quasi contemplatorem cæli ac deorum, ipsorúmq; cultorem: atque hominis vtilitati agros omneis, & maria parentia. Hæc igitur, & alia innumerabilia cùm cernimus, possumúsne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hæc nata sunt, vt Platoni videtur: vel, si

semper

ſemper fuerint, vt Ariſtoteli placet, moderator tanti operis, & muneris? ſic mentem hominis, quamuis eam non videas, vt deum non vides: tamen vt deum agnoſcis ex operibus eius, ſic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omníq; pulchritudine virtutis, [a] vim diuinã mẽtis agnoſcito. In quo igitur loco eſt? credo equidem in capite: & cur credam, [b] afferre poſſum: ſed de hoc aliàs: nũc [c] vbi ſit animus, certè quidem in te eſt. Quæ eſt ei natura? Propria puto, & ſua. ſed fac igneam, fac ſpirabilem: nihil ad id, de quo agimus. illud modo videto, vt deum noris, etſi eius ignores & locum, & faciem, ſic animum tibi tuum notum eſſe oportere, etiam ſi eius ignores & locum, & formam. in animi autem cognitione dubitare non poſſumus, niſi planè in phyſicis, plumbei ſumus, quin vllhil ſit animis admixtum, nihil concretũ, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cùm ita ſit, certè nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt: nec interire igitur. eſt enim interitus quaſi diſceſſus, & ſecretio, ac [d] direptus earum partium, quæ ante interitum [e] iunctione aliqua tenebantur. his, & talibus adductus Socrates, nec patronum quæſiuit ad iudicium capitis, nec iudicibus ſupplex fuit: adhibuítque liberam contumaciam, à magnitudine animi ductam, non à ſuperbia, & ſupremo vitæ die de hoc ipſo multa diſſeruit, & paucis antè diebus, cùm facilè poſſet educi è cuſtodia, noluit: [f] & cùm pænè in manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita eſt, vt non ad mortem trudi, verùm in cælum videretur aſcendere. ita enim cenſebat, itáque diſſeruit: duas eſſe vias, duplicesq; curſus animorum è corpore excedentium. nam qui ſe humanis vitijs contaminaſſent, & ſe totos libidinibus [g] dediſſent,

a L. vim diuinæ mentis agnoſcito.
b al. multa afferre poſſumus. al. rationem afferre poſſ.
c L. vbi vbi ſit.
d L. diremtus earum p.
e fort. vinctione aliqua.
f v. c. & pænè in manu iam mortiferum illud tenens poculum.
g dediſſent,

[a] dedissent, quibus cæcati velut domesticis vitijs, atq; flagitijs se [b] inquinassent, vel in rep. violanda fraudes inexpiabileis concepissent, ijs demum quoddam iter esse, seclusum à concilio deorum. qui autem se integros castosq; [c] seruauissent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seseq; ab his semper seuocassent, essentque in corporibus humanis vita imitati deorum: his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere. itaque commemorat, [d] vt cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo diuinationem habere videantur, quæ prouidentes quid in morte boni sit; cum cantu & voluptate moriantur: sic omnibus & bonis, & doctis esse faciendum. nec verò de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret, diligenter de animo cogitantibus, quod ijs sæpe usu venit, [e] qui acriter oculis deficientem solem intuerentur, vt adspectum omnino amitterent: sic mentis acies [f] se ipsam intuens, nonnumquam hebescit: ob eámque causam contemplandi diligentiam [g] amittimus. Itaque dubitans, circumspectans, hæsitans, * multa aduersa reuertens, [h] tanquam ratis in mari immenso, nostra vehitur oratio. Sed hæc & vetera, & à Græcis. Cato autem sic abijt è vita, vt causam moriendi nactum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis deus, inuisu hinc nos suo demigrare. cùm verò causam iustã deus ipse dederit, vt tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe multis: ne ille medius fidius, vir sapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam exceſſerit: nec tamen illa [i] vincula carceris ruperit. leges enim vetant. sed tanquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à deo euocatus, atque emissus, exierit. tota enim philosophorum vita, vt ait idem, [k] commentatio mortis est.

[a] sic tres v. c. al. dedidissent.
[b] v. c. inquinauissent.
[c] v. c. seruassent.
[d] L. vt cycnis, qui
[e] L. qui acribus oculis d.
[f] v. c. se ipsa intuens.
[g] al. amittit.
* 25
* 26
[h] L. tanquam in rate, in mari immenso, nostra vehitur ratio.
[i] v. c. vincla.
[k] μελέτη θανάτου.

nam quid aliud agimus, cùm à voluptate, id est, à corpore, cùm à re familiari, quæ est ministra, & famula corporis, cùm à Rep. cùm à negotio omni seuocamus animũ? quid, inquam, tum agimus, nisi animũ ad seipsum aduocamus, secum esse cogimus, maximéq; à corpore abducimus? secernere autem à corpore animum, * nec quidquam aliud est, quàm emori discere. quare hoc commentemur, mihi crede, disiungamúsq; nos à corporibus, id est, cõsuescamus mori. hoc & dum erimus in terris, erit illi cælesti vitæ simile: & cùm illuc ex his vinculis emissi feremur, minùs tardabitur cursus animorum. nam qui in cõpedibus corporis semper fuerunt, etiam cùm soluti sunt, tardiùs ingrediuntur, vt ij, qui ferro vincti multos annos fuerunt. quò cùm venerimus, tum denique viuemus. nam hæc quidem vita mors est: quam lamentari possem, si liberet. *A.* Satis tu quidem in consolatione es lamentatus: quã cùm lego, nihil mâlo, quàm has res relinquere, his verò modo auditis, multo magis. *M.* Veniet tempus, & quidem celeriter, * & siue retardabis, siue properabis. volat enim ætas. tantum autem abest ab eo, vt malum mors sit, quod tibi dudum videbatur, vt verear, ne homini nihil sit non malum aliud certè, sed nihil bonum aliud potius: si quidem vel dij ipsi, vel cum dijs futuri sumus. *A.* Quid refert? adsunt enim, qui hæc non probent. *M.* Ego autem numquam ita te hoc sermone dimittam vlla vti ratione, vt mors tibi videri malum possit. *A.* quî potest, cùm ista cognouerim? *M.* Quî possit, rogas? cateruæ veniunt contrà dicentium, non solùm Epicureorum, quos equidem non despicio, sed nescio quo modo doctissimus quisque contemnit: acerrimè autem, delicię meæ, Dicæarchus contra hanc immortalitatem

a v.c. euocamus.

* 27

b al. nil quidquam aliud est, al. nequidquam aliud est.

c ſ. v.c. illi erit cæl.

d v.c. vinclis.

* 28

e L. & siue retractabis.

f L. numquam te ita ex hoc sermone dimittam, vlla vti ratione mors tibi v.

g à q. v. c. verbum, contemnit, abest.

talitatem dixerunt. is enim treis libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quòd Mitylenis sermo habetur, in quibus vult efficere, animos esse mortaleis. Stoici autem vsuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos, semper negant. num vis igitur audire, cur, etiam si ita sit, mors tamen non sit in malis? A. vt videtur: sed me nemo de immortalitate depellet. M. Laudo id quidem: et si nihil nimis oportet confidere. mouemur enim sæpe aliquo acutè concluso: [a] labamus, mutamusq; sententiam clarioribus etiam in rebus. in his est enim aliqua obscuritas. id igitur si acciderit, simus armati. A. Sanè quidem: sed, ne accidat, prouidebo. M. num quid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos dimittamus, eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore cùm excesserint, sed non semper? A. Istos verò: qui, quod tota in hac causa difficillimum est, suscipiant posse animum manere corpore vacantem: illud autem, quod non modò facile ad credendum est, sed eo concesso quod volunt, consequens, id certè non dant, vt, cùm diu permanserit, ne intereat. M. Bene reprehendis: & se isto modo res habet. Credamus igitur Panætio, a Platone suo [b] dissentienti. quem enim omnibus locis diuinum, quem sapientissimum, quem sanctissimum, quem Homerum philosophorum appellat, huius hanc vnam sententiam de immortalitate animorum non probat. vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit, interire: nasci autem animos, quod declarat eorum similitudo, qui procreantur: quæ etiam in ingeniis, non solùm in corporibus appareat. alteram autem affert rationem: nihil esse, quod doleat, quin id ægrum esse quoque possit: quod autem in morbum cadat, id etiam interiturũ:

[a] al. labamus mutamúsque sententiam. clarioríb. etiam in reb. ineſt aliqua obſcuritas.

[b] "diſſentienti

dolere autem animos: ergo etiam interire. Haec refelli possunt. sunt enim ignorantis, cùm de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu semper vacet, non de partibus ijs, in quibus ægritudines, iræ, libidinésq; versentur: quas is, contra quem hæc [a] dicantur, semotas à mente, & disclusas putat. * Nam similitudo magis appâret in bestijs: quarum animi sunt rationis expertes. hominum [b] autem similitudo in corporum figura magis exstat: & ipsi animi magni refert quali in corpore locati sint. multa enim è corpore exsistunt, quæ acuant mentem: multa, quæ obtundant. Aristoteles quidem ait, omneis ingenioſos melancholicos esse: vt ego me tardiorem esse non molestè feram. enumerat multos: idque quasi constet, rationem, cur ita fiat, affert. Quod si tanta vis est ad habitum mentis in ijs, quæ gignuntur in corpore: [c] ea sunt autem, quæcunque sunt, quæ similitudinem faciant: * nihil necessitatis affert, [d] cur nascatur animi similitudo. omitto similitudines. vellẽ adesse posset Panætius. vixit cum Africano. quærerem ex eo cuius suorum similis fuisset Africani fratris nepos, [e] facie vel patris: vita, omnium perditorum ita similis, vt esset facile [f] deterrimus. cuius etiam similis, P. Crassi, & sapientis, & eloquentis hominis, nepos, multorúmq; aliorum virorum clarorum, quos nihil attinet nominare, nepotes, & filij. Sed quid agimus? oblitine sumus, hoc nunc nobis esse propositum, cùm satis de æternitate dixissemus, ne si interirent quidem animi, quidquam mali esse in morte? A. Ego verò memineram: sed te de æternitate dicentem [g] ab errare proposito facilè patiebar. M. Video te alta spectare, & velle in cælum migrare. spero fore, vt contingat id nobis, sed fac, vt isti volunt, animos non

a al. dicuntur *29

b fort. item

c al. ea autem sunt, * 30

d L. cur nascantur animi, similitudo.

e fort. facie, patris:

f L. teterrimus.

g L. aberrare à proposito.

non remanere post mortem. video nos, si ita sit, priua-
ri spe beatioris vitæ. mali verò quid affert ista sen-
tentia? fac, animum sic interire, vt corpus. num igitur
aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in cor-
pore est? nemo id quidem dicit: etsi Democritum in-
simulat Epicurus: Democritici negant. ne in animo
quidem igitur sensus remanet. ipse enim nusquam est.
[a] vbi igitur malum est, quoniam nihil tertium? [b] an,
quoniam ipse animi discessus à corpore, non sit sine do-
lore? vt credam ita esse. quàm est id exiguum? & fal-
sum esse arbitror: & fit plerumque sine sensu: non-
numquam etiam cum voluptate: totúmq; hoc leue
est, qualecunque est. fit enim ad punctum temporis.
illud angit, vel potius excruciat, discessus ab omnibus
ijs, quæ sunt bona in vita. Vide, ne à malis dici ve-
riùs possit. quid ego nunc lugeam vitam hominũ? verè
& iure possum. sed quid necesse est, cùm id agam, ne
post mortem miseros nos putemus fore, vitam etiam
efficere deplorando miseriorem? fecimus hoc in eo li-
bro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati
sumus. à malis igitur mors abducit, non à bonis, ve-
rum si quærimus. [c] Hoc quidem à Cyrenaico Hege-
sia sic copiosè disputatur, vt is à rege Ptolemæo pro-
hibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quod multi,
his auditis, mortem sibiipsi [d] consciscerent. Callimachi
quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum
est: quem ait, cùm nihil ei accidisset aduersi, è muro
se in mare abiecisse, lecto Platonis libro. eius autem,
quem dixi, Hegesiæ liber est, [illegible] quod [e] à vita
quidam per inediam discedens, reuocatur ab amicis:
quibus respondens, vita humanæ enumerat incommo-
da, posse m id facere, & si minùs, quam ille, qui om-
nino viuere expedire nemini putat. [f] omitto alios.
etiamne

[a] L. vbi igitur malum est? quoniam nihil tertium est, an, & ita v.c.
[b] fort an ipse animi discessus &c.
[c] v.c Et quidem hoc à Cyrenaico Hegesia sic cop.
[d] L. conciscerent, & ita o v.c.
[e] L. è vita.
[f] v.c. mitto alios.

*etiámne nobis expedit? qui & dom. & for. ſolat. orn. q. pr. certè, ſi antè occ. mors. n. à mal. non à b. abſtraxiſſet.

b L. è quibus decem & ſeptem iuſta vxore nati. al. è quibus ſeptendecim iuſta vx. n.

c fort. Stante ope barb.

d L. Quaſi verò iſta vi quidquam tum pot.

*32 e L. publicè ei gratulabantur.

*a etiámne nobis expedit, qui & domeſticis, & forenſibus ſolatijs, ornamentiſque priuati, certè, ſi antè occidiſſemus, mors nos à malis, non à bonis abſtraxiſſet? Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quattuor filijs: at quinquaginta Priamus: b è quibus decem, & ſeptem iuſta vxore natis: in vtroque eandem habuit fortuna poteſtatem: ſed vſa in altero eſt. Metellum enim multi filij filiæ, nepotes, neptes in rogum impoſuerunt: Priamum autem, tanta progenie orbatum, cùm in aram confugiſſet, hoſtilis manus interemit. Hic ſi viuis filijs, incolumi regno occidiſſet:

c Adſtante ope barbarica,
Tectis calatis, laqueatis,

vtrùm tandem à bonis, an à malis diſceſſiſſet? tũ profectò videretur à bonis. At certè ei melius euenſſet, nec tam flebiliter illa canerentur,

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam euitari,
Iouis aram ſanguine turpari.

*d Quaſi verò iſta, vel quidquam tum potuerit ei melius accidere. quòd ſi antè occidiſſet, tamen euentum omnino amiſiſſet: hoc autem tempore ſenſum malorum amiſit. Pompeio noſtro familiari, cùm graviter agrotaret Neapoli, melius eſt factum. coronati Neapolitani fuerunt: nimirum etiam Puteolani: vulgò ex oppidis *e publicè gratulabantur. Ineptum ſanè negotium, & Græculum: ſed tamen fortunatum. Vtrùm igitur, ſi tum eſſet exſtinctus, à bonis rebus, an à malis diſceſſiſſet? Certè à miſeris. non enim cum ſocero bellum geſſiſſet, non imparatus arma ſumſiſſet: non domum reliquiſſet: non ex Italia fugiſſet: non, exercitu amiſſo, nudus in ſeruorum ferrum, & manus

manus incidisset: non liberi defleti: non fortunæ omnes
á victoribus [a] possiderentur qui, si mortem tum ob-
isset, in amplissimis fortunis occidisset, is propagatio-
ne vitæ quot, quantas, quàm incredibile: eis hausit ca-
lamitates? Hæc morte effugiuntur, etiam si non euene-
rint, tamen quia possunt euenire. Sed homines ea si-
bi accidere posse non cogitãt. Metelli sperat sibi quis-
que fortunam: proinde quasi [b] aut plures fortunati
sint, quàm infelices, aut certi quidquam sit in rebus
humanis, aut sperare sit prudentius, quàm timere.
Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines mor-
te priuari: ergo etiam carere mortuos vitæ commo-
dis, idque esse miserum. certè ita dicant necesse est. An
potest is, qui non est, re vlla carere? [c] triste enim est
nomen ipsum carendi, quia [d] subijcitur hæc vis: habu-
it, non habet: desiderat, requirit, indiget. opinor, hæc
incommoda sunt carentis. caret oculis, odiosa cæcitas.
liberis, orbitas. valet hoc in viuis: mortuorum autem
[e] non vitæ modò cõmodis, sed ne vita quidẽ ipsa quis-
quã caret. de mortuis loquor, qui nulli sunt. nos qui
sumus, [f] num aut si cornibus caremus, [g] aut pennis,
[*h] sit qui id dixerit? certè nemo. quid ita? quia, cùm
id non habeas, quod tibi nec vsu, nec natura aptum
sit, non careas. etiam si sentias te non habere. Hoc
premendum etiam atque etiam est argumentum, cõ-
firmato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare
non possumus, quin tantus interitus in morte sit, vt
ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. hoc
igitur probè stabilito, & fixo, illud excutiendum est,
vt sciatur, quid sit carere, ne relinquatur aliquid er-
roris in verbo. CARERE igitur hoc significat, egere
eo, quod habere velis. inest enim velle in carẽdo, nisi
cùm sic, tanquam [l] in febri, dicitur, alia quadam no-

a al. possessa essent.

b al. aut plures sint felices quàm infel.

c v.c. triste est enim nomen.

d v.c. subijcitur.

e v.c. non modò vitæ cõm.

f al. num & si cornibus.

*al. num aut cornibus.

g v.c. aut pinnis.

h L. sit qui dixerit & ita v.c.

l v.c. in febre.

tione verbi. dicitur enim alio modo etiã carere, cùm aliquid non habeas, & non habere te sentias, etiam si id facile patiare. [a] carere enim malo, id non dicitur. non enim esset dolendum. dicitur illud, bono carere, quod est malum. sed ne viuus quidem bono caret, [b] si eo non indiget: sed in viuo intelligi tamen potest, regno carere: dici hoc in te satis subtiliter non potest: posset in Tarquinio, cùm regno esset expulsus. at in mortuo ne intelligi quidem potest. carere enim, sentientis est: nec sensus in mortuo est: ne carere quidẽ igitur in mortuo est. quamquã quid opus est in hoc philosophari, cùm rem non magnopere [c] egere philosophia videamus? Quoties non modò ductores nostri, sed vniuersi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quæ quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prœlio concidisset: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Etruscis filius, etiã cum Pyrrho nepos, se hostium telis obiecissent: non vno bello pro patria cadenteis [d] Scipiones Hispania vidisset, [e] Paullũ Æmilium Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinũ, Lucani Gracchum. num quis horum miser hodie? ne tum quidẽ post spiritum extremum: [f] nec enim potest esse miser quisquã sensu peremto. [g] At ipsum odiosum esse, sine sensu esse. Odiosum, si id esset carere. cùm verò perspicuũ sit, nihil posse in eo esse, qui ipsum non sit: quid potest esse in eo odiosum, * [h] qui careat, nec sentiat? quamquam hoc quidẽ nimis sæpe. [i] sed eò, quòd in hoc inest omnis animi contractio, ex metu mortis. qui enim satis viderit, id quod est luce clarius, animo, & corpore consumpto, totóq; animante deleto, & facto interitu vniuerso, illud animal, quod fuerit, factum esse nihil, is planè perspiciet, inter Hippocentaurum,

[a] forr. carere malo autem non dicitur nec enim.
[b] v.c. si non eo indiget.
[c] v.c. philosophia egere videamus? & ita L.
[d] fort. duos Scipiones.
[e] vel. Paullum, & Cannarum Cannæ.
[f] v.c. nec enim miser potest quisquam esse, sensu p. & ita L.
[g] q.v.c. At ipsum odios. * 35.
[h] o.v.c. qui nec careat, s. & ita L.
[i] fort. sed id eò, quòd.

taurum, qui numquam fuerit, & regem Agamemnonem, nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quàm ego illo viuò fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos, & quinquaginta ferè annos euentura putaret, & ego doleam, si ad decem [a] *millia annorum gentem aliquam* [b] *vrbem nostram potituram putem? quia tanta caritas patriæ est, vt eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deterret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter breuitatem vitæ numquam longè potest abesse, quo minùs in omne tempus reip. suisque consulat, & posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit, sed virtutis, quam necessariò gloria, etiam si tu id non agas, consequatur. natura verò sic se habet, vt, quo modo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors, quæ vt nihil pertinuit ad nos ante ortum, sic nihil post mortẽ pertinebit. in quo quid potest esse mali, cùm mors nec ad viuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, alteros non attingit. quam qui leuiorem faciunt, somni simillimam volunt esse. quasi verò quisquam ita nonaginta annos velit viuere, vt, cùm sexaginta confecerit, reliquos dormiat,* [c] *ne sues quidem id velint,* [d] *non modò ipse. Endymion verò, si fabulas audire volumus,* [e] *nescio quando in Latmo obdormiuit,* [f] *qui est mons Cariæ. nõdum, opinor,* [g] *experrectus. num igitur eum curare censes, cùm Luna laboret, à qua consopitus putatur, vt eum dormientem oscularetur? quid curet autem, qui ne sentit quidem? habes*

somnum

a v.c. milia
b al. vrbe nostra pot.

c L. ne sues quidam id velint. Endymion verò, &c.
d hoc totum, non modò ipse, non comparet in v.c. nec agnoscit L.
e al. qui nescio q.
f al. qui est mons Cariæ, nondum, &c.
g v.c. est experrectus. & ita L.

somnum imaginem mortis, eámq; quotidie induis. Et dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cùm in eius simulacro videas esse nullum sensum? Pellantur ergo istæ ineptiæ pænè aniles, ante tempus mori, miserũ esse. quod tandem tempus? natura ne? At ea quidem dedit vsuram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. Quid est igitur, quòd querare, si repetit cùm vult? ea enim conditione acceperas. Iidem, si puer paruus
37 óccidit, * æquo animo ferendum putant: si verò in cunis, ne querendum quidem. Atqui ab hoc acerbius exigit natura, quod dederat. Nondũ gustauerat, inquiunt, vitæ suauitatem: hic autẽ iam sperabat magna: quibus frui cœperat. At id quidem ipsum in ceteris rebus melius putatur, aliquam partem, quàm nullam, attingere. cur in vita secus? [a] Quamquam non malè ait Callimachus, multo sapius lacrymasse Priamũ, quàm Troilum. eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur. cur? *nam, reor, [b] non illis, si vita longior daretur, posset esse iucundior. nihil est enim profectò homini prudentia dulcius, quam, vt cetera auferat, affert certè senectus. Quæ verò ætas longa est? aut quid omnino homini longũ? nónne modò pueros, modò adolescẽteis, in cursu, à tergo insequens, nec opinanteis assecuta est senectus? sed quia vltrà nihil habemus, hoc longũ dicimus, omnia ista, perinde vt cuique data sunt, [c] pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur. Apud Hypanim fluuiũ, qui ab Europæ parte in pontũ influit, Aristoteles ait bestiolas quasdã nasci, quæ vnũ diem viuãt. ex his igitur hora octaua quæ mortua est, prouecta ætate mortua est: quæ verò occidente sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die. confer nostrã longissimam ætatem cum æternitate, in eádem propemodum breuitate, qua illa bestiolã,

[a] fort. Quamquam non malè Callimachus, multo sæp.

*38

[b] L. non illis, si vita long. fort. nullis, si

nulla ætas longa

[c] L. pro rata parte ita aut longa, &c. ita v.c.

beſtiolæ, reperiemur. Contemnamus igitur omneis ineptias: quod enim leuius huic leuitati nomen imponam? totámque vim benè viuendi in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemtione, ac deſpicientia, & in omni virtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus molliſſimis effæminamur, vt, ſi antè mors aduentet, quàm Chaldæorum promiſſa conſecuti ſumus, ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi, deſtitutique videamur. Quòd ſi expectando, & deſiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: [a] proh dij immortales, * [b] quàm optabiliter iter illud ineundum eſt, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla ſollicitudo futura ſit! quàm me delectat Theramenes, quámq; elato animo eſt! et ſi enim flemus, cùm legimus, tamen non miſerabiliter vir clarus emoritur. qui cùm coniectus in carcerem triginta iuſſu tyrannorum, * venenum vt ſitiens [c] obbibiſſet, reliquum ſic è poculo eiecit, vt id reſonaret. quo ſonitu reddito, ridens, [d] Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in conuiuijs ſolent nominare, cui poculum traditurí ſint. Luſit vir egregius extremo ſpiritu, cùm iam præcordijs conceptam mortem cõtineret: vereque ei, qui venenum præbuerat, mortem eſt eam auguratus, quæ breui conſecuta eſt. Quis hanc animi maximi æquitatem in ipſa morte laudaret, ſi mortem, malum iudicaret? Vadit in eundem carcerem, atq; in eundem paucis poſt annis ſcyphum Socrates, eodem ſcelere iudicum, quo tyrannorum, Theramenes. quæ eſt igitur eius oratio, qua facit eum Plato vſum apud iudices, iam morte multatum?

Magna me, inquit, ſpes tenet, iudices, bene mihi euenire, quòd mittar ad mortem, neceſſe eſt enim, ſit alterum de duobus,

[a] v.c. prò, di immm. * 39

[b] L. quàm illud iter iucundum eſſe debet, quo conf. & ita v.c. * 40

[c] L. obduxiſſet: & ita o. v.c.

[d] προπίνω τοῦτο τῷ καλῷ Κριτίᾳ Xenoph. ἑλληνικῶν β. Κριτίας τοῦτ' ἴσως τῷ καλῷ

duobus, vt aut sensus omnino mors omneis auferat, [a] aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. quamobrem, siue sensus exstinguitur, morsque ei somno similis est, qui nonunquam, etiam sine visis somniorum placatissimam quietem affert: dij boni, [b] quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis? quis me beatior? [c] sin vera sunt quæ dicuntur, migrationem esse, mortem, in eas oras, quas, qui è vita excesserunt, incolunt: id multo iam beatius est, te cùm ab ijs, qui se iudicum numero haberi volunt, euaseris, ad eos venire, qui verè iudices appellentur, Minoëm, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum: conuenireque eos, qui iustè, & cum fide vixerint. hæc peregrinatio mediocris vobis videri potest? vt verò colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo liceat, [d] quanti tandem [e] æstimatis? equidem sæpe mori, si fieri posset, vellem, vt ea, quæ dico, mihi liceret inuenire. quanta delectatione autem afficerer, cùm Palamedem, cum Aiacem, cùm alios, iudicio iniquorum circumuentos conuenirem! tentarem etiam summi regis, qui maximas copias duxit Troiam, & Vlyssis, Sisyphique prudentiam: nec ob eam rem, cùm hæc exquirerem, sicut hî faciebam, capite damnarer. ne vos quidem, iudices, ij, qui me absoluistis, mortem timueritis. nec enim cuiquam bono mali quidquam euenire potest, nec viuo, nec mortuo: [f] nec vnquam eius res à dijs immortalibus [g] negligentur. nec mihi ipsi hoc accidit [h] fortuitò. nec verò ijs à quibus accusatus sum, aut à quibus condemnatus, habeo quod succenseam, nisi quòd mihi nocere se crediderunt.* [i] *& hoc quidem hoc modo. nihil autem melius* [k] *æstimo.* Sed tempus est, inquit, iam hinc abire me, vt moriar, vos, vt vitam agatis. vtrùm autem sit melius, dij immortales sciunt: hominem quidem scire arbitror neminem. *Næ ego haud paullo hunc animum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. etsi, quod præter deos negat scire quemquam, id scit ipse, vtrùm melius sit. nam dixit antè. sed suum illud, nihil vt affirmet, tenet ad extremum. nos autem teneamus, vt nihil*

[a] ἢ κατὰ λεγόμενα, μεταβολὴ τις τυγχάνει οὖσα τῆς ψυχῆς τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον.

[b] θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος.

[c] εἰ δ' αὖ εἶναι ἀποδημῆσαί ἐστιν ὁ θάνατος, ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἐστι τὰ λεγόμενα, &c.

[d] ἐπὶ πόσῳ ἄν τις δέξαιτ' ἂν ὑμῶν;

[e] fort. æstimetis.

[f] οὐδ' ἀμελεῖται ὑπὸ θεῶν τὰ τούτου πράγματα.

[g] fort. negliguntur.

[h] ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου

*41

[i] L. Et hæc quidem hoc modo.

[k] L. extremo.

nihil ęenſeamus eſſe malum, quod ſit à natura datum omnibus: intelligamúſq; ſi mors malum ſit, eſſe ſempiternum malum. nam vitæ miſeræ, mors finis eſſe videtur. * [a] mors ſi eſt miſera, finis eſſe nullius poteſt. Sed quid ego Socratem, aut Theramenem, præſtanteis viros virtutis, & ſapientiæ gloria, [b] commemoro, cùm Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum eſt, mortẽ tantopere contemſerit, vt, cùm ad eam duceretur, damnatus ab Ephoris, & eſſet vultu hilari, atque lato, dixiſſétq; ei quidã inimicus, Comtẽníſne leges Lycurgi? reſponderit, Ego verò illi maximam gratiã habeo, qui me ea pœna multauerit, quã ſine mutatione, & ſine verſura poſſem diſſoluere. O virũ Sparta dignum: vt mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus eſſe videatur. Taleis innumerabiles noſtra ciuitas tulit. Sed quid duces, & principes nominẽ, cum legiones ſcribat Cato ſæpe [c] alacreis in eum locum profectas, vnde redituras ſe nou arbitrarentur? Pari animo Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt, in quos Simonides.

[d] Dic hoſpes Spartæ, nos te hìc vidiſſe iacenteis,
Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? [e] Pergite animo forti, Lacedæmonij: hodie apud inferos fortaſſe cenabimus. fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges vigebant. quibus vnius, cùm [f] Perſes hoſtis in colloquio dixiſſet glorians, Solem præ iaculorum multitudine, & ſagittarum non videbitis: In vmbra igitur, inquit, pugnabimus. Viros commemoro. qualis tandẽ Lacæna? qua cum [g] filium in prœlium miſiſſet, & interfectũ audiſſet, Idcirco, inquit, genueram, vt eſſet qui pro patria [g] in ſortem non dubitaret occumbere. Eſto: fortes, & duri Spartiatæ: magnam habet vim reip. diſciplina.

*42
[a] L. mortis, ſi eſt miſera.
[b] L. commemoro ſi.

[c] v. c. alacris

[d] Ὦξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

[e] forte. Prædicte an. ἀριζοντοῦσι, &c.

[f] ὁ Πέρσης ξεῖνος, &c. Herod. lib. v.

[g] v. c. morte non dubit. occumb. L. morti non dubitaret occumb.

disciplina. quid? Cyrenaum Theodorum, philosophum non ignobilem, nónne miramur? cui cùm Lysimachus rex crucem minaretur, Istis, quaeso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: [a] Theodori quidem nihil interest, *humine, an sublime [b] putrescat. cuius hoc dicto admoneor, vt aliquid etiam de humatione, & sepultura dicendum existimem: rem non difficilem, ijs praesertim cognitis, quae de nihil sentiendo paullo ante dicta sunt. de qua Socrates quidem quid senserit, appàret in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. cùm enim de immortalitate animorum disputauisset, & iam moriendi tempus vrgeret, rogatus à Critone quemadmodum sepeliri vellet, Multam verò, inquit, operam, amici, frustrà consumsi. Critoni enim nostro non persuasi, me hinc auolaturum, neque quidquam mei relicturum. verumtamen, Crito, si me assequi [c] potueris, aut sicubi nactus eris. vt tibi videbitur, sepelito. sed, mihi crede, nemo me vestrûm, cùm hinc excesserò, consequetur. Praclarè id quidem, qui & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, [d] & id quidem sentiens, sed, vt Cynicus, asperiùs, [e] proijci se iussit inhumatum. tum amici, Volucribúsne, & feris? Minimè verò, inquit: sed bacillum [f] prope me, quo abigam, ponitote. Quî poteris? illi non enim senties.

Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit, nihil sentienti? Praclarè Anaxagoras, qui cùm Lampsaci moreretur, quaerentib. amicis, vellétne Clazomenas in patriam, [g] si quid accidisset, afferri: Nihil necesse est, inquit. vndique enim ad inferos tantundem viae est. Totáque de ratione humationis vnum tenendum est: ad corpus illam pertinere, siue occiderit animus

[a] Θεοδώρου οὐδὲν μελήσει, πότερον ὑπὲρ γῆν, ἢ ὑπὸ γῆς σήπηται. *43

[b] *al. putrescit.

[c] al. poteris,

[d] fort. & idē quidem sentiens.

[e] v.c. proici

[f] q.v.c. propter me, & ita L.

[g] L. si quid ei accidisset, auferri:

nimus, siue vigeat. in corpore autem perspicuum est, vel exstincto animo, vel elapso, nullum residêre sensum. Sed plena errorum sunt omnia. trahit Hectorem, ad currum religatum, Achilles: lacerari eum, & sentire, credo, putat. ergo [a] hic vlciscitur, vt quidem sibi videtur. At illa sicut acerbissimam rem maret. Vidi videre quod me passa agerrimè, [b] Curru Hectorem quadriiugo raptârier. quem Hectorem? aut quamdiu ille erit Hector? melius Accius, & aliquando sapiens Achilles, Immò enimuerò corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli. Non igitur Hectora traxisti, sed corpus, quod fuerat Hectoris. * Ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non sinat. Mater, te appello, quæ curam somno suspenso leuas, Neque te mei miseret: surge, & sepeli natum.--- Hæc cùm pressis, & flebilibus modis, qui totis theatris mæstitiam inferũt, concinuntur: difficile est, non eos, qui inhumati sunt, miseros iudicare: —priùs quàm feræ, volucresque: metuit, ne laceratis membris minùs bene vtatur: ne combustis, non extimescit.

Heu reliquias semiassi regis, denudatis ossibus,
Per terram sanie delibutam fœde diuexarier.

Non intelligo, quid metuat, cùm tam bonos [c] septenarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem * cùm multi inimicos etiam mortuos [d] puniantur. Execratur luculentis sanè versibus apud Ennium Thyestes, primùm vt naufragio pereat Atreus. durum hoc sanè: talis enim interitus non est sine graui sensu. illa inania,

*Ipse summis saxis fixus asperis,
Euiseratus, látere pendens, saxa spargens: tabo,
Sanie, & sanguine atro.

[a] fort. hîc cum vlciscitur,
[b] v. c. Hectorem curru quadriuge rapt.
* 44
[c] fort. octonarios.
* 45
[d] v. c. puniuntur.

Non

Non ipsa saxa magis sensu omni vacabant, quàm ille latere pendens, cui se hic cruciatum [a] *censet optare. quàm essent dura, si sentiret? nulla sine sensu sunt. Illud verò perquam inane.*

*47 * *Neque sepulcrum,* [b] *quò recipiat, habeat, portum corporis: Vbi, remissa humana vita, corpus requiescat à malis. Vides, quanto* [c] *hæc in errore versentur. portum esse corporis, & requiescere in sepulcro putat mortuum. magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus esset quidque curandum. Sed quid singulorum opiniones animaduertam, nationum varios errores perspicere cùm liceat? cōdiunt Aegyptij mortuos, & eos domi seruant: Persæ etiam cera circumlitos* [d] *condiunt, vt quam maximè permaneant diuturna corpora. Magorum mos est non humare corpora suorum, nisi à feris sint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates domesticos. nobile autem genus canum illud scimus esse. sed pro sua quisque facultate parat, á quibus lanietur: eamq́ optimā illi esse censent sepulturam. permulta alia colligit Chrysippus, vt est in omni historia curiosus. sed ita tetra sunt quædam, vt ea fugiat, & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est cōtemnendus in nobis, non negligendus in nostris: ita tamen, vt mortuorum corpora nihil sentire sentiamus. quantum autem consuetudini famæque dandū sit, id curent viui. sed ita, vt intelligant,* [e] *nihil ad mortuos pertinere, sed profectò mors tum æquissimo animo oppetitur, cùm suis se laudibus vita óccidens consolari potest. nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus est munere. multa mihi ipsi ad mortem tempestiua fuerunt: quæ vtinā potuissem obire. nihil enim iam acquirebatur:*

[f] *cumu-*

a οἴεται εὐ-χεσθαι.

b fort. quò recipiatur, &c. fort. quod recipiat. &c. fort. quò recipiatur, hab.

c L. quanto in errore versetur. sic v. c. fort. quanto hic in errore versetur.

d o. v. c. condunt, vt q & ita L.

e nihil id.

[a] *cumulata erant officia vitæ: cum fortuna bella restabant. quare, si ipsa ratio minùs perficiet, vt mortem negligere possimus: at vita acta perficiat, vt satis, superq; vixisse videamur. quamquam enim sensus* [b] *abierit, tamen summis, & propriis bonis & laudis, & gloriæ, quamuis non sentiant, mortui non carent. et si enim nihil in se habeat gloria, cur expetatur: tamen virtutē tanquàm vmbra sequitur. verùm multitudinis iudicium de bonis, siquando est, magis laudandum est, quàm illi ob eam rem beati. Non possum autem dicere, quoquo modo hoc accipiatur* [c] *Lycurgum, Solonem, legum & publicæ disciplinæ carere gloria: Themistoclem, Epaminondam, bellicæ virtutis. antè enim Salaminam ipsam Neptunus obruet, quàm Salaminij* [c] *trophæi memoriam: priusq; Bœotia Leuctra tollentur, quàm pugnæ Leuctricæ gloria. multo etiam tardius fama deseret Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paullum, Catonem, Laliū, innumerabileis alios. quorum similitudinem aliquā qui arripuerit, non eam fama populari, sed vera bonorum laude metiens, fidenti animo, si ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut summū bonū, aut nullum malū esse cognouimus: secundis vero suis rebus volet etiam mori. nō enim tam* [d] *cumulus bonorum, iucundus esse potest, quàm molesta decessio. hāc sententiam significare videtur Laconis illa vox, qui, cùm Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis, vno die duos suos filios victores Olympiæ vidisset, accessit ad senem, & gratulatus,* Morere Diagora, *inquit,* non enim in cœlum ascensurus es. *Magna hæc,* [e] *& nimium fortassè Græci putant, vel tum potiùs putabant, isq;, qui hoc Diagoræ dixit, permagnū*

[a] v.c. cumulata erant officia vitæ cùm fortuna bella r. al. cumulata erant officia vitæ fortuna: bella rest.

[b] fort. aberit, tamen suis, & propr. & ita L.

[c] v.c. tropæi m. & ita L.

[d] ὡρισθήκη

[e] fort. nimia.

existimans, treis Olympionicas vna ex domo prodire, cunctari illum diutius in vita, fortunæ obiectum, inutile putabat ipsi. ego autem tibi quidem quod satis esset, paucis verbis, vt mihi videbar, respondera. concesseras enim, nullo in malo mortuos esse: sed ob eam causam contendi, vt plura dicerem, quod in desiderio, & luctu hæc est consolatio maxima. nostrũ enim, & nostra causa susceptum dolorem, modicè ferre debemus, ne & nosmetipsos amare videamur. illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbati sumus, esse cum aliquo sensu in iis malis, quib. vulgò opinantur. hanc excutere opinionem mihimet radicitus volui, eóque fui fortasse longior. A. tu longior? non mihi quidem. prior enim pars orationis tuæ faciebat, vt mori cuperem: posterior, vt modò nõ nollem, modò non laborarẽ. *omni autem [a] ratione illud certè perfectum est, vt mortem non ducerẽ in malis. M. Num igitur etiam rhetorũ epilogũ desideramus? an iam hanc artem planè relinquimus? A. Tu verò istam ne reliqueris, quam semper ornasti: & quidem iure. illa enim te, si verè loqui volumus, ornauerat. sed quinam est iste epilogus? aueo enim audire, quidquid est. M. deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte, nec verò ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, aliisque pluribus. Primùm Argiæ sacerdotis, Cleobis & Biton filij, prædicantur. nota fabula est: *cùm enim illam ad sollennę, & statũ sacrificium curru vehi jus esset, satis longè ab oppido ad fanum, morarentur iumenta: tunc iuuenes ij, quos modò nominaui, veste posita, corpora oleo perunxerũt: ad iugum accesserunt. ita sacerdos aduecta in fanum, cùm currus esset ductus à filijs, precata à dea dicitur, vt illis [b] præmium daret pro pietate, quod maxi-

*48
[a] L. oratione illud c. p. & ita o. v. c.

[b] al. pretium.

mum

mum homini dari posset à deo: pòst epulatos cũ matre adolescenteis, somno se dedisse: manè inuẽtos esse mortuos. Simili precatione Trophonius, & Agamedes, vsi dicuntur: qui, cùm Apollini Delphis templum exædificassent, venerantes deum, petierunt mercedem, non paruã quidem operis, & laboris sui; nil certi, sed quod esset optimum homini. quibus Apollo se id daturum ostendit, post eius diei diem tertium: qui vt illuxit, mortui sunt reperti. Iudicauisse deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dij concessissent, vt præter ceteros diuinaret, mortem, esse optimum homini. Fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cùm à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur: docuisse regẽ, NON NASCI HOMINI LONGE *optimum esse: proximum autem, quamprimùm mori, qua est vsus sententia in Cresphonte Euripides.*

[a] *Nam nos decebat* [b] *cœtus celebrantes domum,*
Lugere, vbi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At, qui labores morte finisset graueis,
Omneis amicos laude, & lætitia exsequi.

Simile quiddam est in cõsolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendã Elisium, cùm grauiter filij mortẽ mæreret, venisse in Psychomantium, quærentem quæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic in tabellis treis huiusmodi versiculos datos:

[c] *Ignaris homines in vita mentibus errant:*
Euthynous [d] *potitur fatorum munere læto.*
Sic fuit vtilius finiri ipsíq; tibíq;.

His, & talibus auctoribus vsi, [e] *confirmant causam, rebus à dijs immortalibus iudicatam.* [f] *Alcidamus quidam, rhetor antiquus, in primis nobilis, scripsit etiam*

[a] Ἐχρῆν μὲν ὑμᾶς σύλλογον ποιουμένους, Τὸν ζῶντα θρηνεῖν, εἰς ὃσ' ἔρχεται κακά. Τὸν δ' αὖ θανόντα, καὶ πόνων πεπαυμένον, Χαίροντας, εὐφημοῦντας, ἐκπέμπειν δόμων.

[b] fort. cœtu

[c] Ἦ ῥάγε, νήπιε Ἠλύσι, ἠλίθιοι φρένες αἰδρῶν. Εὐθύνους κεῖται μοιριδίῳ θανάτῳ. Οὐκ ἦν γὰρ ζωὴν καλὸν, οὐδ' ἐοῖ, οὐδὲ τοκεῦσι.

[d] L. potitur, fatorum numine, leto. al. potitur, fatorum munere, leto.

[e] L. confirmant causã à diis immortalibus iudicatam.

[f] L. Alcidamas q.

tiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione malorum humanorum. cui rationes eæ, quæ exquisitiùs à philosophis colliguntur, defuerunt, vbertas orationis nõ defuit. claræ verò mortes pro patria oppetitæ, non solùm gloriosæ rhetoribus, sed etiã beatæ videri solẽt, repetunt ab Erichtheo: cuius etiam filiæ cupidè mortẽ expetiuerunt pro vita ciuium: Codrũ, qui se in medios immisit hosteis, famulari veste, ne posset agnosci, si esset ornatu regio: quòd oraculum erat datum, si rex interfectus esset, victriceis Athenas fore. [a] *Menecheus verò non prætermittitur: qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam iubet, vt hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propria. Harmodius in ore, & Aristogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. nostros non norunt: quos enumerare* [b] *magnum est: ita sunt multi: quibus videmus optabileis fuisse morteis cum gloria. quæ cùm ita sint, magna tamen eloquentia est vtendum, atque ita velut superiore è loco concionandum, vt homines mortem vel optare incipiant; vel certè timere desistant. nam si supremus ille dies non exstinctionem, sed commutationem affert loci, quid optabilius? sin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quàm in medijs vitæ laboribus obdormiscere, & ita conniuentem somno consopiri sempiterno? quod si fiat, melior Ennij, quàm Solonis oratio. hic enim noster,*

Nemo me lacrymis dècoret (inquit) nec funera fletu
Faxit. At verò sapiens ille,
[c] *Mors mea ne careat lacrymis: linquamus amicis*
Mærorem, vt celebrent funera cum gemitu.

Nos verò, si quid tale acciderit, vt à deo denuntiatũ videatur, vt exeamus è vita, læti, & agentes gratias pareamus,

[a] L. Menœceus.

[b] q.v. c. longum est.

[c] Μηδέ μοι, ἄκλαυστος θανατος μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι Καλλείποιμι θανὼν ἄλγεα, καὶ στοναχάς.

pareamus, emittíque nos è custodia, & leuari vinculis arbitremur, vt aut in æternam, & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu, molestiáque careamus: sin autem nihil denuntiabatur, eo tamen simus animo, vt horribilem eum diem alijs, nobis faustum putemus, nihílq; in malis ducamus, quòd sit vel à dijs immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum. non enim temerè, nec fortuitò sati, & creati sumus, sed profectò fuit quædam vis, quæ generi consuleret humano: nec id gigneret, aut aleret, * quòd cum exantlauisset omneis labores, tum incideret in mortis malum sempiternum: portum potiùs paratum nobis, & perfugium putemus. quò vtinam velis passis peruehi liceat. sin reflantibus ventis [a] reijciemur, tamen eodem paullo tardiùs referamur necesse est. quod autem omnibus necesse est, idne miserum esse vni potest? Habes epilogum, nequid prætermissum, aut relictum putes. A. Ego verò. & quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorem. M. Optimè, inquam. sed nunc quidem [b] valetudini tribuamus aliquid. cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc, & ea potissimùm, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum: qui [c] omni è philosophia est fructus vberrimus:

*51

[a] v.c.reiciemur,

[b] v.c.valitudini,

[c] al.in omni

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVAESTIONVM AD M. BRVTVM

LIBER II

DE TOLERANDO DOLORE.

NEoptolemus [a] quidem apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis: nam omnino haud placere. ego autem, Brute, necesse quidem mihi esse arbitror philosophari: nã quid possum, præsertim nihil agens, agere melius? sed non paucis, vt ille. difficile enim est, in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraque, aut omnia. nam nec pauca, nisi è multis, eligi possunt; nec, qui pauca percepit, non idem reliqua eodem studio persequetur. sed in vita tamen occupata, atq; vt Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipsa multum sæpe prosunt, & ferunt fructus, si non tantos, quanti ex vniuersa philosophia percipi possunt: tamen eos quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: velut ex ea disputatione, quæ mihi nuper habita est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta contemtio: quæ non minimum valet ad animum metu liberandum. nam qui id, quod vitari non potest, metuit, is viuere animo quieto nullo modo potest. sed qui, non modò quia necesse est mori, verùm etiam quia nihil habet mors, quod sit horrendũ, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat. quanquam non sumus ignari, multos studiosè contrà esse dicturos, quod vitare nullo modo potuimus: nisi nihil omnino scriberemus. etenim si

[a] fort. apud Ennium philosophari quidem sibi ait necesse esse, &c.

si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus, (popularis est enim illa facultas, [a] *& effectus eloquentiæ est audientium approbatio) sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse considerent, quémq; sperandi sibi, eundem & bene dicendi finem proponerent, &, cùm obruerentur copia sententiarum, atque verborum, ieiunitatem, & famem se malle, quàm vbertatem, & copiam dicerent. vnde erat exortum genus Atticorum, ijs ipsis, qui id sequi se profitebantur, ignotum: qui iam conticuere, pænè ab ipso foro irrisi: quid futurũ putamus, cùm adiutore populo, quo vtebamur antea, nunc minimè nos vti posse* [b] *videamus? est enim philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consultò ipsa fugiens, eique ipsi & suspecta, & inuisa: vt vel, si quis vniuersam velit vituperare, secundo id populo facere possit: vel, si eam, quam nos maximè sequimur, conetur inuadere,* [c] *magna habere possit auxilia* [d] *reliquorum philosophorum disciplinis. nos autem vniuersæ philosophiæ vituperatoribus respondimus in Hortensio. Pro Academia autem quæ dicenda erant, satis accuratè in Academicis quattuor libris explicata arbitramur: sed tamen tantum abest, vt scribi contra nos nolimus, vt id etiam maximè optemus: in ipsa enim Græcia philosophia tanto in honore numquam fuisset, nisi doctissimorũ contẽtionibus, dissentionibusq; viguisset. quamobrẽ hortor omneis, qui facere id possunt, vt huius quoque generis laudẽ iam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc vrbem, sicut reliquas omneis, quæ quidem erant expetendæ, studio atque industria sua maiores nostri transtulerunt. Atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili, venit ad summum, vt iam, quod na-*

[a] 1 L. & effectrix eloq.

[b] v.c. videamur ? fort. videant ?

[c] q.v.c. magna possit habere.

[d] L. à reliquorum, &c. *al, è reliq.

tura fert in omnibus ferè rebus, seneſcat, breuiq; tẽpore ad nihilum ventura videatur. [a] philoſophia naſcatur Latinis quidẽ litteris ex his tẽporibus, eamq; nos adiuuemus: nósq; ipſos redarguí, refellique patiamur. quod ij ferant animo iniquo, qui certis quibuſdam, deſtinatiſq; ſententijs quaſi addicti, & cõſecrati ſunt, eaq; neceſſitate conſtricti, vt, etiam quæ non probare ſoleant, ea cogantur conſtantiæ cauſa defendere. nos, qui ſequimur probabilia, nec vltra id, quã quòd veriſimile occurrerit, progredi poſſumus, * & refellere ſine pertinacia, & refelli ſine iracundia parati ſumus. Quòd ſi hæc ſtudia traducta erunt ad noſtros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorum propter eorum eſt multitudinem, qui ſcripſerunt: eadem enim dicuntur à multis: ex quo libris omnia referſerunt. quod áccidet etiam noſtris, ſi ad hæc ſtudia plures confluxerint. ſed eos, ſi poſſumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam diſſerendi elegantia, ratione & via philoſophantur. eſt enim quoddam genus eorum, qui ſe philoſophos appellari volunt, quorum dicuntur eſſe Latini ſanè multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos numquam legerim: ſed quia profitentur ipſi illi, qui eos ſcribunt, ſe neque diſtinctè, neque diſtributè, neque eleganter, neque ornatè ſcribere: lectionem ſine vlla delectatione negligo: quid enim dicant, & quid ſentiant ij, qui ſunt ab ea diſciplina, [b] nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrem, quoniam, quemadmodũ dicant, ipſi non laborant: cur legendi ſint, niſi ipſi inter ſe, qui idem ſentiunt, nõ intelligo. nam, vt Platonem, reliquóſq; Socraticos & deinceps eos, qui ab his profecti ſunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non ſtudioſiſſimè

* 1

[a] fort. Philoſophia igitur naſcatur Latinis &c.

[b] q. v. c. mediocriter quidem doctus ign. fort. nemo nemediocriter quidem doct.

conſe-

consectantur: Epicurum autem, & Metrodorũ non ferè præter suos quisquam in manus sumit: sic hos Latinos ij soli legunt, qui illa rectè dici putant. nobis autem videtur, quidquid litteris mandetur id commendari omnium eruditorum[a] lectione[b] decere. nec, si ipsi minùs consequi possumus, iccirco minùs id ita faciendum esse sentimus. Itaque mihi semper Peripateticorum, Academiæq; cõsuetudo, de omnibus rebus in contrarias parteis disserendi, non ob eam causam solùm placuit, quòd aliter nõ posset, quid in vnaquáq; re verisimile esset, inueniri: sed etiam quòd esset ea maxima dicendi exercitatio: qua princeps vsus est Aristoteles: deinde eum qui secuti sunt. nostra autem memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, instituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum. ad quam nos consuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod datum est temporis nobis, in eo consumsimus. itaque cùm ante meridiem[c] dictioni operam dedissemus, sicut pridie feceramus: post meridiem in Academiã descendimus. in qua disputationem habitam non quasi narrantes exponimus, sed eisdem ferè verbis, vt actum, disputatúmque est. Est igitur ambulantibus ad hunc modum sermo ille nobis institutus, & à tali quodam inductus[d] exordio. A. DICI NON POTEST, quã sim hesterna disputatione tua delectatus, vel potiùs adiutus. etsi enim mihi cõscius sum, nunquam me nimis cupidum fuisse vitæ, tamen obijciebatur interdũ animo metus quidã, & dolor cogitanti, fore aliquando finem huius lucis, & amissionẽ omnium vitæ commodorum. hoc genere molestiæ sic, mihi crede, sum liberatus, vt nihil minùs curandum putem. M. Minime mirum id quidem. nam efficit hoc philosophia: medetur*

* 2

a o.v.c. lectioni & ita L.

b fort. debere. & ita o.v.c.

c λέξει

d al. ductus.

detur animis: inaneis sollicitudines detrahit: cupiditatibus liberat: pellit timores. sed hæc eius vis non idem potest apud omneis: tum valet multum, cùm est idoneam complexa naturam. FORTEIS enim non modò fortuna adiuuat, vt est in vetere prouerbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim fortitudinis. te natura excelsum quẽdam videlicet, & altũ, & humana despicientem genuit. itaque facile in animo forti contra mortem habita insedit oratio: sed hæc eadẽ num censes apud eos ipsos valere, nisi admodum paucos, à quib. inuenta, disputata, conscripta sunt? quotus enim quisque philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo, ac vita constitutus, vt ratio postulat? qui disciplinam suam, non ostentationẽ scientiæ, sed legem vitæ putet? qui obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat? videre licet alios tãta leuitate, & iactatione, iis vt fuerit non didicisse melius: alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum seruos: * vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi videtur esse turpissimum. Vt enim, si grammaticum se professus quispiam, barbarè loquatur, aut si absurdè canat is, qui se haberi velit musicum, hoc turpior sit, quòd in eo ipso peccet, cuius profitetur [a] scientiam: sic philosophus in ratione vitæ peccans, hoc turpior est, quòd in officio, cuius magister esse vult, labitur, artémque vitæ professus, delinquit in vita. A. Nonne verendum igitur, si est ita, vt dicis, ne philosophiam falsa gloria exornes? quod est enim maius argumentum, nihil eam prodesse, quàm quosdam perfectos philosophos turpiter viuere? M. Nullum verò id quidem argumentũ est, nam vt agri nõ omnes frugiferi sunt, qui coluntur, [b] falsúmq; illud, ac improbè,

[a] q. v. c. sententiam: non hic.

[b] L. falsõque illud atque imp.

* [a] Etsi

** *Etsi in segetem sunt deteriorem datæ*
Fruges, tamen ipsa suapte natura enitent:
sic animi non omnes culti fructum ferunt. atque, vt
in eodem simili versèr, vt ager, quamuis fertilis, sine
cultura fructuosus esse non potest: * *sic sine doctrina*
animus. **ita est vtraque res* [c] *vna sine altera debilis.*
cultura autem animi, philosophia est: [d] *quæ extrahit*
vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos, eáque mandat his, &, vt ita dicam, serit, quæ
adulta fructus vberrimos ferant. Agamus igitur, vt
cœpimus. dic, si vis, de quo disputari velis. A. Dolorem existimo maximum malorum omnium. M. Etiámne maius, quàm dedecus? A. Non audeo id dicere
quidem, & me pudet tam citò de sententia esse deiectum. M. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres. quid enim minùs est [e] *dignum, quàm tibi*
quidquam peius videri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ vt effugias, quis est non modò non recusandus,
[f] *sed vltro appetendus, subeundus, excipiendus dolor?*
A. Ita prorsus existimo. quare ne sit sanè summum
malum dolor: malum est certè. M. Vidésne igitur, quantum, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris? A. Video planè: sed plus desidero. M. Experiar equidem: sed magna res est, animóq; mihi opus
est non repugnante. A. Habebis id quidem. vt enim beri feci, sic nunc rationem, quò ea me cumque ducet, sequar. M. Primùm igitur de imbecillitate multorum, & de varijs disciplinis philosophorum loquar. quorum princeps & auctoritate, & antiquitate Socraticus Aristippus non dubitauit summum malum
dolorem dicere. [g] *dehinc ad hanc eneruatam, mulierémq; sententiam satis docilem se Epicurus præbuit.*
[h] *hunc post Rhodius Hieronymus, dolore vacare, summum*

*4
a L. Etsi segetem sunt in deteriorem datæ Fr.

*5
b L. sic nec sine doctr.

*6
c vna, abest ab o.v.c.
d v.c. hæc extr. & ita L.

e L. te dignum.

f o.v.c. sed non vltro appet. & ita L.

g q.v.c. deinde ad hanc eneruatam,
h sic v.c. al. post hunc

mum bonum dixit: tantũ in dolore duxit mali. ceteri, præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, idem ferè, quod modò tu: malum illud quidem, sed alia peiora. ergo id, quod natura ipsa, & quædam generosa virtus statim respuit, ne dolorem summũ malum diceres, appositóq; dedecore, sententia depellerere, in eo magistra vitæ tot sæcula[a] *pérmanet philosophia. quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipisci cũ dolore corporis velit, qui dolorẽ summum malum sibi esse persuaserit? quam porrò quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, vt effugiat dolorem, si id summum malum esse decreuerit?*[b] *quis autẽ non miser non modò tunc, cùm premetur summis doloribus, si in his est summum malum, sed etiam cùm sciet id sibi posse euenire? & quis est, cui non possit? ita fit, vt omnino nemo possit esse beatus. Metrodorus quidem eum perfectè putat beatum,*[c] *cui corpus bene cõstitutum sit. & exploratum ita semper fore. quis autem est iste, cui id exploratum possit esse? Epicurus verò ea dicit, vt mihi quidem risus captare videatur. affirmat enim quodam loco, si vratur sapiens, si crucietur: expectas fortassè dum dicat, Patietur, perferet, non succũbet: Magna mehercule laus, & eo ipso, per quem iuraui, Hercule digna: sed Epicuro homini aspero, & duro nõ est hoc satis: In*[d] *Phalaridis tauro si erit, dicet, Quàm suaue est hoc! quã hoc non curo! Suaue etiam? an parum est, si non amarum? at id quidem illiipsi, qui dolorem, malum esse negant, non solent dicere, cuiquã suaue esse cruciari: asperum, difficile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. hic, qui solum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, sapientem censet id suaue dicturum. ego à te non postulo, vt dolorẽ eisdẽ verbis afficias, quibus*

Epicurus

a al. pérmanet philosophia, nõ plac.

b al. quis autem est iste

c τέλος ἀγαθῶν, τὸ σαρκὸς εὐσταθὲς κατάστημα, καὶ τὸ περὶ τούτου πιστὸν ἔλπισμα.

d q.v.e. Falatidis

Epicurus voluptatem, homo, vt scis, voluptarius. ille dixerit sanè idem in Phalaridis tauro, quod si esset in lectulo. *ego tantam vim non tribuo[a] sapientiæ cõtra dolorem.* *[b] si fortè in perferendo, officio satis est: vt lætetur etiam, nõ postulo. tristis enim res est sine dubio, aspera, amara, inimica naturæ, ad patiendum, tolerãdumq; difficilis. Adspice Philoctetam: cui concedendum est gementi. ipsum enim Herculem viderat in Oeta magnitudine dolorum eiulantem. nihil igitur hunc virum sagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum consolabantur: cum E viperino morsu venæ viscerum, Veneno imbutæ tetros cruciatus cierent. itaq; exclamat auxilium expetens, mori cupiens. Heu quis falsis fluctibu' mandet Me ex sublimi vertice saxi? Iam iam absumor: conficit animam Vis vulneris, vlceris æstus. Difficile dictu videtur, eum non in malo esse, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed videamus Herculẽ ipsum, qui tũ dolore frãgebatur, cùm immortalitatẽ ipsa morte quærebat. quas hic voces apud Sophoclẽ in Trachinijs edit? cui cùm Deianira sanguine Cẽtauri tinctã tunicam induisset, inhæsissetq; ea visceribus, ait ille,*

[c] O multa dictu grauia, perpessu aspera,
** Quæ corpore[d] exantlato, atque animo pertuli.*
Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
Nec tantum inuexit tristis Eurystheus mali,
Quantum vna vecors Oenei partu edita.
Hæc me irretiuit veste furiali inscium,
Quæ lateri inhærens morsu lacerat viscera,
Vrgensq; grauiter pulmonum haurit spiritus:
** Iam[e] decolorem sanguinem omnem exsorbuit:*
[f] "Sic corpus clade horribili absumtum extabuit.
Ipse illigatus peste interimor textili.

*7 a L. sapienti.
*8 b L. esse fortem in perf. & ita v.c. al. Sit fortis in perferendo off.
c Ὦ πολλὰ δὴ καὶ θερμὰ, καὶ λόγῳ κακὰ, &c.
*9 d L. exantlaui, al. extantlata, al. exanclata,
*10 e χλορῶν αἷμα
f " al. F. t.

Hos

Hos non hostilis dextera, non [a] *terra edita*
Moles gigantum, non biformato impetu
Centaurus ictus corpori [b] *infixit meo,*
Non Graia vis, non barbara vlla immanitas,
Non sæua terris gens relegata vltimis,
Quas peragrans, vndiq; omnẽ hinc feritatẽ expuli:
Sed fœminea vir, fœminea interimor manu.
O nate, verè hoc nomen vsurpa patri,
Nec me occidentem matris superet caritas.
Huc arripe ad me manibus abstractam pijs.
Iam cernam, méne, an illam potiorem putes.
Perge, aude nate, illacryma patris pestibus:
Miserere, gentes nostras flebunt miserias.
[c] *Heu virginalem me ore ploratum edere,*
Quem vidit nemo vlli ingemiscentem malo?
Sic [d] *" feminata virtus afflicta óccidit,*
Accede nate, assiste, miserandum adspice
Euisceratum corpus lacerati patris.
Videte cuncti, túq; cælestûm sator,
Iace, obsecro, in me vim coruscam fulminis.
Nunc, nunc [e] *dolorem anxiferi torquent vertices:*
Nunc serpit ardor. ô antè victrices manus,
O pectora, ô terga, ô lacertorum tori,
Vestróne pressu quondam Nemeæus leo
Frendens efflauit grauiter extremum halitum?
Hæc dextra Lernam [f] *tetram mactata excetra,*
Placauit: hæc bicorporem afflixit manum:
Erymanthiam hæc vastificam abiecit belluam:
Hæc à Tartarea tenebrica abstractum plaga
Tricipitem eduxit Hydra generatum canem,
Hæc interemit tortu multiplicabili
Draconẽ, auriferam obtutu obseruantẽ arborem.
Multa alia victrix nostra lustrauit manus,

[a] γηγενὴς
[b] L. inflixit
[c] L. Heu, virginali more ploratum edere, Soph. ὅστις, ὥστε παρθένος, βέβρυχα κλαίων.
[d] " al. Effeminata
[e] L. dolorum
[f] L. tetra.

Nec

Nec quiſquam è noſtris ſpolia cepit laudibus.
Poſſumúſne nos contemnere dolorẽ, cùm ipſum Herculem tam intoleranter dolere videamus? veniat*
Æſchylus non poëta tantùm, ſed etiam Pythagoréus. ſic enim accepimus. quo modo fert apud eũ Prometheus dolorem, quem excipit ob furtũ Lemnium,
**2 vnde ignis lucet mortalibus, clàm diuiſus? eũ Prometheus doctus clepſiſſe dolo, pœnaſq; Ioui fato expendiſſe ſupremo. Has igitur pœnas pendens, affixus*
ad Caucaſum hæc dicit.

*[b] Titanum *[c] ſoboles, ſocia noſtri ſanguinis,*
Generata cælo, adſpicite religatum aſperis
Vinctumq; ſaxis, nauem vt horriſono freto
Noctem pauentes timidi adnectunt nautæ.
Saturnius me ſic infixit Iupiter,
Iouiſq; numen Mulcibri [d] aſciuit manus:
Hos ille cuneos fabrica crudeli inſerens,
Perrupit artus: qua miſer ſollertia
Tranſuerberatus, caſtrum hoc furiarum incolo.
Iam tertio me quoque funeſto die,
Triſti aduolatu, aduncis lacerans vnguibus
Iouis ſatelles paſtu dilaniat fero.
Tum iecore opimo farta & ſatiata affatim
Clangorẽ fundit vaſtum, & ſublime [e] aduolans
Pinnata cauda noſtrum adulat ſanguinem.
Cùm verò adeſum inflatu renouatum eſt iecur,
Tum rurſus tetros auida ſe ad paſtus refert.
Sic hunc cuſtodem mœſti cruciatus alo:
Qui me peremni vinum fœdat miſeria.
Namque, vt videtis, vinclis conſtrictus Iouis,
Arcere nequeo diram volucrem à pectore.
Sic me ipſe viduus peſteis excipio anxias,
Amore mortis terminum [f] inquirens mali.

*11

*12

a L. vnde ignem mortalibus Diuiſſe eluet doctu' Prometheus Clepſiſſe dolo, pœnaſque Ioui Fato expendiſſe ſupremo.

b Hæc Æſchyli tragœdia non extat.

*13

c L. ſuboles.

d fort. arciuit.

e L. auolans.

f P. anquirens.

Sed

Sed longè à lato numine aſpellor Iouis.
Atque vetuſta ſeclis glomerata horridis,
Luctifica clades noſtro infixa eſt corpori:
[a] *Ex quo liquatæ ſolis ardore excidunt*
Guttæ, quæ ſaxa aſſiduè inſtillant Caucaſi.
Vix igitur poſſe videmur ita affectum non miſerum dicere: & ſi hunc miſerum, certè dolorem, malum. A. Tu quidem adhuc meam cauſam agis. ſed hoc mox videro. interea vnde iſti verſus? non enim agnoſco. M. Dicam hercule. etenim rectè requiris. vidéſne abundare me otio? A. Quid tum? M. Fuiſti ſapè, credo, cùm Athenis eſſes, in ſcholis philoſophorum. A. *Verò, ac libenter quidem. M. Animaduertebas igitur, etſi tum nemo erat admodum copioſus, veruntamen verſus ab his admiſceri orationi. A. Ac multos quidē à Dionyſio Stoico. M. Probè dicis. ſed is quaſi dictata, [*b] nullo delectu, nulla elegantia. [c] Philo & proprium numerum, [d] & electa poëmata, & loco adiungebat. Itaque poſtquam adamaui hanc quaſi ſenilem declamationem, ſtudiosè equidem vtor noſtris poëtis, ſed, ſicubi illi defecerunt, verti ipſe multa de Græcis, ne quo ornamēto in hoc genere diſputationis careret Latina oratio. Sed vidéſne, poëtæ quid mali afferant? lamentanteis inducunt fortiſſimos viros: [•] molliunt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces, vt nō legantur modò, ſed etiam ediſcantur. ſic ad malam domeſticam diſciplinam, vitámq; vmbratilē, & delicatam cùm acceſſerunt etiam poëtæ, neruos omneis virtutis elidunt. rectè igitur à Platone educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cùm mores optimos, & optimum reip. ſtatū exquireret. At verò nos, docti ſcilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus, [e] & didicimus: hanc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus.*

[a] ἐξ οὗ χρόνου vel ἐξ οὗ σώματος

*14

*15
[b] L. nullo dilectu.
[c] L. Philo noſter, & propt. & ita v.c.
[d] o.v.c. & lecta poëmata, & ita L.

[•] L. & diſcimus.

putamus. Sed quid poëtis iraſcimur? virtutis magiſtri philoſophi inuenti ſunt qui ſummum malum dolorem dicerent. at tu adoleſcens, cùm id tibi paullò antè dixiſſes videri, rogatus à me etiámne maius, quàm dedecus, verbo de ſententia deſtitiſti. rogo hoc idem Epicurum: maius dicet eſſe malum, mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus. in ipſo enim dedecore mali nihil eſſe, niſi ſequantur dolores. quis igitur Epicurum ſequitur dolor, cùm hoc ipſum dicit, ſummum malum eſſe dolorem, quo dedecus maius à philoſopho nullum exſpecto? quare ſatis mihi dediſti, cùm reſpondiſti, maius tibi videri malum, dedecus, quàm dolorem. hoc ipſum enim ſi tenebis, intelliges, quàm ſit obſiſtendum dolori, nec tam quærendum eſt, dolor, malúmne ſit; quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. Concludunt ratiunculis Stoici, cur non ſit malum: quaſi de verbo, non de re laboretur. Quid me decipis Zeno? nam cùm id, quod mihi horribile videtur, tu omnino malum eſſe negas, capior, & ſcire cupio, quo modo id, quod ego miſerrimum exiſtimem, ne malum quidem ſit. [a] Nihil eſt, inquit malum niſi quod turpe, & vitioſum eſt. Ad ineptias redis. illud enim, quod me angebat, non eximis. ſcio dolorem non eſſe nequitiam. deſine id me docere: hoc doce, doleã, néne doleam, nihil intereſſe. * Nũquam quidquam, inquit, ad beatè quidem viuendum, quod eſt in vna virtute poſitum: ſed tamen eſt reiciendum. Cur? Aſperum eſt, contra naturam, difficile perpeſſu, triſte, durum. Hæc copia verborum eſt, quod omnes vno verbo malum appellamus, id tot modis poſſe dicere. definis tu mihi, non tollis dolorem, cùm dicis aſperum, contra naturam, vix quod ferri, toloraríq; poſſit: nec mentiris: ſed re ſuccũbere non oportebat,

[a] ſic o.v.c.

* 16

verbis gloriantem, * dum nihil bonum, nisi quod honestum: nihil malum, nisi quod turpe. * [a] Optare hoc quidem est, non docere. illud & melius, & verius: omnia, quæ natura aspernatur, in malis esse: quæ asciscit, in bonis. hoc posito, & verborum concertatione sublata, tantum tamen excellet illud, quod rectè amplexantur isti, quod honestum, quod rectum, quod decórum appellamus, quod idem interdum virtutis nomine amplectimur, vt omnia præterea, quæ bono corporis, & fortunæ putantur, perexigua, & minuta videantur: [b] nec malũ quidẽ vllum, nec, si vnũ in locum collata omnia sint, cum turpitudinis malo [c] comparanda. Quare, si vt initiò concessisti, turpitudo peius est, quàm dolor: nihil est planè dolore nam dum tibi turpe, nec dignum viro videbitur, gemere, eiulare, lamentari, frãgi, debilitari, dolere, * [d] tum dignitas, tum decus aderit: [e] túq; in ea intueberis, te cõtinebis: cedet profectò virtuti dolor, & animi inductione lãgueſcet. aut enim nulla virtus est, [f] aut cõtemnendus est omnis dolor. prudentiámne vis e[illegible]: qua ne intelligi quidẽ vlla virtus potest? quid ergo? ea patietúrne te quidquam facere * nihil proficientem, [g] & laborantẽ? an temperantia sinet te immoderatè facere quidquã? an coli iustitia poterit ab homine propter vim doloris enuntiante commissa, prodente conscios, multa officia [h] relinquente? [i] Quid fortitudini, comitibúsque eius magnitudini animi, grauitati, patientiæ, rerũ humanarum despicientiæ, quo modo respõdebis? afflictúsne, & iacens, & lamentabili voce deplorans. [k] audies, O virum fortem? Te verò, ita affectum ne virum quidem dixerit quisquam. [l] amittenda igitur fortitudo est, aut sepeliendus dolor. Ecquid scis igitur, si quid de Corinthijs tuis amiseris, posse habere te reliquam

*17 *18

[a] fort. Captare hoc quidem est.

[b] L. ne malum quidem vllum, &c. & ita o.v.c.

[c] L. comparandum.

*19

[d] o.v.c. tum honestas, tum dignitas, tum decus, &c. & ita L.

[e] L. dúmque in ea intueberis, & te continebis:

[f] L. aut contemnendus omnis dolor. & ita o.v.c.

*20

[g] fort. & frustrã laborantem?

[h] al. negligentes?

[i] L. Quid? fortitudini, &c.

[k] al. audieris

[l] fort Aut amittenda igitur, &c.

supellectilem

supellectilem saluam: virtutem autem si vnam amiseris: & si amitti non potest virtus: sed si vnã cõfessus fueris te non habere, nullam te esse habiturũ? num igitur fortem virum, num magno animo, num patientem, num grauem, num humana contemnentem potes dicere [a] *aut Philoctetam illum, (quàm te enim malo dicere: sed ille certè non fortis)*

qui iacet [b] *in lectulo humido,*
Qui eiulatu, questu, gemitu, fremitibus,
[c] *Resonando, multum flebileis voces refert.*

non ego dolorem, dolorem esse nego. cur enim fortitudo desideraretur? sed eum opprimi dico patientia, si modò est aliqua patientia: si nulla est, [d] *quid exornamus philosophiam? aut quid eius nomine glorioſi sumus? Pungit dolor. Vel fodiat sanè si nudus es, da iugulum. sin tectus Vulcanijs armis, id est, fortitudine, resiste. hæc enim te, nisi ita facies, custos dignitatis, relinquet, & deseret.* * *Cretum quidem leges, quas siue Iupiter, siue Minos sanxit, de Ioue quidem sententia, vt poetæ ferunt: itemq; Lycurgi, laboribus eruditi iuuentutẽ, venãdo, currendo, esuriendo, sitiendo, algẽdo, æstuando. Spartæ verò pueri ad aram sic verberib. accipiuntur,* [e] *vt multus è visceribus sanguis exeat: nonnumquã etiam, vt cùm ibi essem, audiebam, ad necem: quorum non modò nemo exclamauit vnquã, sed ne ingemuit quidem. Quid ergo? hoc pueri possunt, viri non poterunt?* [f] *& quod mos valet, ratio non valebit? Interest aliquid inter* [g] *laborem, &* [h] *dolorem. sunt finitima omnino, sed tamen differunt aliquid. labor, est functio quædam vel animi, vel corporis grauioris operis, & muneris: dolor autem, motus asper in corpore,* [i] *à sensibus alienus.* * *Hæc duo Græci illi, quorum copiosior est lingua, quàm nostra, vno nomine*

*21
a L. aut Prometheum, aut Philocteram illum ſ Illos enim, quám te, malo dicere, &c.
b o. v. c. in lecto humido: & ita L.
c L. Resonando multum fleb.
*22
d al. quid exornamur philosophia ſ
*23
e v. c. vt multis, è visceribus sanguis ex.
f v. c. & mos valet: ratio non valebit ſ & ita L.
g πόνου
h λύπης, ἄλγος,
i L. alienus à sensibus, & ita v. c.
*24
k Græcorum

appellant, itaq; industrios homines, illi studiosos, vel potiùs amantes doloris appellant: nos commodiùs laboriosos. aliud est enim [a] laborare: aliud [b] dolere. ô verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas, Græcia! aliud, inquã, est dolere, aliud laborare. cùm varices secabantur C. Mario: dolebat. cùm æstu magno ducebat agmen: laborabat. est inter hæc quædã tamen similitudo. consuetudo enim laborum perpessionẽ dolorum efficiet faciliorem. itaq; illi, qui Græciæ formã rerum publicarum dederunt, corpora iuuenum firmari labore voluerunt. quod Spartiatæ etiam in fœminas transtulerunt: quæ ceteris in vrbibus mollissimo cultu, parietum vmbris occuluntur. illi autem voluerunt nihil horũ simile esse apud Lacænas virgines: quib. magis palæstra, Eurotas, sol, puluis, labor, [c] militia in studio est, quàm fertilitas barbara. ergo his laboriosis exercitationib. & dolor intercurrit nonnũquã, impelluntur, [d] feriuntur, [e] abiciuntur, cadũt: & ipse labor quasi callum quoddam obducit dolori. *[f] Militiam verò nostrã dico, non Spartiatarũ, quorũ procedit ad modum, ad tibiam, nec adhibetur vlla sine anapæstis pedibus hortatio. Nostri exercitus primùm vnde nomen habeant, vides: deinde qui labor, quantus agminis: ferre plus dimidiati mensis cibaria: ferre, si quid ad vsum velint: ferre vallũ. nam scutũ, gladium, galeam, in onere nostri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. arma enim, membra militis esse dicunt. quæ quidem ita geruntur aptè, *vt, si vsus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare possint. Quid exercitatio legionũ? *[g] quid ille cursus, clamor, quanti laboris est? ex hoc ille animus in prœlijs paratus ad vulnera. adhuc pari animo inexercitatum militẽ: mulier videbi-

tur.

a ποιεῖν
b λυπεῖσθαι, ἀλγεῖν.

e L. militia studio est,
d al feruntur,
e v. c. abiciuntur,
*25
f L. Militia verò, nostram dico, non Spartiatarum: quorum procedit agmen ad modum, ad tibiam: nec adhibetur vlla sine anapæstis pedib. hortatio, quam laboriosa est! Nostri exercitus, &c.
*26
*27
g v. c. quid? ille cursus, concursus, clamor, &c. & ita L.

tur. cur? tantũ interest inter nouũ, & veterẽ exercitium, quantum experti sumus. ætas tyronum, plerumque melior: sed ferre laborẽ, contemnere vulnus, consuetudo docet. quin etiam videmus ex acie afferri sæpè saucios, & quidem rudem illum, & inexercitatum, quamuis leui ictu, ploratus turpissimos edere. at verò ille exercitatus, & vetus, ob eámq; rem fortior, medicum modo requirens à quo obligetur,

[a] O Patrocles, (inquit) ad vos adueniens auxilium, & vestras manus peto,

Prius quã oppeto malã pestẽ, mãdatã hostili manu: Neq; sãguis vllo potis est pacto profluens cõsistere, Si qua sapientia magis vestra deuitari mors potest Nãq; [b] Æsclapij liberorũ saucij opplẽt porticus: Non potest accedi.

Certè Euripylus hic quidem est. hominẽ exercitatũ, [c] vbi tantũ luctus continuatur? vide, quàm nõ flebiliter respondeat: rationẽ etiam afferat, cur æquo animo sibi ferendũ sit. Qui alteri exitium parat, Eum scire oportet sibi paratam pestem, vt participet parem. Abducet [d] Patrocles, credo, vt collocet in cubili, vt vulnus obliget, si quidem homo esset: sed nihil vidi minùs. quærit enim, quid actum sit.

*Eloquere: res Argiuûm prœlio vt se sustinet. Non potest effari tantum dictis, quantum factis suppetit Laboris. * Quiesce igitur, & vulnus [e] alliga. [f] Etiã si Eurypylus posset, non posset Æsopus. Vbi fortuna Hectoris. Nostrã acrẽ aciem inclinatã: & cetera explicat in dolore. sic est enim [g] intẽperans militaris in forti viro gloria. ergo hæc veteranus miles facere poterit: doctus vir, sapiénsq; non poterit? Ille verò melius, ac non paullo quidẽ. sed de consuetudine adhuc exercitationis loquor: nondum de ratione, &*

[a] L. O Patrocle, inquit,

[b] L. Aesculapi

[c] L. quis tot verba tanto, in luctu continuari? vide q.

[d] L. Patroclus,

* 28

[e] v. c. obligas & ita L.

[f] al Etiam si Eurypylus non posset, posset Aesopus. non placet

[g] exercitus

sapientia. Aniculæ sæpè inediam biduum, ac triduum ferunt. subduc cibum vnum diem athletæ: [a] *Iouem Olympium, eum ipsum, cui se exercebit, implorabit: ferre non posse clamabit. Consuetudinis magna vis est. pernoctant venatores in niue: in montibus vri se patiuntur. inde pugiles* [d] *cestibus contusi, ne ingemiscunt quidem, sed quid hos,* [c] *quibus Olympiorum victoria, consulatus ille antiquus videtur? gladiatores, aut perditi homines, aut barbari, quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene instituti sunt, accipere plagâ malunt, quàm turpiter vitare? quàm sæpe apparet nihil eos malle, quam vel domino satisfacre, vel populo? mittunt etiam vulnerib. confecti ad dominos, qui quærant, quid velint,* [*d] *satisfactum iis sit, se velle decũbere. quis mediocris gladiator ingemuit? quis vultũ mutauit vmquã? quis non modò stetit, verùm etiam decubuit turpiter? quis cùm decubuisset, ferrum recipere iussus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet. ergo hoc poterit*

Samnis, spurcus homo, vita illa dignu', locoq;: vir natus ad gloriam, vllam partẽ animi tam mollẽ habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret? crudele gladiatorum spectaculum, & inhumanum nonnullis videri solet: & haud scio an ita sit [e] *vt nunc fit. cùm verò sontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem, & mortem disciplina. De exercitatione, & consuetudine, & commentatione dixi. agesis, nũc de ratione videamus: nisi quid vis ad hæc. A. Egóne vt te interpellem? ne hoc quidem vellem: ita me ad credendum tua ducit oratio. M. Sítne igitur malum dolor, nécne, Stoici viderint, qui contortulis quibusdam, ac minutis conclusiunculis, nec ad*

[a] sic aliquot v.c. al. Iouem, Iouem Olymp.

[b] al. cestibus al. quibus Olympiorum nihil antiquius videtur.

[*] 29

[d] L. si satisfactum iis non sit, &c. fort. ni satisfactum sit, &c.

[*] al. si satis his factum non sit,

[e] fort. vt nũc quidem sit.

sensus

ſenſus permanantibus, effici volunt, non eſſe malum, dolorem. ego illud, quidquid ſit, tantum eſſe, quantũ videatur, non puto: falſaq; eius viſione, & ſpecie moueri homines dico vehementiùs, doloremq; [a] eius omnem eſſe tolerabilem. vnde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam, quæ modò dixi, quo faciliùs oratio progredi poſſit longiùs? Inter omneis igitur hoc cõſtat, nec doctos homines ſolum, ſed etiam indoctos, virorũ eſſe fortium, & magnanimorũ, & [b] patientiũ, & humana vincentium, toleranter dolorem pati. nec verò quiſquã fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo & poſtulatur à fortibus, & laudatur, cũm ſit, id aut extimeſcere veniens, aut non ferre præſens, nónne turpe eſt? Atqui vide, ne, cùm omnes rectæ animi affectiones, virtutes appellentur, nõ ſit hoc propriũ nomen omnium: ſed ab ea vna, quæ ceteris [c] excellat, omnes nominatæ ſint. appellata eſt enim à viro virtus: viri autem propria maximè eſt fortitudo. [d] cuius munera duo maxima ſunt, mortis, doloriſq; contemtio. vtẽdum eſt igitur his, ſi virtutis compotes, vel potiùs, ſi viri volumus eſſe, quoniam à viris virtus nomen eſt mutuata. Quæres fortaſſe, quo modo: & rectè. talẽ enim medicinam philoſophia profitetur. venit Epicurus, *homo minimè malus, vel potiùs vir optimus: tantum monet, quantum intelligit: Negligе, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem ſummum malum. vix ſatis conſtanter. audiamus. Si ſummus dolor eſt, inquit, breuem eſſe neceſſe eſt. *Iterũdum éadem iſta mihi, non enim intelligio, quid ſummũ dicas eſſe, quid breue. Sũmum, quo nihil ſit ſuperius: breue, quo nihil breuius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas tẽporis vindicabit antè pænè, quàm venerit. ſed ſi eſt

[a] L. eis omnem eſſe tol.

[b] καρτερικῶν,

[c] q. v. c. excellebat, fort. excelleat,

[d] o. v. c. cuius munera duo ſunt maxima & ita, L.

*30

*31

tantus dolor, quantus Philoctetæ, bene plane magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus: nihil enim dolet, nisi pes. possunt oculi: potest caput, latera, pulmones: possunt omnia. Longè igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm molestiæ. [a] Nunc ego non possum, tantum hominem, nihil sapere dicere, sed nos ab eo derideri puto. ego summum dolorẽ (summum autem dico, etiam si decem atomis est maior) non cõtinuò dico esse breuem: multósq; possum bonos viros nominare, qui complureis annos dolorib. podagræ crucientur maximis. *sed homo [b] cautus nunquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, vt sciam, quid summum dicat in dolore, quid breue in tempore. [c] Omittamus igitur hunc, nihil prorsus dicentem: cogamúsque confiteri, non esse ab eo doloris remedia quærenda, qui dolorẽ, malorum omnium maximum dixerit. quamuis idem forticulum se in torminibus, & in stranguria sua præbeat. aliunde igitur est quærenda medecina, & maximè quidẽ. si quid maximè cõsentaneum sit, quærimus ab ijs, quib. quod honestum sit, summum bonum: quod turpe, summum videtur malum. his tu præsentibus genere, & te iactare non audebis profectò. loquetur enim eorum voce virtus ipsa tecum. Túne, cùm pueros Lacedæmone, adolescentes Olympiæ, barbaros in arena videris excipientes grauissimas plagas, & ferentes silentio, si te fortè dolor aliquis peruellerit, exclamabis, vt mulier? non cõstanter, & sedatè feres? Ferri non potest: natura non patitur. Audio. pueri ferunt. gloria ducti: ferunt pudore alij, multi metu: & tamen veremur, vt hoc, quod à tã multis, & quod tot locis perferatur, natura non patiatur? Illa verò nõ modò patitur, verùm etiã postulat. nihil

a L. Hunc ego non possum.

* 32

b al. cautus, & ita Non.

c. o. v. c. Omittamus hunc igitur, &c. & ita L.

nihil enim habet præſtantius, nihil, quod magis expetat, quàm honeſtatẽ, quàm laudem, quàm dignitatẽ, quàm decus. Hiſce ego pluribus nominibus vnam rẽ declarari volo, [a] *ſed vtor, vt quammaximè ſignificẽ, pluribus. volo autem dicere, illud homini longè optimũ eſſe, quod ipſum ſit optandum per ſe, à virtute profectũ, vel in ipſa virtute ſitum, ſua ſpõte laudabile:* * *quod quidẽ citiùs dixerim ſolũ,* [b] *quàm ſummum bonum. Atq; vt hæc de honeſto, ſic de turpi cõtraria. nihil tã tetrum, nihil tã aſpernandum, nihil homine indignius. quod ſi ĩibi perſuaſum eſt: principiò enim dixiſti, plus in dedecore mali tibi videri, quàm in dolore: reliquum eſt, vt tute tibi imperes. quamquã hoc neſcio quo modo dicatur, quaſi duo ſimus, vt alter imperet, alter pareat: nõ inſcitè tamẽ dicitur. eſt enim animus in parteis* [c] *diſtributus duas: quarum altera, rationis eſt particeps, altera expers. cùm igitur præcipitur, vt nobiſmetipſis imperemus, hoc præcipitur, vt ratio coerceat temeritatẽ. eſt in animis omniũ ferè natura molle quiddam, demiſſum, humile, eneruatum quodammodo, & languidum.* [d] *ſi nihil eſſet aliud: nihil eſſet homine deformius. ſed præſtò eſt domina omnium, & regina ratio, quæ* [e] *connixa per ſe, & progreſſa longiùs, ſit perfecta virtus. hæc vt imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id videndum eſt viro. quonam modo? inquies. velut ſeruo dominus, velut imperator militi, velut parens filio. ſi turpiſſimè ſe illa pars animi geret, quam dixi eſſe mollem,* * *ſi ſe lamentis muliebriter, lacrymiſq; dedet, vinciatur, & conſtringatur amicorum, propinquorumq; cuſtodijs. ſæpe enim videmus fractos pudore, qui ratione nulla vincerentur. ergo hos quidem, vt famulos, vinclis, ac cuſtodia arceamus. qui autem erunt firmio-*

[a] v.c. ſed vtar.

* 33

[b] v.c.o. quàm non ſummum bonum.

[c] q. v.c. tributus

[d] v.c. & L. ſi nil eſſet aliud, e al. conniſa.

* 34

res, nec tamẽ robustissimi, hos [a] admonitu simili oportebit, vt bonos milites reuocates, dignitatem tueri. non nimis in Niptris ille sapientissimus Graciæ saucius lamentatur, vel modice potiùs: Pedetentim (inquit) ite, & sedato nisu, ne succussu arripiat maior dolor.

[a] v. c. ammonitu

Pacuuius hoc meliùs, quàm Sophocles. apud illum enim per quàm flebiliter Vlysses lamẽtatur in vulnere: tamẽ huic leuiter gemẽti, illi ipsi, qui ferũt sauciũ, personæ grauitatẽ intuentes, non dubitarunt dicere:

Tu quoq; Vlysses, quãquã grauiter cernimus ictũ,
Nimis es pane animo molli, qui cõsuetus in armis
ætatem agere. Intelligit poëta prudens, ferendi doloris consuetudinem, esse non contemnendã magistram. Atque ille non immoderatè magno in dolore,

Retinete, tenete, opprimite,
Vlcus nudate. heu miserum me, excrucior.

Incipit labi: deinde illico desinit,

Operite, abscedite, iamiam dimittite.

Nam [b] attrectatu, & quassu sæuum amplificatis dolorem. Videsne, vt obmutuerit non sedatus corporis, sed castigatus animi dolor? itaque in extremis Niptris alios quoque obiurgat, idq; moriens,

[b] al. attactu, non plac.

Conqueri fortunã aduersam, non lamentari decet.

Id viri est officiũ: fletus muliebri ingenio additus, Huius animi pars illa molitor rationi sic paruit, vt seuero imperatori miles prudens. In quo viro erit perfecta sapientia (quem adhuc nos quidem [c] videmus neminem: sed philosophorum sententiis, qualis futurus sit, si modò aliquando fuerit, exponitur) is igitur, siue ea ratio, quæ erit in eo perfecta, atq; absoluta, sic illi parti imperabit inferiori, vt iustus parens probis filijs: nutu, quod volet, conficiet, nullo labore,

[c] L. vidimus

bore, nulla molestia: eriget ipse se, suscitabit, instruet, armabit, vt, tanquam hosti, sic obsistat dolori. quæ sunt ista arma? contentio, confirmatio, sermóq; intimus, cùm ipse secum, Caue turpe quidquam, languidum, non virile. obuersentur species honestæ [a] animo: Zeno proponatur Eleates, qui perpessus est omnia potiùs, quàm conscios delendæ tyrannidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitetur, [b] qui cùm in manus Cyprij Nicocreontis regis incidisset, nullum genus supplicij [c] deprecatus est, neque recusauit. Calanus Indus, indoctus, ac barbarus, in radicibus Caucasi natus, sua voluntate viuus cõbustus est. nos, si pes condoluit, si dens, sed fac totum dolere corpus, ferre nõ possumus. opinio est enim quædã effæminata, ac leuis, nec in dolore magis, [d] quám eadem in voluptate: qua cùm liquescimus, fluimúsq; mollitia, apis aculeũ sine clamore ferre non possumus. At verò C. Marius, rusticanus vir, sed planè vir, cùm secaretur, vt suprà dixi, principiò vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. cur ergo posteà alij? valuit auctoritas. vidésne igitur opinionis esse, non naturæ malũ? & tamen fuisse acrẽ morsum doloris, idem Marius ostendit. crus enim alterũ non præbuit. ita & tulit dolorẽ vt vir, &, vt homo maiorem ferre sine causa necessaria noluit. totũ igitur in eo est, vt tibi imperes. ostendi autẽ, quod esset imperandi genus, atque hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi [e] dignum sit, nõ solùm animũ comprimit, sed ipsum etiam dolorem nescio quo pacto mitiorem facit. vt enim fit in prœlio, vt ignanus miles, ac timidus, simul ac viderit hostem, [f] abiecto scuto fugiat, quantum possit, ob eámque causam pereat nonnumquam, etiam integro corpore, cùm ei,

qui

[a] q.v.c. verò mendosè

[b] al. qui cùm Cypri in manus Nicoreontis reg.

[c] παρῃτήσατο,

[d] al. quàm in voluptate:

[e] q.v.c. dignissimum sit,

[f] ῥίψας τὴν ἀσπίδα,

qui steterit, nihil tale euenerit: sic, qui doloris speciẽ ferre non possunt, [a] abijciunt se, atq; ita afflicti, & exanimati iacent: qui autẽ restiterunt, discedunt sæpissimè superiores: [b] sunt enim quædam animi similitudines cum corpore: vt onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt: simillimè animus intentione sua depellit pressum omnem ponderum: remissione autem sic vrgetur, vt se nequeat extollere. Et, si verum quærimus, in omnibus officijs persequendis animi est adhibenda contentio. ea est sola officij tã- 10
*35 quam custodia. sed hoc quidem in dolore *maximè est prouidendum, ne quid abiectè, ne quid timidè, ne quid ignauè, ne quid seruiliter, muliebriterue faciamus: in primisq; refutetur, ac [c] reijciatur Philoctetæus ille clamor. ingemiscere nonnumquam viro cõcessum est, 15
idq; rarò: eiulatus ne mulieri quidem. & hic nimirũ
[d] lessum. est fletus, [d] quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi vetuerunt. nec verò vmquam ne ingemiscit quidem vir fortis, ac sapiens, nisi fortè vt se intendat ad firmitatẽ, vt in stadio cursores exclamant quàm maximè possunt. faciunt idem, cùm exercentur, athletæ. pugiles verò, etiam cùm feriunt aduersarium, in iactandis [e] cestibus ingemiscunt: non quòd doleant, animóue succumbant, sed quia in profundẽda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior. quid? 25
qui volunt exclamare maius, num satis habent latera, fauces, linguam intendere, *è quibus [f] elici vocẽ,
*37 & fundi videmus? toto corpore, *atque omnibus [g] vngulis, vt dicitur, contentioni vocis asseruiunt. genu mehercule. M. Antoniũ vidi, cùm contentè [h] ipse pro se lege Varia diceret, terram tangere. vt enim [i] balistæ lapidum, & reliqua tormenta telorum, eo graniores emissiones habent, quo sunt contenta, atque adducta

[a] v.c. abiciunt se,
[b] L. &, (sunt enim quædam animi simil. cum corpore,)
[c] v.c. reiciatur.
[d] lessum.
[e] al. cæstib.
*36 [f] L. eiici
*37 [g] fort. vnguiculis,
[h] o.v.c. pro seipse lege V & ita L.
[i] L. baliſtæ

ducta vehementiùs: sic vox, sic cursus, sic plaga, hoc grauior, quo est missa contentiùs. cuius contentionis cùm tanta vis sit, si gemitus in dolore ad confirmandum animũ valebit, vtemur. sin erit ille gemitus [a] lamentabilis, si imbecillus, si abiectus, si flebilis: ei qui se dederit, vix eum virum dixerim. qui quidẽ gemitus si leuationis aliquid afferret, tamen videremus quid esset fortis, & animosi viri. cùm verò nihil imminuat doloris, cur frustrà turpes esse volumus? quid est enim fletu muliebri viro turpius? atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latiùs. omnibus enim rebus, non solùm dolori, simili contentione animi resistendum est. ira exardescit: libido concitatur. in eandem arcem cõfugiẽdum est: eádem sunt arma sumenda. sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. ad ferendum igitur dolorem placidè, & sedatè, plurimum proficit, toto pectore, vt dicitur, cogitare, quã id honestum sit. sumus enim natura, vt antè dixi, (dicendum est enim sæpius) studiosissimi, appetentissimiq; honestatis. cuius si quasi lumen aliquod adspexerimus, nihil est, quod, vt eo potiamur, non parati simus & ferre, & perpeti. ex hoc cursu, atque impetu animorum ad veram laudem, atque honestatem, illa pericula adeuntur in prœlijs, non sentiunt viri fortes in acie vulnera, vel sentiunt, sed mori malunt, quam tantillum modo de dignitatis gradu [d] dimoueri. fulgenteis gladios hostium videbant Decij, cùm in aciẽ eorum irruebant. his leuabat omnem vulnerum metum nobilitas mortis, & gloria. num tum ingemuisse Epaminondam putas, cùm vnà cum sanguine vitam effluere sentiret? imperantem enim patriam Lacedæmonijs relinquebat, quam acceperat seruientem. hæc sunt solatia, hæc fomenta summorum dolorum. Dices, quid

[a] q.v.c. clamentabilis, non pl.

[d] L. demoueri. & ita v.c.

quid in pace? quid domi? quid in lectulo? ad philoſophos me reuocas, qui in aciem non ſæpe prodeunt. è quibus homo ſanè leuis Heracleotes Dionyſius, cùm à Zenone fortis eſſe didiciſſet, *à dolore [a] deductus eſt. nam cùm ex renib. laboraret, ipſo in eiulatu clamitabat, falſa eſſe illa, quæ antea de dolore ipſe ſenſiſſet. quem cùm Cleanthes condiſcipulus rogaret, quænam ratio eum de ſententia deduxiſſet, reſpondit, Quia, cùm tantum operæ philoſophiæ dediſſem, dolorem tamen ferre non poſſem: ſatis eſſet argumenti, malum eſſe dolorem, plurimos autem annos in philoſophia conſumſi, nec ferre poſſum: malum eſt igitur dolor. Tum Cleanthem, cùm pede terram percuſſiſſet, verſum ex Epigonis ferunt dixiſſe.

*38

[a] fort. deuictus eſt, & ita L.

Audíſne hæc Amphiaraë, ſub terram abdite?

Zenonem ſignificabat: à quo illum degenerare dolebat. At non noſter [b] Poſſidonius: quem & ſæpe ipſe vidi, & id dicam, quod ſolebat narrare Pompeius: ſe, cùm Rhodum veniſſet decedens ex Syria, audire voluiſſe [c] Poſſidonium: ſed cùm audiuiſſet eum grauiter eſſe ægrum, quòd vehementer eius artus laborarent, voluiſſe tamen nobiliſſimum philoſophum [d] viſere: quẽ vt vidiſſet, & ſalutauiſſet, honorificiſq; verbis proſequutus eſſet, moleſtéq; ſe dixiſſet ferre, quòd eum non poſſet audire. at ille, Tu verò, inquit, potes: nec cõmittã, vt dolor corporis efficiat, vt fruſtrà tantus vir ad me venerit. Itaq; narrabat, eum grauiter, & copiosè de hoc ipſo, nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum eſſet, cubantem diſputaſſe: cùmq; quaſi faces ei doloris admouerentur, ſæpe dixiſſe, Nihil agis dolor: quamuis ſis moleſtus, numquam te eſſe cõfitebor malum. Omninóq; omnes clari, & nobilitati labores [e] contemnendo fiunt etiam tolerabiles. Videmúſne, apud

[b] L. Poſidonium.

[c] L. Poſidonit.

[d] al. videre:

[e] o. v. c. contemtu.

apud quos eorum ludorum, qui Gymnici nominantur, magnus honos sit, nullum ab iis, qui in id certamen descendant, deuitari dolorē? apud quos autem venandi, & equitandi laus [a] viget, qui hanc [b] peteſſunt, nullum fugiunt dolorem. Quid de noſtris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? quæ flamma eſt, per quam non cucurrerint ij, qui hæc olim punctis ſingulis colligebant? itaque ſemper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat. cuius in primis laudabat illud, quòd diceret, eoſdem labores non eſſe æquè graueis imperatori, & militi, quòd ipſe honos laborem leuiorem faceret [c] imperatorum. ſed tamen hoc cuenit, vt in vulgus inſipientium opinio valeat honeſtatis, cū ipſam videri non poſſint. itaq; fama, & multitudinis iudicio mouentur, vt id honeſtū putent, quod à pleriſque laudetur. Te autem, ſi in oculis ſis multitudinis, tamen eius iudicio ſtare nolim, nec, quod illa putet, [d] idem te putare pulcherrimum. tuo tibi iudicio eſt vtendum. tibi ſi rectè probanti placebis, tum non modò tu te viceris, quod paullo antè præcipiebam, ſed omneis, & omnia. Hoc igitur [e] tibi propone: amplitudinem, & quaſi quandā exaggerationem quàm altiſſimā animi, quæ maximè eminet [f] contemnendis, & deſpiciendis doloribus: vnā eſſe omnium rem pulcherrimam, eóq; pulchriorem, ſi vacet populo, [g] neque plauſum captans, ſe tantùm ipſa delectet. quinetiam mihi quidem laudabiliora videntur omnia, quæ ſine venditatione, [h] & ſine populo rectè fiunt: non quòd fugiendus ſit, (omnia enim benefacta in luce ſe collocari volunt) ſed tamen nullum theatrum virtuti conſcientia maius eſt. Atq; in primis meditemur illud, vt hæc patientia dolorum, quam ſæpe iam animi intentione dixi eſſe firmandam, in omni genere ſe æqua-

a L. vigeat.
b L. petiſſunt, nullum eos fugere dolorem?
c q. v. c. imperatorium.
d v. c. idem putare pul. & ita L.
e v. c. propone tibi: amplitudinem.
f al. in contemnendis, non plac.
g q. v. c. neque plauſum capter, ſed ſe tantum &c.
h al. & ſine populo rectè fiunt.

æquabilem præbeat. ſæpe enim multi, qui aut propter victoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam vt ius ſuum, & libertatem[a] tenerent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, idem omiſſa contentione dolorem morbi ferre non poſſunt. neque enim illum, quem facilè tulerant, ratione, aut ſapientia tulerant, ſed ſtudio potiùs, & gloria. itaque barbari quidam, & immanes, ferro decertare acerrimè poſſunt: ægrotare viriliter non queunt. Græci autem homines non ſatis animoſi, prudentes, vt eſt captus hominum, ſatis, hoſtem adſpicere * [b] non poſſunt, ſed idem morbos toleranter, atque humanè ferunt. At Cimbri, & Celtiberi in prælio exſultant, lamentantur in morbo: nihil enim poteſt eſſe æquabile, quod non à certa ratione proficiſcatur. ſed cùm videas, eos, qui aut ſtudio, aut opinione ducantur, in eo perſequendo, atque adipiſcendo, dolore non frangi: debes exiſtimare aut non eſſe malum, dolorem; aut, etiamſi, quidquid aſperum, [c] alienúmque à natura ſit, id appellari placeat malum, tantulum tamen eſſe, vt à virtute ita obruatur, vt nuſquam appareat. quæ meditare, quæſo, dies, & noctes. latiùs enim manabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locum, quàm de vno dolore, occupabit. nam ſi omnia fugiendæ turpitudinis, adipiſcendæq; honeſtatis cauſa faciemus, nõ modò ſtimulos doloris, ſed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præſertim cùm paratum ſit illud ex heſterna diſputatione perfugium. vt enim ſicui nauiganti, quem prædones inſequantur, deus quis dixerit, Eijce te de naui: præſtò eſt qui excipiat: vel delphinus, vt Arionem Methymnæũ, vel equi Pelopis illi Neptunij, qui per vndas currus ſuſpenſos rapuiſſe dicuntur, excipient te, & quò velis, perferent: omnem omittat timorem:

[a] al. tuerentur,

* 39

[b] v. c. non poſſunt eidem morbos &c. & ita L.

[c] q. v. c. alienúmque natura ſit.

timorem: sic vrgentibus asperis & odiosis doloribus, *si tanti nõ sint, vt ferendi sint, quò sit confugiendũ, vides. Hæc ferè hoc tempore putani esse dicenda. sed tu fortasse in sententia permanes. A. Minimè verò: méq; biduo duarum rerum, quas maximè timebam, spero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepsydram. sic enim [b] duximus. [c] sed tibi hoc video non posse deberi. A. ita prorsus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore. M. Sic faciemus, tuisque optimis studijs obsequemur.

*40

a L. si tanti sint, vt ferendi non sint.

b al. diximus.

c L. & tibi hoc video, &c.

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVAESTIONVM, LIBER III,

DE ÆGRITVDINE LENIENDA.

QVidnam esse, Brute, causſæ putem, cur, cùm constemus ex animo, & corpore, corporis curandi, tuendique causſa [d] quæsita sit ars eius, atque vtilitas, deorum immortalium inuentioni consecrata: animi autẽ medicina, nec tã desiderata sit antequam inuenta, nec tam culta posteaquã cognita est, nec tam multis grata, & probata, pluribus etiam suspectã & inuisa? an quòd corporis grauitatem, & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non sentimus? ita fit, vt animus de se ipse tum iudicet, cùm idipsum, [e] quod iudicat, ægrotet. quòd si taleis nos natura genuisset, vt eam ipsam intueri, & perspicere, eadémq; optima duce cursum vitæ cõficere possemus: *haud erat sanè, [f] quod quisquam rationem, ac doctrinam

d fort. quæsita sit ars, eiúsque vtilitas.

e o. v. c. quo iudicetur, ag & ita L. *1

f q. v. c. quod quisquam ratione, ac doctrina requiret.

ſtrinam requireret. nunc paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibuſq;
*2 *2 deprauatis ſic reſtinguimus, vt nuſquam naturæ lumen appareat. ſunt enim ingenijs noſtris ſemina innata virtutum: quæ ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatam vitam natura perduceret. nunc autem, ſimul atq; editi in lucem, & ſuſcepti ſumus, in omni continuo prauitate, & in ſumma opinionum peruerſitate verſamur: vt pene cum lacte nutricis errorem ſuxiſſe videamur. * cùm verò parentib. redditi, [b] id eſt,
*3 magiſtris traditi ſumus, tum ita varijs imbuimur erroribus, vt vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipſa cedat. accedunt etiam poëtæ: qui cùm magna ſpeciem doctrinæ, ſapientiæq; præ ſe tulerunt, audiuntur, leguntur, ediſcuntur, & inhæreſcunt penitus in mentib. cùm verò accedit eodem, quaſi maximus quidam magiſter, populus, atq; omnis vndiq; ad vitia conſentiens multitudo, tum planè inficimur opinionum prauitate, [c] à naturáq; ipſa deſciſcimus: vt nobis [d] optimam naturam inuidiſſe videantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præſtantius honoribus, imperijs, populari gloria iudicauerunt. ad quam fertur optimus quiſque, verámq; illam honeſtatẽ expetens, [e] quam vnã natura maximè inquirit, in ſumma inanitate verſatur, conſectatúrq; [f] nullam eminentem effigiem virtutis, ſed adũbratam imaginem gloriæ. eſt enim gloria, ſolida quædam res, & expreſſa, non adumbrata. ea eſt conſentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantiũ de excellente virtute. * ea virtuti reſonat, [g] tanquam
*4 imago gloriæ. quæ quia rectè factorum plerumque comes eſt, non eſt à bonis viris repudianda. Illa autem, quæ ſe eius imitatricem eſſe vult, temeraria, atque

[a] L. deprauati, ſic r. al. deprauatos ſic r.

[b] al. deinde L. demum magiſtris traditi ſumus: &c. & ita o.v.c.

[c] o.v.c. à naturáque deſciſcimus. & ita L.

[d] q v.c. optimè nat. non plac.

[e] q.v.c quam vna natura max.

[f] L. non, illam emin.

[g] fort. tanquam imago voci quæ q. fort. tanquam imago quæ q.

que inconsiderata, & plerumque peccatorum, vitiorúmque laudatrix, fama popularis, simulatione honestatis formam eius pulchritudinémq; corrumpit. qua cæcitate homines, cùm quædam præclara etiam cuperent, eáq; nescirent nec vbi, nec qualia essent, funditus alij euerterunt suas ciuitates, alij ipsi occiderunt. atque hi quidem optima petentes, non tam voluntate, quàm cursus errore falluntur. Quid qui pecuniæ cupiditate, qui voluptatum libidine feruntur: quorúmque ita perturbantur animi, vt non multùm absint ab insania, [a] quod insipientibus contingit omnibus, his nulláne est adhibenda curatio? vtrùm quòd minùs noceant animi ægrotationes, quàm corporis? an quòd corpora curari possint, animorum nulla medicina sit? At & morbi perniciosiores, pluresq; sunt animi, quàm corporis. his enim ipsi odiosi sunt, quòd ad animum [b] pertinent, eúmq; sollicitant: animúsque æger, vt ait Ennius, semper errat, neq; pati, neq; perpeti potest: cupere nunquam desinit. quibus duobus morbis (vt omittam alios) ægritudine, & cupiditate, qui tandem possunt in corpore esse grauiores? quî verò probari potest, vt sibi mederi animus non possit, cùm ipse medicinam corporis animus inuenerit, cumq; ad corporum sanationem multum ipsa corpora, & natura [c] valeat, nec omnes, qui se curari passi sunt, continuò etiam conualescant: animi autem, qui se sanari voluerint, præceptísq; sapientum paruerint, sine vlla dubitatione sanentur? Est profectò animi medicina, philosophia: cuius auxilium non, vt in corporis morbis, petendum est foris: omnibúsq; opibus, [d] viribúsq;, vt nosmetipsi nobis mederi possimus, [e] elaborandum est. quamquam de vniuersa philosophia, [f] quantopere & expetenda, & colenda esset, satis, vt arbitror, dictum

[a] libri vulg. quod insipientibus contingit: his null.

[b] v.c. pertineant, eúmque sollicitent: & ita L.

[c] q.v.c. valeant, & ita L.

[d] viribúsq;, abest à q. v c.

[e] o.v.c. elaborandum. quamquam & ita L.

[f] L. quanto, opere & exp. & ita o. v.

est in Hortensio, de maximis autem rebus nihil ferè intermissimus postea nec disputare, nec scribere. his autem libris exposita sunt ea, quæ à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus, de morte, & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. Vt enim in Academiam nostram descendimus, inclinato iam in [a] postmeridianum tempus die, poposci eorum aliquem, qui aderant, causſam disserendi. Tum res acta sic est. A. Videtur mihi cadere in sapientem ægritudo. M. Num reliquæ quoq; perturbationes animi, formidines, libidines, [b] iracundiæ? hæc enim ferè sunt eiusmodi, quæ Græci πάθη appellat: ego poteram morbos, & id verbum esset è verbo: sed in cõsuetudinem nostram non caderet. nam misereri, inuidere, gestire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperanteis: nos autem hos eosdem motus concitati animi, rectè, vt opinor, perturbationes dixerimus: morbos autem non satis vsitatè: nisi quid aliud tibi videtur. A. Mihi verò isto modo. M. Hæccine igitur cadere in sapientem putas? A. Prorsus existimo. M. Næ ista gloriosa sapientia [c] non magno æstimanda est, siquidem non multùm differt ab insania. A. Quid? tibi omninò animi commotio videtur insania? M. Non mihi quidem soli: sed, id quod admirari sæpe soleo, maioribus quoque nostris hoc ita visum intelligo multis sæculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ est de vita, & moribus, philosophia manauit. A. Quónam tandem modo? M. Quia nomen insaniæ significat mentis ægrotationem, & morbum, id est, insanitatem, [d] & ægritudinem animi, quam appellarunt insaniam. omnes autem per-

[a] al. pomeridianum.

[b] fort. cupiditates? fort incunditates.

[c] L. non magni.

[d] q. v. c. & ægrotum animum, &c. non p'.

perturbationes animi, morbos philosophi appellant: negántque, stultum quenquam his morbis vacare. qui autem in morbo sunt, sani non sunt: & omnium insipiẽtium animi in morbo sunt: omnes insipientes igitur insaniunt. sanitatem enim animorum, positam in tranquillitate quadam, constantiáq; censebant. his rebus mentem vacuam, * appellarunt insaniam, propterea quòd in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non possit. Nec minùs illud acutè, quòd animi affectionem, lumine mentis carentem, nominauerunt amentiam, eandémq; dementiam. ex quo intelligendum est, eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem, quod á Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omneis insipienteis esse non sanos. qui enim animus est in aliquo morbo (morbos autem, hos [a] perturbatos motus, vt modò dixi, philosophi appellant) non magis est sanus, quàm id corpus, quod in morbo est. ita fit, vt sapientia sanitas sit animi: insipientia autem, quasi insanitas quædam, quæ est insania, eadémq; dementia. multoq; meliùs hæc notata sunt verbis Latinis, quàm Græcis: quod alijs quoq; multis locis reperietur. sed id aliâs: nunc, quod instat. Totum igitur id, quod quærimus, quid & quale sit, verbis vis ipsa declarat. * [b] eos enim sanos intelligi necesse est, quorum mens motu, quasi morbo, perturbata nullo sit. qui cõtrà affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. itaq; nihil melius, quàm quod est in consuetudine sermonis Latini, cùm [c] exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia. quãquam ipsa iracundia, libidinis est pars. sic enim definitur iracundia, vlciscendi libido. ' Qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcircò dicuntur, quia non sunt in potestate mentis: cui

*5

[a] πάθη

*6

[b] q.v.c. eos enim sanos quoniam intelligi necesse est, &c.

[c] ἐξίστασθαι ἑαυτῶν ἀκρατεῖς αὐτῶν

regnum totius animi à natura tributum eſt. Graeci autem μανίαν vnde appellent, non facilè dixerim. eam tam. en ipſam diſtinguimus nos meliùs, quàm illi. hanc enim inſaniam, quæ iuncta ſtultitiæ patet latiùs, à furore diſiungimus. Graeci volunt illi quidem, ſed parum valent verbo: quem nos furorẽ, μελαγχολίαν illi vocant. quaſi verò atrabili ſolùm mens, ac non ſæpe vel iracundia grauiore, vel timore, vel dolore moueatur. quo genere Athamantem, Alcmæonem, Aiacem, Oreſtem furere dicimus. qui ita ſit affectus, eum dominum eſſe rerum ſuarum vetant duodecim tabulæ. itaq; non eſt ſcriptum, SI INSANVS, *ſed,* SI FVRIOSVS ESSE INCIPIT. *ſtultitiã enim cenſuerunt, id eſt, inconſtantiam ſanitate vacantem, poſſe tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitæ communem cultum, atq; viſitatum. furorem autem eſſe rati ſunt, mentis ad omnia cæcitatem. quod cum maius eſſe videatur, quàm inſania, tamen eiuſmodi eſt, vt furor in ſapientem cadere poſſit, non poſſit inſania. ſed hæc alia quæſtio eſt. nos ad propoſitum reuertamur.* [a] *Cadere, opinor, in ſapientem ægritudinem tibi dixiſti videri. A.* [b] *Ego verò ita exiſtimo. M. Humanum id quidem, quòd ita exiſtimas. non enim ſilice nati ſumus:* ‘ *ſed eſt naturale in animis tenerum quiddam, atq; molle, quod ægritudine, quaſi tempeſtate, quatiatur. Nec abſurdè Crantor ille, qui in noſtra Academia vel in primis fuit nobilis.* Minimè, *inquit*, aſſentior ijs, qui iſtam neſcio quam indolentiam magnopere laudant: quæ nec poteſt vlla eſſe, nec debet. Ne ægrotus ſim, *inquit*: ſed ſi fuerim, ſenſus adſit, ſiue ſecetur quid, ſiue auellatur à corpore [d] nam iſtuc nihil dolere, non ſine magna mercede contigit, immanitatis in animo, ſtuporis in corpore. *Sed videamus, ne hæc oratio ſit hominum aſſentantium noſtræ imbecillitati,*

[a] ſic. o. v. c. fort. Cadere igitur in ſap.
[b] q. v. c. Et verò ita l. c. al. ſed eſt natura in animis, &c.
[d] τὸ γὰρ ἀνόσιον τοῦτο οὐκ εἶναι μεγάλων ἐγκώμιον μαθόντα τοῦ αἰθεροπετῆ τεθηριῶσθαι δὲ εἰκὸς ἀνελεύθερον τοιοῦτον, ἀπαθῆ ψυχήν.

ti, & indulgentium mollitudini; nos autem audeamus non ſolùm ramos amputare miſeriarum, ſed omneis radicum fibras euellere. tamen aliquid relinquetur fortaſſe, ita ſunt ſtirpes altæ ſtultitiæ. ſed relinquetur id ſolum, [a] quod eſt neceſſarium. illud quidē ſic habeto, niſi ſanatus animus ſit, quod ſine philoſophia fieri non poteſt, finem miſeriarum nullum fore. quamobrem, quoniam cœpimus, tradamus nos ei curandos, ſanabimur, ſi volemus. & progrediar quidē longiùs: non enim de ægritudine ſolùm, quamquam id quidem primum, ſed de omni animi, vt ego poſui, perturbatione, [b] morbo, vt Græci volunt, explicabo. Et primò, ſi placet, Stoicorum more agamus, qui breuiter adſtringere ſolent argumenta: deinde noſtro inſtituto vagabimur. Qui fortis eſt, idem eſt fidens: quoniam CONFIDENS mala conſuetudine loquendi in vitio ponitur, ductum verbum à confidendo, quod laudis eſt. qui autem eſt fidens, is profectò non extimeſcit. diſcrepat enim à timendo, confidere. atq; in quem cadit ægritudo, in eundem timor. quarum enim rerum præſentia ſumus in ægritudine, eaſdem impendenteis, & venienteis timemus. ita fit, vt fortitudini ægritudo repugnet. veriſimile eſt igitur, in quem [c] cadit ægritudo, in eundem cadere timorem, & infractionem quandam animi, & demiſſionem. [d] in quem quæ cadunt, in eundem cadit vt ſeruiat, *vt victum [e] ſe quandoq; eſſe fateatur. quæ qui recipit, recipiat idem neceſſe eſt timiditatem, & ignauiam. non cadunt autem hæc in virum fortem. igitur ne ægritudo quidē. at nemo ſapiens, niſi fortis. non cadet ergo in ſapientē ægritudo. præterea neceſſe eſt, qui fortis ſit, eundē eſſe magni animi: qui magni animi, inuictum: qui inuictus, eum humanas res deſpicere. atque infra ſe poſi-

[a] q.v.c.quod erit neceſſarium al.quod neceſſarium erit.

[b] al.vt Græci volunt, morbo, explicabo.

[c] v.c.cadat.

[d] v.c quæ in quem cadunt in eund. & ita L.

[e] L. aliquando eſſe ſe fateatur.

tas arbitrari. despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest. ex quo efficitur, fortem virum ægritudine nunquam affici. omnes autem sapientes fortes. non cadit igitur in sapientem ægritudo. & quemadmodum oculus conturbatus, non est probe affectus [a] ad suum munus fungendum: & reliquæ partes, [b] totúmue corpus, à statu cùm est motum, deest officio suo, & muneri: sic conturbatus animus, non est aptus ad exsequendum munus suũ. munus autem animi est, ratione bene vti: & sapientis animus, ita semper affectus est, vt ratione optime vtatur. numquam est igitur perturbatus. at ægritudo, perturbatio est animi. semper igitur ea sapiens vacabit. [c] Verisimile etiam illud est, qui sit temperans, quẽ Græci σώφρονα appellãt, eámq; virtutẽ σωφροσύνην vocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tũ moderationem appellare, nonnunquam etiam modestiam: sed haud scio, an rectè ea virtus frugalitas appellari possit. quod angustiùs apud Græcos valet: qui frugi homines, χρησίμους appellant, id est, tantummodo vtileis. at illud est latius. est enim omnis abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos vsitatum nomen nullum habet, sed habere potest ἀβλάβειαν. nam est innocentia, affectio talis animi, quæ noceat nemini. reliquas etiam virtutes frugalitas continet. quæ nisi tanta esset, & si ijs angustijs, quibus plerique putant, teneretur, numquam esset L. Pisonis cognomen tantopere laudatum. Sed quia nec qui, propter metum, præsidium reliquit, quod est ignauiæ: nec qui, propter auaritiam, clam depositum non reddidit, quod est iniustitiæ: nec qui propter temeritatem, malè rem gessit, quod est stultitiæ, frugi appellari solet, eò treis virtutes, fortitudinem, iustitiam, prudentiam, frugalitas

[a] πρὸς τὸ ἐνεργεῖν.
[b] fort. totumque corp.
[c] q. v. c. Veri etiam simile ll.

galitas[a] complexa est. et si hoc quidem, commune est virtutum. omnes enim inter se* nexæ,[b] & coniugatæ sunt. reliqua igitur, et quarta virtus, vt sit ipsa frugalitas, necesse est. eius enim videtur esse proprium, motus animi appetentis regere, & sedare, semperq; aduersantem libidini, moderatam in omni re seruare constantiam. cui contrarium vitium nequitia dicitur. Frugalitas, vt opinor, á fruge: qua nihil melius è terra oritur. nequitia ab eo, (et si hoc erit fortasse durius: *sed tentemus, & luisse putemur, si nil sit) ab eo, *quod[c] nequidquam est in tali homine: ex quo idem, nihili dicitur. qui sit frugi igitur, vel, si mauis, moderatus, & temperans, eum necesse est esse constantem: qui autem constans, quietum: qui quietus, perturbatione omni vacuum: ergo etiam ægritudine. & sunt illa sapientis: aberit igitur à sapiente ægritudo. itaq; non inscitè Heracleotes Dionysius ad ea disputat, quæ apud Homerũ Achilles queritur, hoc, vt opinor, modo,

[d] Cor q; meum penitus turgescit tristibus iris,
Cùm decore, at q; omni me orbatũ laude recordor.

Nũ manus affecta recte è est, cùm in tumore est? [e] aut num aliquod quoppiam membrũ tumidum, ac turgidum, non vitiosè se habet? sic igitur inflatus, & tumens animus, in vitio est. sapientis autem animus, semper vacat vitio, numquam turgescit, numquam tumet. at iratus animus, eiusmodi est: nunquam igitur sapiens irascitur, nam si irascitur, etiam concupiscit. proprium est enim irati, cupere, á quo lasus videatur, ei quam maximum dolorem inurere. qui autem id concupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, magnoperè latari. ex quo fit, vt alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in sapientem, ne vt irascatur

a sic o.v.e. vulg. quidam amplexa est. * 8
b L. & iugatæ sunt.
* 9
* 10.
c fort. nec quidquam est & ita L.
d ἰλιάδ. ἰώτα, Ἀλλά μοι οἰδάνεται κραδίη χόλῳ, ὀπποτ' ἐκείνης Μήσομαι, ὅς μ' ἀσύφηλον ἐὼν ἐν ἀγυιεύσιν ἄρεσσεν, Ἀργεΐδης, αἶσι τιν' ἀτίμητον μετανάσσῃ.
e L. aut num quod membrum, &c. al. num quoppiam membr.

scatur quidem cadit. [a] si autem caderet in sapientem ægritudo, caderet etiam iracũdia: qua quoniam vacat, ægritudine etiam vacabit, etenim si sapiens in ægritudinẽ incidere posset, posset etiam in misericordiam, posset in inuidentiam: (non dixi in inuidiam, quæ tum est, cùm inuidetur: ab inuidendo autem inuidentia rectè dici potest, vt effugiamus ambiguum nomen inuidiæ: quod verbum ductum est à nimis intuendo fortunam alterius, vt est in Menalippo,

Florem quisnam liberûm inuidit meûm?

malè Latinè videtur. sed præclarè [b] Actius. vt enim videre, sic inuidere florẽ rectiùs, quàm flori dicitur. nos consuetudine prohibemur: poëta ius suum tenuit, & dixit audaciùs.) Cadit igitur in eundem, & misereri & inuidere. nam qui dolet rebus alicuius aduersis, idem alicuius etiam secundis dolet: vt Theophrastus interitũ deplorans Callisthenis, sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur: itaq; dicit Callisthenem incidisse in hominẽ summa potentia, summaq; fortuna, sed ignarum, quemadmodũ rebus secundis vti conueniret. Atque quemadmodum misericordia, ægritudo est ex alterius rebus aduersis: sic inuidentia, ægritudo est ex alterius rebus secundis. in quem igitur cadit misereri, in eundem etiam inuidere. non cadit autem inuidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. quòd si hoc ægre ferre sapiens soleret, misereri etiã soleret. abest ergo à sapiente ægritudo. Hæc sic dicuntur à Stoicis, concluduntur q; contortiùs. sed latiùs aliquanto dicenda sunt, & diffusiùs. sententijs tamen vtendum est eorum potissimùm, qui maximè forti, &, vt ita dicam, virili vtũtur ratione, atq; sententia. nã Peripatetici, familiares nostri, quibus nihil est vberius, nihil eruditius, nihil grauius,

[a] al. fin.

[b] al. Accius: L. Attius.

grauius, [a] mediocritatem vel perturbationum, vel morborum animi, mihi non sanè probant. omne enim malum, etiam mediocre, magnum est. nos autem id agimus, vt id in sapiente nullum sit omnino. nam vt corpus, etiam si mediocriter ægrum est, sanum non est: [b] sic, si in animo est ista mediocritas, caret sanitate. itaq; præclarè nostri, vt alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorem, propter similitudinem corporum ægrorum, ægritudinem nominauerunt, hoc propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant. vocant enim πάθος, id est, morbum, quicunq; est motus in animo turbidus. nos meliùs. ægris enim corporibus simillima est animi ægritudo. at non similis ægrotationis est libido, non immoderata lætitia, quæ est voluptas animi elata, & gestiens. ipse etiam metus, non est morbi admodum similis, quamquam ægritudini est finitimus, sed propriè, vt ægrotatio in corpore, sic ægritudo in animo, nomen habet non seiunctum à dolore. doloris igitur huius origo nobis explicanda est, id est, caussa efficiens ægritudinem in animo, tanquam ægrotationem in corpore. nam, vt medici, caussa morbi inuenta, curationem esse inuentam putant: sic nos, caussa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. Est igitur caussa omnis in opinione, nec verò ægritudinis solùm, sed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ sunt genere quattuor, partibus plures. nam cùm omnis perturbatio sit animi motus vel rationis expers, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens, ísque motus aut boni, aut mali opinione [c] citetur: bifariam quattuor perturbationes æqualiter distributæ sunt. nam duæ sunt ex opinione boni: quarum altera, voluptas gestiens, id est, præter modum elata lætitia, opinione

[a] al. mediocritates.

[b] o.v.c. sic in animo ista mediocritas, caret sanitate. & ita L.

[c] al. concitetur:

nione præsentis magni alicuius boni: altera, vel cupiditas rectè, vel libido dici potest: quæ est immoderata appetitio [a] opinati magni boni, rationi non obtemperans. ergo hæc duo genera, voluptas gestiens, & libido, bonorum opinione turbantur: vt duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. nam & metus, opinio magni mali impendentis, & ægritudo, est opinio magni mali præsentis: & quidem recens opinio talis mali, [b] vt in eo rectum videatur esse angi: id autem est, vt is, qui doleat, oportere opinetur se dolere. his autem perturbationibus, [c] quas in vita hominum stultitia [d] quasi quasdam immittit furias, atque incitat, omnibus viribus, atque opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum est vitæ, tranquillè, placidéq; traducere. [e] sed ceteras aliâs: nunc ægritudinem, si possumus, depellamus. id enim sit propositũ: quãdo quidẽ eam tu videri tibi in sapientẽ cadere dixisti. quod ego nullo modo existimo. tetra enim res est, misera, detestabilis, omni contẽtione velis, vt ita dicã, remisq; fugienda. qualis enim tibi ille videtur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam à socero Oenomao rege Hippodamiam raptis [f] nactus nuptiis? Iouis iste quidem pronepos. támne ergo abiectus, támq; fractus?

Nolite (inquit,) hospites, adire [g] ad me ilico istic,
Ne contagio mea bonis, vmbráue obsit:
Tanta vis sceleris in corpore hæret.

Tu te, Thyesta, damnabis, orba bisq; luce propter vim sceleris alieni? quid? illum filium Solis nonne patris ipsius luce indignum putas?

Refugere oculi: corpus macie extabuit:
Lacrymæ per dêre humore exsangueis genas:
Situ nidoris barba pædore horrida,
Intonsa infuscat pectus illuuie scabrum.

Hæc

[a] fort. opinati futuri magni boni,
[b] fort. vt eo rectum vid.
[c] L. quas in vitam.
[d] e. v. c. quasi quasdam furias immittit, atque inc.
[e] q. v. c. sed cetera aliâs:
[f] L. nactu's
[g] L. ad me. illico istic,

Hæc mala, ô ſtultiſſime [a] *Æeta, ipſe tibi addidiſti.* [b] *non erant in ijs, quæ tibi caſus inuexerat, & quidē inueterato malo,* [c] *cùm tumor animo reſediſſet. eſt autem ægritudo, vt docebo, in opinione mali recentis, ſed mœres videlicet regni deſiderio, non filiæ. illā enim oderas, & iure fortaſſe. regno non æquo animo carebas. eſt autem impudens luctus mœrore ſe conficientis, quòd imperare non liceat liberis. Dionyſius quidem tyrannus, Syracuſis expulſus, Corinthi pueros docebat. vſque eò imperio carere non poterat. Tarquinio verò quid impudentius, qui bellum gereret cū iis, qui eius non tulerunt ſuperbiam? is, cùm reſtitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuiſſet, Cumas ſe contuliſſe dicitur, inq; ea vrbe ſenio, & ægritudine eſſe confectus. Hoc tu igitur cenſes ſapienti accidere poſſe, vt ægritudine opprimatur, id eſt, miſeria?* [*] *nam cùm omnis perturbatio, miſeria eſt, tum carnificina eſt, ægritudo, habet ardorem libido, leuitatem lætitia geſtiens, humilitatem metus: ſed ægritudo maiora quædā, tabem, cruciatum,* [d] *afflictionem, fœditatem: lacerat, exeſt animum, planeq; conficit. hanc niſi exuimus ſic, vt abijciamus, miſeria carere non poſſumus. At hoc quidem perſpicuum eſt, tum ægritudinem exiſtere, cùm quid ita viſum ſit, vt magnum quoddam malum adeſſe, & vrgere videatur. Epicuro autem placet, opinionem mali, ægritudinem eſſe natura, vt, quicunq; intueatur in aliquod maius malum, ſi id ſibi accidiſſe opinetur, ſit continuò in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici cenſent, ſed inſperato,* [e] *necopinato malo. eſt id quidem non mediocre ad ægritudinem augendam. videntur enim omnia repentina grauiora. ex hoc & illa iure laudantur:*

[a] v.c. tota ipſe tibi.
[b] v.c. non inerant in iis, & ita L.
[c] o.v.c. cùm tumor animi reſ. & ita L.
[*] 11
[d] al. afflictationem.
[e] L. & nec opinato malo. & ita o.v.e.

Ego,

Ego, cùm genui tũ [a] *morituru scíui, & ei rei sustuli.*
**Præterea ad Troiã cũ misi* [b] *ad defẽdẽdã Græciã,*
[c] *Scibã me in mortiferũ bellũ, nõ in epulas mittere.*
Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum, lenit eorum aduentum, quæ uenientia longè ante videris. itaq; apud Euripidem à Theseo dicta laudantur. licet enim, vt sæpe facimus, in Latinum illa conuertere.
[d] *Nam, qui hæc audita à docto meminissem viro,*
Futuras mecum commentabar miserias:
Aut mortem acerbam, aut exsilij mæstam fugam,
Aut semper aliquam molem meditabar mali:
Vt, si qua inuecta diritas casu foret,
Ne me imparatum cura lacerarei [e] *repens.*
Quod autem Theseus à docto viro se audisse dicit, id de seipso loquitur Euripides. fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt, nuntiata morte filij, dixisse, Sciebam me genuisse mortalẽ. quæ vox declarat, ijs esse hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. ergo id quidem [f] *non est dubium. quin omnia, quæ mala putantur, sint improuisa grauiora. itaq; quamquam non hæc una res efficit maximam ægritudinem: tamen, quoniam multum potest prouisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc est illa præstans, & diuina sapientia, perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere: nihil admirari, cùm acciderit, nihil, antequàm euenerit, non euenire posse arbitrari.*
Quamobrẽ omneis, cùm secundæ res sũt maximè, Meditari secum oportet, quo pacto aduersam arumnam ferant:
Pericla, dãna, exsilia, peregrè rediens sẽper cogitet,
Aut filij peccatũ, aut uxoris mortẽ, aut morbũ filiæ.

Com-

a o.v.c. morituros.
* 12
b o.v.c. ob defendẽdam.
G & ita L.
c al. Sciebam
d Ἐγὼ δ' ἅτ' ἐκ τοῦ παρὸς σοφοῦ πάνυ μαθών, Εἰς φροντίδας ἦλθ', συμφορὰς τ' ἐβαλλόμην, φυγάς τ' ἐμαυτῷ προσβιβοὺς πάσης ἐμῆς, θανάτους τ' ἀείρας, καὶ κακῶν ἄλλας ἰδέας, ὡς εἰ τι παθοιμ' ὧν ἐδόξαζον πρότ', Μὴ μοι παρὸν φέρειν σοφὸν, μᾶλλον δάκοι.
e fort. recẽs.
f o.v.c. non dubium, quin omn. &c. & L.

Communia esse hæc : fieri posse : vt ne-quid animo sit nouum :

Quidquid præter spem eueniat, omne id deputare esse in lucro.

Ergo hoc Terentius [a] *à philosophia sumtum cùm tam commodè dixerit, nos, e quorum fontibus id haustum est, non & dicemus hoc melius, & constantius sentiemus?* [b] *hic est enim ille vultus semper idem, quem dicitur Xanthippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate, eodem,* [c] *vultu semper se vidisse exeuntem illũ domo, & reuertentẽ. nec verò ea frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucilius : sed tranquilla, & serena. sic enim accepimus. iure autem erat semper idem vultus, cùm mentis, à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio equidem à Cyrenaicis hæc arma contra casus, & euentus. quib. eorum aduenientẽis impetus diuturna præmeditatione frangãtur : simulq; iudico, malum illud, opinionis esse, non naturæ. si enim in re* [d] *essent, cur fierent prouisa leuiora? sed est, ijsdem de rebus quod dici possit subtiliùs, si priùs Epicuri sententiam viderimus : qui censet, necesse esse omneis in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, siue illa antè prouisa, & exspectata sint, siue inueteraue-rint. nam neq; vetustate minui mala, nec fieri præmeditata, leuiora : stultiamq; etiam esse meditationẽ futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem : satis esse odiosum malum omne, cùm venisset : qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum malum : si verò ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam : ita semper angi, aut accipiendo, aut cogitando, malo. lenationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione*

a al. è philos.

b al. hinc est

c vultu, abest ab o.v.c. nec agnoscit L.

d al. esset.

auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates. parêre enim censet animum rationi posse, & quò illa ducat, sequi. vetat igitur ratio intueri molestias: abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miserias contemplādas: à quibus cùm [a] *cecinit receptui, impellit rursum, & incitat ad conspiciendas, totáq; mente contractandas varias voluptates. quibus ille & præteritarum memoria, & spe consequentium, sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus. Epicuréi dicunt suo.* *sed, quæ dicant,* [b] *videamus quo modo negligamus. Principio male reprehendunt præmeditationem rerum futurarum. nihil est enim, quod tā obtundat, eleuétque ægritudinem, quàm perpetua in omni vita cogitatio nihil esse, quod accidere non possit, quàm meditatio condicionis humanæ: quàm vitæ lex, commentatióque parendi: quæ non hoc affert, vt semper mæreamus, sed vt numquam. neque enim qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mæret cùm hæc cogitat, sed tum vel maximè sapientiæ fungitur munere. vtrumque enim consequitur, vt & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ* [c] *fruatur officio, & aduersis casibus triplici consolatione sanetur. primùm, quòd posse accidere diu cogitauerit, quæ cogitatio vna maximè molestias omneis* *extenuat,* [d] *& diluit: deinde,* [e] *quòd humana, ferenda intelligit: postremò, quòd vidit nullum malum esse, nisi culpam, culpam autem nullam esse, cùm id, quod ab homine non potuerit præstari, euenerit.* *Nam* [f] *reuocatio illa, quam affert, cùm à contuendis nos malis auocat, nulla est. non est enim in nostra potestate, fodicantibus ijs rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio, vel obliuio.*

a ἐσύμηνε τὸ ἀνακλησικόν.

*13 b L. videamus: quomodo negligamus.

c L. fungatur off.

*14 d q.v.c.& deluit:

e al. quod humanè ferenda intéll. non pl.

*15 f fort. auocatio illa.

oblinio.lacerãt,vexant,ſtimulos admouent,igneis adhibent,reſpirare non ſinunt.Et tu obliuiſci iubes,quod contra naturã eſt? quod à natura datñ eſt auxilium, extorques,inueterati doloris? eſt enim tarda illa quidem medicina,ſed tamen magna, quam affert longinquitas,& dies.iubes me bona cogitare,obliuiſci malorum. diceres aliquid, & magno quidẽ philoſopho dignũ,ſi ea bona ſentires eſſe, quæ eſſent homine dignißima. Pythagoras mihi ſic diceret, aut Socrates, aut Plato: Quid iaces? aut quid mœres? aut cur ſuccũbis, cedis{q3} fortunæ? [a] quæ peruellere te forſitan potuerit, & pũgere.nõ potuerit certè vireis frãgere.magna vis eſt in virtutibus.eas excita,ſi forte dormiunt.iam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tãto eſſe coge, vt omnia,quæ poſſint homini euenire,contemnas,& pro nihilo putes.aderit temperantia,quæ eſt eadem moderatio: à me quidem paullo antè appellata frugalitas: quæ te turpiter, et nequiter facere nihil patiatur. Quid eſt autem nequius, aut turpius effœminato viro? ne iuſtitia quidem ſinet iſta facere: cui minimum eſſe videtur in hac cauſa loci.quæ tamen ita dicet,dupliciter eſſe te iniuſtum, cùm & alienum appetas, qui mortalis natus, cõdicionem poſtules immortalium, & grauiter feras,te,quod vtendum acceperis,reddidiſſe. prudentiæ verò quid reſpõdebis,dicenti virtute ſe eſſe cõtentam,quo modo ad bene viuendũ, ſic [b] & ad beatè? quæ ſi extrinſecus religata pendeat,& nõ oriatur [c] ex ſe,& rurſus ad ſe reuertatur, & omnia ſua complexa nihil quærat aliunde: non intelligo,cur aut verbis tam vehementer ornanda, aut re tantoper expetenda videatur. Ad hæc bona me ſi reuocas,Epicure, pareo,ſequor, vtor te ipſo duce, obliuiſcor etiam malorum,vt iubes,eo{q3} facilius,quòd ea ne in malis quidem

[a] al. quæ vt te peruellere forſitan p.

[b] al etiam.

[c] v.c.à ſe.

dem ponẽda censeo, sad traducis cogitationes meas ad voluptates. quas? corporis, credo, aut quæ propter corpus vel recordatione, vel spe cogitẽtur. nunquid est aliud? recténe interpretor sententiam tuã? solent enim isti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus, hoc dicit, *& hoc ille [a] Græculus, me audiẽte, Athenis senex Zeno, istorum acutissimus, contendere, & magna voce dicere solebat: eum esse beatũ, qui præsentibus voluptatibus frueretur, cõsiderétq; se fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente: aut, si interueniret, si summus foret, futurũ breuem: si productior, plus habiturum iucundi, quàm mali: hac cogitantem fore beatũ, præsertim si & [b] antè præceptis bonis cõtentus esset, nec deos extimesceret. *Habes [c] formã Epicuri vitæ beatæ, verbis Zenonis expressam, nihil vt possit negari. Quid ergo? huiúsne vitæ propositio, & cogitatio aut [d] Thyestem leuare poterit, aut Ætam de quo paullo antè dixi, aut Telamonem, pulsum patria, exsulantem, atq; egentem? in quo hæc admiratio fiebat:

[c] Hiccine est Telamõ ille, modò quem gloria ad cælum extulit?

[f] Quem spectabant? cuius ob os Graij ora obuertebant sua.

Quòd si cui, vt ait idem, [g] simul animus cum re cõcidit, á grauibus illis antiquis philosophis petenda medicina est, nõ ab his voluptarijs. quam enim isti bonorum copiam dicunt? fac sanè summum bonum esse, non dolere. quanquam id non vocatur voluptas. sed nõ necesse est nunc omnia. ídne est, quo traducti luctum leuemus? sit sanè summũ malum, dolere, in eo igitur, qui nõ est, si malo careat, cõtinuóne fruitur summo bono? quid tergiuersamur, Epicure, nec fatemur eam nos dicere

*16
[a] fort. acricus, fort. actocholus.
[b] al. antè perceptis b.
*17
[c] fort. formulam.
[d] al. Thyestam
[e] L. Hiccine.
[f] L. Quem adspectabant?
[g] q. v. c. simul animus, rem condidit, mendosè.

dicere voluptatem, quam tu idem, cùm os perfricuisti, soles dicere? sunt hæc tua verba, nécne? in eo quidē libro, qui cōtinet omnem disciplinā tuam (fungor enim iā interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc. Nec quidem habeo quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur: detrahens eas etiam, quæ auditu, & cantibus: detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suaues motiones, siue quæ aliæ voluptátes in toto homine gignuntur quolibet è sensu. *Nec verò ita dici potest, mentis lætitiam solam esse in bonis. *lætantem enim mentem ita noui, spe eorum omnium, quæ suprà dixi, fore vt natura ijs potiens, dolore careat. Atq; hæc quidem his verbis, quiuis vt intelligat, quam voluptatē norit Epicurus. deinde paullo infrà.* SAEPE QVAESIVI (*inquit*) *ex ijs, qui appellantur sapientes, quid haberent, quod in bonis relinquerent, si illa detraxissent, nisi vellent voces inanes fundere. nihil ab his potui cognoscere: qui si virtutes ebullire volent, & sapientias, nihil aliud dicent, *nisi eam [a] viam, qua efficiantur ea voluptates, quas suprà dixi. Quæ sequuntur, [b] in eadem sententia sunt: totúsq; liber, qui est de summo bono, refertus & sententijs, & verbis talibus est. Ad hanccine igitur vitā Telamonē illum reuocabis, vt leues ægritudinem? & si quem tuorum afflictum mœrore videris, huic acipenserem potiùs, quàm aliquem Socraticum libellum dabis: [c] αὐλῶν hortabere vt audiat voces potiùs, quàm Platonis? expones, quæ spectet florida, & varia? fasciculum ad nareis admouebis? incendes odores? [d] & sertis redimiri iubebis, & rosa? Si verò aliquid etiam: tū planè luctum omnem abstersseris? Hæc Epicuro confitenda sunt, aut ea, quæ modò expressa ad verbū dixi, tollenda de libro, vel totus liber potiùs abijciendus. est enim confertus voluptatibus. quærendū igitur, quemadmodum*

*18

*19

[a] L. vim,

[b] fort. in eandem sententiam sunt: & ita L.

[c] L. hydraulei hort. & ita q. v. c. al. hydraulih.

[d] q. v. c. non habent hic copulationem, &,

admodum ægritudine priuemus eum, qui ita dicat:
—pol mihi fortuna magis nunc desit, quàm genus.
Namq; regnũ suppetebat mihi: vt scias quãto è loco,
Quatis opibus, quib. de reb. lapsa fortuna[a] *óccidat.*
a al. accidat.
Quid? huic calix mulsi impingendus est, vt plorare
desinat, aut aliquid eiusmodi? Ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta:
Ex opibus summis opis egens Hector tuæ.
Huic subuenire debemus. quærit enim auxilium.
Quid petam præsidij, aut exsequar? quóue nunc
auxilio, aut fuga
Freta sim? arce, & vrbe orba sum. quò accedam? quò applicem,
Cui nec aræ patriæ domi stant: fractæ, & disiectæ iacent:
Fana flamma deflagrata: tosti alti stant parietes,
Deformati, atque abiete crispa.
Scis, quæ sequantur: & illud inprimis:
O pater, ô patria, ô Priami domus,
Septum altisono cardine templum:
Vidi ego te, adstante ope barbarica,
Tectis celatis, laqueatis
Auro, ebore, instructam regificè.
O poëtam egregium: quamquam ab his cantoribus
Euphorionis cõtemnitur. sentit omnia repentina,[b] *& inopinata, esse grauiora. exaggeratis igitur regis opibus, quæ videbantur sempiternæ fore, quid adiungit?*
b L. & nec opinata, & ita v.c.
Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam euitari,
Iouis aram sanguine turpari.
Præclarum carmen. est enim & rebus, & verbis, & modis lugubre. eripiamus huic ægritudinem. quo modo? collocemus[c] *in culcitra plumea: psaltriam adducamus:*
c L. in culcita plum, & ita v.c.

camus: [a] cedrum incendamus: demus scutellam dulciculæ potionis: *aliquid [b] prouideamus & cibi. Hac tãdem bona sunt, quibus agritudines grauissime detrahantur? tu enim paullo antè [c] ne intelligere te quidem alia bona dicebas, reuocari igitur oportere à merore ad cogitationem bonorum, conueniret mihi cum Epicuro, si, quid esset bonum, conueniret. Dicet aliquis: [d] Quid? ergo tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sentẽtias? Ego verò minimè, video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclarè. Itaque, vt sæpe dixi, de acumine eius agitur, nõ de moribus. quamuis spernat voluptates eas, quas modò laudauit: ego tamen meminero, quod videatur ei summũ bonum. non enim verbo solùm posuit voluptatem, sed explanauit quid diceret. Saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus oculi iucundè moueantur. Num fingo? num mentior? cupio reselli. quid enim laborò, nisi vt veritas in omni quæstione explicetur? At idẽ ait, non crescere voluptatem dolore detracto: summámq; [e] voluptatem, nihil dolere. Paucis verbis tria magna peccata: vnum, quòd secum ipse pugnat. modò enim, ne suspicari quidem se quidquã bonum, *nisi sensus quasi titillarentur voluptate: nunc autem, summam voluptatem esse, dolore carere. potéstne magis secũ ipse pugnare? alterum est peccatum, quòd, cùm in natura tria sint: vnum gaudere: alterum, dolere: tertiũ, nec gaudere, nec dolere: hic putat primum, & tertium idem esse, nec distinguit à non dolendo voluptatem. tertium peccatum cõmune cum quibusdam, quòd, cùm virtus maximè expetatur, eiusq; adipiscendæ caussa philosophia quæsita sit, ille à virtute summum bonum separauit. At laudat, & sæpe virtutem. Et quidẽ C. Gracchum,

[a] alii, hedichrum, mendosè.
*20
[b] L. videamus & cibi.
[c] fort. ne intelligere quidem te alia:
[d] al. Quid ergo? tu Ep.
[e] fort esse voluptatem,
*21

chus, cum largitiones maximas feciſſet, & effudiſſet ærarium, verbis tamen defendebat ærarium. Quid verba audiam, cùm facta videã? Piſo ille [a] frugi ſemper contra legem frumentariam dixerat. is lege lata, conſularis ad frumentum accipiendum venerat. animaduertit Gracchus in concione Piſonem ſtantẽ. quærit audiente populo R. quî ſibi conſtet, cùm ea lege frumentum petat, quam diſſuaſerat. Nolim, inquit, mea bona Gracche, tibi viritim diuidere liceat: ſed, ſi facias, partem petam. Parúmne declarauit vir grauis, & ſapiens, lege Sempronia patrimonium publicum diſſipari? Lege orationes Gracchi: patronum ærarij eſſe dices. Negat Epicurus iucundè poſſe viui, niſi cũ virtute viuatur. negat vllam in ſapientem vim eſſe fortunæ: tenuem victum antefert copioſo: negat vllũ eſſe tempus, quo ſapiens non beatus ſit. omnia philoſopho digna, ſed cum voluptate pugnantia. Non iſtam dicit voluptatem. Dicat quãlibet. nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars inſit. Age, ſi voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem? nego igitur eius eſſe, qui dolore ſummum malum metiatur, mentionem facere virtutis. [b] Et conqueruntur quidem Epicurei, viri optimi (nam nullum genus eſt minùs malitioſum) me ſtudioſè dicere cõtrà Epicurum. Ita credo de honore, aut de dignitate contendimus. [c] mihi ſummum in animo bonum videtur, illi autem in corpore, mihi in virtute, illi in voluptate. & illi pugnant: & quidem vicinorum fidem implorant. multi autem ſunt, qui ſtatim cõuolẽt. ego ſum is, qui dicã me nõ laborare, [d] actum habiturum quod egerint. quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipſo cũ aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo videretur, nulla inter eos concertatio vnquam fuit. hi nimis iracundè agunt, præſertim cùm ab his non

[a] L. frugi.

[b] L. Et queruntur quidẽ

[c] fort. mihi ſummum in animo bonũ poſitum videtur,

[d] L. ratum habiturum quod eger.

non sanè animosè defendatur sententia, pro qua non in senatu, non in concione, non apud exercitum, neq; apud censores dicere audeant. sed cum istis aliâs, & eo quidem animo; nullũ vt certamen instituam: verum dicentib. facilè cedã. tantùm admonebo: si maximè verum sit, ad corpus omnia referre sapientem: siue, vt honestiùs dicam, nihil facere, nisi quod expediat: siue omnia referre ad vtilitatem suam: quoniã hæc plausibilia non sunt, vt in sinu gaudeant, gloriosè loqui desinant. Cyrenaicorum restat sententia: qui tum agritudinem cẽsent exsistere, si nec-opinatò quid euenerit. est id quidem magnum, vt suprà dixi, etiam Chrysippo ita videri scio, quod prouisum antè non sit, [a] * id fieri vehementius, sed non sunt in hoc omnia: quanquam hostium repens aduentus magis aliquanto conturbat, quàm exspectatus: & maris subita tempestas, quàm antè prouisa, terret nauiganteis vehementiùs: & eiusmodi sunt pleraq. sed cùm diligenter nec-opinatorum naturam consideres, nihil aliud reperias, nisi omnia subita videri maiora, & quidem ob duas caussas: primùm, quòd, quanta sint quæ áccidunt, considerandi spatium non datur: [b] deinde cùm videtur præcaueri potuisse, si prouisum esset, quasi culpa contractum malum agritudinem acriorẽ facit. quod ita esse dies declarat: quæ procedens ita mitigat, vt ijsdem malis manẽtibus non modò leniatur agritudo, sed in plerisq; tollatur. Carthaginienses multi Romæ seruierunt, Macedones rege Perse capto. vidi etiam in Peloponenso, cùm essem adolescens, quosdam Corinthios. hi poterant omnes eadẽ illa de Andromacha deplorare.

Hæc omnia vidi. [c] Sed & iam decantauerant fortasse. eo enim erunt vultu, [d] oratione, omni reliquo motu, & statu, vt eos Argiuos, aut Sicyonios diceres:

[a] L. id ferius vehementius, *23

[b] al. deinde quòd videtur &c. al. deinde quoniam v.

[c] L. Sed iam decantauer.

[d] fort. ornatu

ceres: magísq; me mouerant Corinthi subitò adspecta
a L. parietinæ, & ita v.c. a parietum ruina, quàm ipsos Corinthios: quorum animis diuturna cogitatio callum vetustatis obduxerat. Legimus librũ Clitomachi, quem ille euersa Carthagine misit consolãdi causſa ad captiuos ciueis suos. in eo est disputatio scripta Carneadis: quam se ait in commentarium retulisse. cùm ita positum esset videri fore in ægritudine sapientem, patria capta: quæ Carneades contrà dixerit, scripta sunt. Tanta igitur calamitatis præsentis adhibetur à philosopho medicina, quanta inueteratæ ne desideratur quidem. nec si aliquot annis pòst idẽ ille liber captiuis missus esset, vulneribus mederetur, sed cicatricibus. sensim enim, & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quo ipsa res immutari soleat, aut possit: sed id, quod ratio debuerat, vsus docet, minora esse ea, quæ sint visa maiora. Quid ergo opus est, dicet aliquis, ratione, aut omnino cõsolatione b vlla, qua solemus vti, cùm leuare dolorem mærentium volumus? c hæc enim ferè tũ habemus in promtu, nihil oportere inopinatum videri. d Atqui e tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit, necesse esse id homini tale aliquid accidere. hæc enim oratio de ipsa summum mali nihil detrahit: tantummodò affert, nihil euenisse, quod non opinandum fuisset: neq; tamen genus id orationis in consolando nõ valet: sed id haud sciam an plurimum. ergo ista nec opinata non habent tantã vim, vt ægritudo ex his omnis oriatur. feriunt enim fortasse grauiùs: *non id efficiunt, vt ea, quæ accidant, f maiora videantur. quia recentia sunt, videntur, non quia repentina. duplex est igitur ratio veri reperiendi, nõ in ijs solum, quæ mala, sed in ijs etiam, quæ bona videntur. nam aut de ipsius rei natura, qualis, & quanta sit, quærimus, vt de pauper-

b v.c. illa, & ita L.
c al. hoc.
d al. aut qui tol. feret inc. q. cog. neces. esse id hom. tale aliquid acc[illegible]re
e L. tolerantius f.
*24
f L. maiora sint videntur, quia recentia sunt, non quia rep.

tate

pertate nonnumquam, cuius onus disputãdo leuamus, docentes, quàm parua, & quàm pauca sint, quæ natura desideret: aut à disputandi subtilitate orationẽ ad exempla traducimus. hîc Socrates commemoratur, hîc Diogenes, hîc Cæcilianum illud,

Sæpe est etiam sub palliolo sordido sapientia.

Cùm enim paupertatis vna, eadémq; sit vis, quidnam dici potest, quamobrẽ C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alij negent se ferre posse? huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quæ docet humana esse, quæ acciderint. non enim solùm id cõtinet ea disputatio, vt cognitionẽ afferat generis humani sed significat, tolerabilia esse, quæ & tulerint, & ferant ceteri. De paupertate agitur: multi patientes pauperes cõmemorantur. De cõtẽnendo honore: multi inhonorati proferũtur, & quidem propter idipsum beatiores: eorúmq; qui priuatum otium negotijs publicis antetulerunt, nominatim vita laudatur: nec siletur illud potentissimi regis [a] anapæstum, [b] qui laudat senẽ, & fortunatũ esse dicit, quod inglorius sit, atq; ignobilis ad supremum diem peruenturus. similiter commemorãdis exemplis, orbitates quoq; liberorum prædicantur, eorúmq;, qui grauiùs ferunt, luctus, aliorũ exemplis leniuntur. sic perpessio ceterorum facit, vt ea, quæ acciderent, multò minora, quàm quanta sint existimata, videantur. ita fit sensim cogitantibus, vt, quantum sit ementita opinio, appareat. atque hoc idem & [c] Telamon ille declarat,

Ego cùm genui, moriturum sciui: & Thesius,
Futuras mecum commentabar miserias.

& Anaxagoras, Sciebam me genuisse mortalem. Hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis, intelligebant, eas nequaquam pro opinione vulgi esse extimescendas.

[a] L. anapæsticum.

[b] ζηλῶ σε γέρον, ζηλῶ δ' ἀνδρῶν ὃς ἀκίνδυνον Βίον ἐξεπέρασ' ἀγνῶς, ἀκλεής, τοὺς δ' ἐν τιμαῖς ἥσσω. ζηλῶ.

[c] L. Telamo.

mescendas. & mihi quidē videtur idem ferè accidere iis, qui antè meditantur, quod iis quibus medetur dies: nisi quòd ratio quedā sanat illos, hos ipse natura, intellecto eo, quod remedium illud continet, malum, quod opinatum sit esse maximū, nequaquam esse tantum, vt vitam beatam possit euertere. hoc igitur efficitur, vt ex illo nec-opinato plaga maior sit, non vt illi putant, vt cum duobus pares casus euenerint. itaque dicuntur nonnulli in marore, cùm de hac cōmuni omnium condicione audissent, ea lege nos esse natos, vt nemo in perpetuum esse posset expers mali, grauiùs etiam tulisse. Quocirca Carneades, vt video nostrum scribere Antiochum, reprehendere Chrysippum solebat laudantem Euripidéum carmen illud,

[a] *Mortalis nemo est, quem non attingat dolor,*
Morbusq; multi sunt humandi liberi,
Rursum creandi: morsq; est [b] finis omnibus,
Quæ generi humano angorē ne quidquā afferūt,
Reddenda est terra terra: tum vita omnibus
Metenda, vt fruges. sic iubet necessitas.

Negabat genus hoc orationis quidquam omnino ad leuādam ægritudinem pertinere. id enim ipsum dolendum esse dicebat, quòd in tam crudelem necessitatem incidissemus. nam illa quidem orationem ex cōmemoratione alienorum malorum [c] ad maleuolos consolandos esse accommodatam. mihi verò longè videtur secus: nam & necessitas ferenda condicionis humanæ, quasi cum Deo pugnare [d] cohibet, admonetq; esse hominem: qua cogitatio magnopere luctum leuat: & enumeratio exemplorum, non vt animum maleuolorū oblectet, affertur, sed vt ille, qui maret, ferendum sibi id censeat, quod videat multos moderatè, & tranquillè tulisse. omnibus enim modis fulciendi sunt qui ruunt,

a Ἔστι μὲν οὐδεὶς ὅστις οὐ τοιαῦτ' ἔρρηξεν, καὶ θανεῖται πάλιν, καὶ σπαρεὶς ἄλλοτε ἄλλος. Αὐτὸς τε θνήσκει, καὶ σοὶ ἔπεσται ταὐτά· Εἰς γῆν φέροντες τὸν φίλον θάπτομεν, καὶ βίον δεῖ ζῆν, ὅστις χείρονας τύχῃ.

b al. finita.

c o.v. c. ad maliuolos.

d L. prohibet.

ruunt, nec cohærere possunt propter magnitudinem agritudinis. ex quo ipsam agritudinem λύπην [a] *Chrysippus quasi* λύσιν, *id est, solutionẽ totius hominis, appellatam putat. quæ tota* [b] *poterat euelli, explicata, vt principio dixi, causa agritudinis. est enim nulla alia nisi opinio, & iudiciũ magni præsentis, atq; vrgẽtis mali, itaq; & dolor corporis, cuius est morsus acerrimus, perfertur spe proposita boni: & acta ætas honestè, ac splendidè, tantam affert consolationem, vt eos, qui ita vixerint, aut non* [c] *attingat agritudo, aut perleuiter pungat animi dolor. sed ad hanc opinionem mali, cùm illa etiam opinio accessit, oportere: rectum esse: ad officiũ pertinere: ferre illud agrè, quod acciderit: tũ deniq; efficitur illa grauis agritudinis perturbatio. ex hac opinione sunt illa varia, & detestabilia genera lugendi, pædores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percussiones. Hinc ille* [d] *Agamemnon Homericus, & idem Accianus.*

Scindens dolore ideutidem intonsam comam.

In quo facetum illud Bionis, [e] *perinde stultissimum regem in luctu capillum sibi euellere, quasi caluitio mæror leuaretur. Sed hæc omnia faciunt, opinantes ita fieri oportere. Itaq; & Æschines in Demosthenẽ inuehitur, quòd is* [f] *septimo die post filiæ mortem hostias immolasset. At quàm rhetoricè? quàm copiosè? quas sententias colligit? quæ verba cõtorquet? vt licere quiduis rhetori intelligas. quæ nemo probaret, nisi insitũ illud in animis haberemus, omneis bonos interitu suorum quam grauissimè mærere oportere. ex hoc euenit, vt in animi doloribus alij soletudines captent, vt ait Homerus de Bellerophonte.*

[g] *Qui miser in campis mœrens errabat Aleis.*

a L. Plato in Cratylo ante Chrysippum.
b al. poterit
c al. tangat
d ἰλιὰδ. κ. Πολλὰς δ' ἐπὶ κεφαλῆς αἰγὸς ἀϊδηλήμους ἐλκετο χαίτας.
e al. proinde
f ἑβδόμῳ ἡμέρᾳ τῆς θυγατρὸς αὐτῷ τετελευτηκυίας, περὶ ταφὴν ποιῆσαι, καὶ τὰ νομιζόμενα ποιῆσαι, στεφανοῦσθαί μέν τε καὶ λουσάμενον ἱεροῖσι λαοῖσιν, ἱεὰ δέχεσθαι, &c.
g ἰλιάδ. ὃς ἄκηδέστου τοῦ ἑαυτοῦ οἶος ἄλητο, ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀλγεά τὸν ἀλᾶτο.

Ipse

Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.
& Niobe fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu silentiũ. Hecubã autem putant propter animi acerbitatem quandam & rabiem, fingi in canem esse cõuersam. sunt autẽ alij, quos in luctu cum ipsa solitudine loqui sæpe delectat, vt illa apud Ennium nutrix.

[a] *Cupído cæpit miseram nunc me, proloqui*
Calo atq; terræ [b] Medeæ miserias.

Hæc omnia recta, vera, debita putantes, faciunt in dolore: maximéq; declaratur, hoc quasi officij iudicio fieri, quòd si forte, cùm in luctu esse vellent, aliquid fecerunt humanius, aut si hilariùs locuti sunt, reuocant se rursus ad mæstitiam, peccatique se insimulant, quòd dolere intermiserint. pueros verò matres, & magistri castigare etiam solent, nec verbis solùm sed etiam verberibus, si quid in domestico luctu hilariùs ab ijs factum est, aut dictum: plorare cogunt. quid? ipsa remissio luctus cùm est consecuta, intellectumq; est nihil profici mærendo, nónne declarat fuisse totum illud voluntarium? quid ille Terentianus [c] ipse puniens, [d] id est, ἑαυτὸν τιμωρούμενος?

Decreui tantisper me minus iniuriæ,
Chremes, meo gnato facere, dum fiam miser.

Hic decernit, vt miser sit. num quis igitur quidquam decernit inuitus?

Malo quidem me quouis dignum deputem.

Malo se dignum deputat, nisi miser sit. vides ergo opinionis esse, non naturæ malum. quid, quod res ipsa lugere prohibet? vt apud Homerum quotidianæ neces, interitusq; multorum sedationem mærendi afferunt: apud quam ita dicitur,

[e] *Namq; nimis multos, atq; omni luce, [f] cadentes*
Cernimus: vt nemo possit mærore vacare.

[a] Ὡδ' ἵμερος μ' ἐπῆλθε, γῆ τε, καὶ ἱερὸν ὕδωρ Δῖαι μολεῖν δεῦρο Μηδείας τύχας.

[b] L. Medai.

[c] ἑαυτὸν τιμωρούμενος, d L. hoc totum, id est, ἑαυτὸν τιμωρούμενος, delet vt alienũ.

[e] ἐλ τ Αἴπυ γὰρ πολλοὶ καὶ ἐπήτειμοι ἤματα πάντα Πίπτουσιν. τοὺς μὲν ἄρ' οὐκ ἀέκητι θεῶν πνοιάς τε πόνοιο. Αλλὰ χρὴ τὰ μὲν καταθαπεῖν ἐς καθάπαξ, Νηλέα θυμὸν ἔχοντας, ἐπ' ἤματι δακρύσαντας.

[f] q. v. c. carẽtes, mendosè.

Quo

Quo magis est aquũ tumulis mandare perẽptos
Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.
Ergo in potestate est[a] *abiicere dolorem, cùm velis,*
tempori seruientem. An est vllum tempus, quoniam
quidem res in nostra potestate est,[b] *cui non ponendæ*
curæ ægritudinis caussa seruiamus? Constabat, eos,
qui concidentẽ vulneribus Cn. Pompeium vidissent,
cùm in illo ipso acerbissimo, miserrimoq; spectaculo
sibi timerent, quòd se classe hostium circũfusos vide-
rent, nihil tum aliud egisse, nisi vt remiges hortarẽ-
tur, & vt salutem adipiscerentur fuga: posteaquam
Tyrum venissent, tum afflictari, lamentariq; cœpisse.
timor igitur ab iis ægritudinẽ potuit repellere,[c] *ra-*
tio ac sapiẽtia vera nõ poterit? Quid est autẽ, quod
plus valeat ad ponẽdum dolorẽ, quam cum est intel-
lectũ, nihil profici, & frustra esse susceptũ? si igitur
deponi potest, etiã nõ suscipi potest. vluntate igitur,
& iudicio suscipi ægritudinem confitendum est. idq;
indicatur eorũ patientia, qui cũ multa sint sæpe per-
pessi, facilius ferunt, quidquid accidit: obduruisseq;
sese cõtra fortunã arbitrãtur: vt ille apud Euripidẽ.

[d] *Si mihi nunc tristis primùm illuxisset dies,*
Nec tam ærumnoso nauigauissem salo:
Esset dolendi caussa, vt iniecto equulei
Freno repente tactu exagitantur nouo.
Sed iam[e] *subiectus miseriis, obtorpui.*

Defatigatio igitur miseriarũ ægritudines cũ faciat
leuiores,[f] *intelligi necesse est, non rẽ ipsam, caussam,*
atq; fontem esse maroris. Philosophi summi, nec dũ ta-
men sapientiam consecuti, nõne intelligunt, in sum-
mo se malo esse? sunt enim insipiẽtes: neq; insipientia
vllũ maius malũ est: neq; tamẽ lugent. quid ita? quia
huic generi malorum no affingitur illa opinio, rectũ
esse,

a q.v.c. abicere

b L. cui non ponendæ ægritudinis caussa seruiamus?

c fort. ratio vera, ac sapientia non poterit?

d Εἰ μὴ τὴν ἡμέραν ἦν ἐφεῖτο τὸν ἦν χαλεπὴν. Καὶ μὴ μεγάλαι δὴ δὴ πόνοι, ἐπ' αὐχένων, Εἰκὸς ἀπαλλάζειν ἦν ἐς πόζυγα Πώλων, χαλινὸν αἰτίως δηλημόνιον. Νεῶν δ' ἐμβλὼς εἰμὶ, κ' κατατυχὼς κακῶν. Εἰδ' ὅτι δὴ τὸ τοιαῦτα, κ' μείζω μανεὶς Χείρως μαλάζει; νεῶ δ' ἐπ' ἠδόσιον κακὸν.

e v.c. subactis miseriis.

f L. intelligi necesse est, opinionẽ, non rem ipsam, caussam, &c.

esse, & æquum: & ad officium pertinere, ægrè ferre, quòd sapiens non sis. quod idem affingimus huic ægritudini, in qua luctus inest: quæ omnium maxima est. Itaq; Aristoteles, veteres Philosophos accusans, qui existimauisset, Philosophiã suis ingeniis esse perfectam, ait eos aut stultissimos, aut glorioſissimos fuisse: sed se videre. quod paucis annis magna accessio facta esset, breui tẽpore Philosophiã plane absolutã fore. Theophrastus autem moriens accusasse naturam dicitur, quòd ceruis, & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset: hominibus, [a] quorũ maximè interfuisset, tam exiguam vitã dedisset: quorum si atas potuisset esse longinquior, futurũ fuisse, vt, omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur. querebatur igitur situm, cùm illa videre cœpisset, exstingui, Quid? ex ceteris Philosophis nónne optimus, & grauissimus quisq; cõfitetur, multa se ignorare? & multa sibi etiam, atq; etiã esse discenda? neq; tamen, cùm se in media stultitia, qua nihil est peius, hærere intelligant, ægritudine premuntur. nulla enim admiscetur opinio officioſi doloris. quid, qui non putant lugendũ viris? qualis fuit Q. Maximus [b] efferens filium consularem: qualis L. Paullus, duobus paucis dieb. amissis filijs: qualis M. Cato, prætore designato, mortuo filio: quales reliqui, quos in consolatione colligemus. Quid hos aliud placauit, nisi quòd luctum & mœrorem esse non putabãt viri? Ergo id quod alij rectum opinantes, ægritudini se solent dedere. [c] ij turpe putantes ægritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, sed in opinione esse ægritudinem. Contrà dicuntur hæc. Quis tam demens, vt sua voluntate mœreat? natura affert dolorem, cui quidã Crantor, inquiunt, vester cedẽdum putat. premit

[a] v.c. quorum id max.

[b] cupiens

[c] v.c id hi turpe put.

mit enim, atq; instat, [a] nec resisti potest. Itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte cõsolatus esset, is cùm audisset de suo, fractus est. de cuius commutata mente sic dicitur.

Nec verò tanta præditus sapientia
Quisquã est. qui aliorũ ærumnam dictis alleuans.
Non idem, cùm fortuna mutata impetum
Conuertat, clade [b] vt subita frangatur sua,
Vt illa ad alios dicta, & præcepta excidant.

Hæc cùm disputant, hoc student efficere, naturæ obsisti nullo modo posse. ij tamen fatentur, graviores ægritudines suscipi, quàm natura cogat. quæ igitur amentia, vt nos quoq; idem ab aliis requiramus? sed plures sunt caussæ suscipiẽdo doloris. primùm illa opinio mali, quo viso, átq; persuaso ægritudo insequitur necessario. deinde etiam gratum se mortuis facere, si graviter eos lugeant, arbitrantur. accedit superstitio muliebris quædã. existimant enim diis immortalibus se facilius satisfacturos, si eorum plaga perculsi, afflictos se, & stratos esse fateãtur. sed hæc inter se quàm repugnent, plerique non vident. laudat enim eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortẽ æquo animo ferant, eos putãt vituperandos. quasi fieri ullo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, vt quisquã plus alterum diligat, quàm se. Præclarum illud est, & si quæris, rectum quoq;, & verum, vt eos, qui nobis carissimi esse debeant, æquè ac nosmetipsos amemus: vt verò plus, fieri nullo pacto potest. ne optãdum quidẽ est in amicitia, vt me ille plus, quàm se [c] amet: ego illum plus, quàm me perturbatio vitæ, si ita sit, atq; officiorum omnium cõsequatur. sed de hoc aliàs. nunc illud satis est, non attribuere ad amissionem amicorũ, miseriam nostrã, ne illos plus, quam ipsi velint,

[a] v.c. nec ei resisti pot. &c ita L.

[b] L. non agnoscat particulam, vt,

[c] verbum, amet, hic abest à v. c.

velint, si sentiat: plus certè, quàm nosmetipsos, diligamus. nam quod aiunt, plerosq; consolationibus nihil leuari, adiungunt q; consolatores ipsos confiteri se miseros, cùm ad eos impetum suum fortuna conuerterit: vtrumq; dissoluitur. sunt enim ista non naturæ vitia, [a] sed culpæ. stultitiam autẽ accusare quamuis copiosè licet. nam & qui non leuantur, ipsi alios ad miseriam inuitant: & qui suos casus aliter ferũt, atq; vt aliis auctores ipsi fuerunt, non sunt vitiosiores, quàm ferè pleriq; qui auari auaros, gloriæ cupidos glorioſi reprehendunt. EST ENIM PROPRIVM stultitiæ aliorum vitia cernere, obliuiſci ſuorũ. Sed nimirum hoc maximum eſt experimentum, cùm cõſtet ægritudinem vetuſtate tolli, hanc vim non eſſe in die poſitam, ſed in cogitatione diuturna. nam [b] ſi eadẽ res eſt, & idem eſt homo: quî poteſt quidquam de dolore mutari, ſi neq; de eo, propter quod dolet, quidquam eſt mutatum, neq; de eo, qui dolet? cogitatio igitur diuturna, nihil eſſe in re mali, dolori medetur, non ipſa diuturnitas. Hîc mihi afferunt mediocritates, quæ ſi naturales ſunt, quid opus eſt conſolatione? natura enim ipſa terminabit modum: ſin opinabiles, opinio tota tollatur. ſatis dictum eſſe arbitror, ægritudinem, eſſe opinionem mali præſentis, in qua opinione illud inſit, vt ægritudinem ſuſcipere oporteat. additur ad hanc definitionem à Zenone rectè, vt illa opinio præſentis mali ſit recens. hoc autem verbum ſic interpretatur, vt non tantùm illud recens eſſe velit, quod paullo antè acciderit, ſed, quàm diu in illo opinato malo vis quædam inſit, & vigeat, & habeat quandam viriditatem, tam diu appelletur recens: vt [c] Arthemiſia illa, Mauſóli, Cariæ regis, vxor: quæ nobile illud Halicarnaſſi fecit ſepulcrum, quandiu vixit,

a fort. ſed ſtultitiæ.

b al. ſi et

c L. Artemiſia illa.

*vixit, vixit in luctu, eodemq; etiam cõfecta cõtabuit. huic erat illa opinio quotidie recens: quæ tum deniq; nõ appellabatur recens, cùm vetustate exaruit. Hæc igitur officia sunt consolantium, tollere ægritudinẽ funditus, aut sedare, aut detrahere quamplurimum, aut supprimere, nec pati manare lõgiùs, aut ad[a] aliã traducere. Sunt, qui vnum officiũ cõsolantis putẽt, [b] malum illud omnino non esse, vt Cleanthi placet. sunt, qui non magnum malum, vt Peripatetici. sunt, qui abducunt à malis ad bona, vt Epicurus. sunt, qui satis putãt ostẽdere, nihil inopinati accidisse, [c] nihil mal. Chrysippus autem caput esse censet in consolando, detrahere illam opinionem mærenti, si se officio fungi putet iusto, atque debito. sunt etiam, qui hæc omnia genera consolandi colligunt. alius enim alio modo mouetur, *vt ferè nos omnia in consolationem vnam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis* in eo [d] tentabatur curatio. sed sumendum tempus est non minùs in animorum morbis, quàm in corporum: vt Prometheus ille Æschyli: cui cùm dictum esset,*

[e] Atquì, Prometheu, te hoc tenere existimo,
[f] Mederi posse rationem iracundiæ.
[g] Si quidem qui tẽpestiuam medicinam admouens,
Non ad grvuescens vulnus illidat manus.

Erit igitur in consolationibus prima medicina docere aut nullum malũ esse, aut admodum paruum: altera & de communi conditione vitæ, [h] & propriæ, si quid sit de ipsius, qui mæreat, disputandum: tertia, summã esse stultitiam frustrà confici mærore, cùm intelligas, nihil posse profici. nam Cleanthes quidem sapientem consolatur: qui consolatione non eget. nihil enim esse malũ, quod turpe non sit, si lugenti persuaseris, non tu illi luctum, sed stultitiam detraxeris. alienum autẽ tempus

[a] al. alia.
[b] L. docere, malum illud omn.
[c] nihil noui.
*26
*27
[d] al. tenebatur.
[e] Οὐκοῦν. Προμηθεῦ τοῦτο γιγνώσκεις, ὅτι Ὀργῆς νοσούσης εἰσὶν ἰαθεὶ, λόγος.
*28
[f] L. Mederi posse orationem iracũdiæ.
[g] Ἐάντις ἐν καιρῷ γε μαλθάσσῃ κέαρ, Καὶ μὴ σφριγῶντα θυμὸν ἰσχναίνῃ βίᾳ.
[h] L. & propriè siquid sit &c. al. & de propria siquid, &c.

docendi. & tamen non satis mihi videtur vidisse hoc Cleanthes, suscipi aliquando ægritudinem posse ex eo ipso, quòd esse summum malũ Cleanthes ipse [a] fatetur. quid enim dicemus? cùm Socrates Alcibiadi persuasisset, vt accepimus, [b] eũ nihil hominis esse, nec quidquam inter Alcibiadem, summo loco natũ, & quẽuis baiulũ interesse, cùm se Alcibiades afflictaret, lacrymansq; Socrati supplex esset, vt sibi virtutẽ traderet, turpitudinẽq; depelleret: quid dicimus, Cleanthe? [c] nũ in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuisse? [d] quid illa Lyconis, qualia sunt? qui ægritudinẽ extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunæ, & corporis incõmodis, non animi malis. quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis, vitijsq; constabat? Ad Epicuri consolationem satis est antè dictum. Ne illa quidem consolatio firmissima est, quamquã & vsitata est, & sæpe prodest: Non tibi hoc soli. Prodest hæc quidem, vt dixi, sed nec semper, nec omnibus. sunt enim, qui respuant. sed refert, quo modo adhibeatur. vt enim tulerit quisque eorũ, [e] qui sapienter tulerunt, non quo quisque commodo affectus sit, prædicandum est. [f] Chrysippi ratio, ad veritatem firmissima est: ad tempus ægritudinis, difficilis. [g] magnũ opus est, probare mœrenti, illum suo iudicio, & quod se ita putet oportere facere, mœrere, nimirum igitur, vt in caussis non semper vtimur eodem statu: (sic enim appellamus controuersiarum genera) sed ad tẽpus, ad cõtrouersiæ naturã, ad personam accõmodamus: [h] sic in ægritudine lenienda. nam quam quisq; curationem recipere possit, videndum est. sed nescio quo pacto ab eo, quod erat à te propositũ, aberrauit oratio. tu enim de sapiente quæsieras: cui aut malum videri nullũ potest, quod vacet turpitudine: aut ita paruum malum, vt

[a] L. fateatur. & ita o. v. c.
[b] fort. nihili hominem.
[c] q. v. c. tum in illa re, &c. non pl.
[d] L. quidꝫ illa Lyconis, qualia sunt?
[e] al. patienter tulerunt.
[f] L. Chrysippi ad veritatem firmissima est: & ita o. v. c. à quib. abest vox ratio.
[g] q. v. c. magnum onus est.
[h] v. c. sic in ægritudine lenienda quam quisque curationem recip. possit, videndum est.

vt id [a] obruatur sapientia, vixq; appareat: qui nihil opinione affingat, assumátq; ad ægritudinem: nec id putet esse rectum, se quàm maximè excruciari, luctúq; confici: quo prauius nihil esse possit. edocuit tamen ratio, vt mihi quidem videtur, cum hoc ipsum propriè nõ quæreretur hoc tempore, [b] ne quidem vllũ esse malũ, nisi quod idem dici turpe posset: tamen vt videremus, quidquid esset in ægritudine mali, id non naturale esse, sed voluntario iudicio, & opinionis errore contractũ. tractatum est autẽ à nobis id genus ægritudinis, quod vnum est omnium maximum, vt, eo sublato, reliquorũ remedia ne magnopere quærenda arbitraremur. sunt enim certa, quæ de paupertate, certa, quæ de vita inhonorata, & ingloria dici soleant. separatim autem certæ scholæ sunt de exilio, de interitu patriæ, de seruitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni casu: in quo nomen poni solet calamitatis. hæc Græci in singulas scholas, & in singulos libros dispertiunt. opus enim quærũt: *[c] quamquam planè disputationis sunt, delectationis. & tamẽ, vt medici, toto corpore curando, minimæ etiã parti, si condoluit, medentur: sic philosophia, cùm vniuersam ægritudinem sustulit, [d] tamen, si quis error aliunde extitit, si paupertas momordit, si ignominia pupugit, si quid tenebrarum offudit [e] exilium, aut eorum, quæ modò dixi, [f] si quid extitit: & si singularum rerũ sunt propriæ consolationes: de quibus audies tu quidẽ, cùm voles: sed ad eundem fontem reuertendũ est, ægritudinem omnem procul abesse à sapiente, quòd inanis sit, quòd frustra suscipiatur, quòd non natura exoriatur, sed iudicio, sed opinione, sed quadam inuitatione ad dolendum, cùm id decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum est voluntarium, ægritudo erit sublata illa mærens: morsus tamen, & con-

[a] q.v.c. obseruetur sap. fortasse leg. obscuretur sap.

[b] o.v.c. num quod esset malum, nisi quod idem d, & ita L.

* 29

[c] L. quamquam plenæ disputationes delectationis sunt.

[d] fort. tum

[e] al. exsulium,

[f] L. si quid extitit: singularum rerum, &c.

tractiuncula quædam animi relinquentur. hanc dicãt sanè naturalem, dum ægritudinis nomen absit, graue, tetrum, funestum: quod cum sapientia esse, atq; vt ita dicam, habitare nullo modo possit. Atqui stirpes sunt ægritudinis, quàm multæ, quàm amaræ! quæ, ipso trũco euerso, omnes elidendæ sunt, &, si necesse erit, singulis disputationib. supereſt enim nobis hoc, cuicuimodi, est otium. Sed ratio vna omnium est ægritudinum, plura nomina. nam & inuidere ægritudinis est, & æmulari, & obtrectare, & misereri, angi, lugere, mærere, ærumna affici, lamentari, sollicitari, dolere, in molestia esse, afflictari, desperare. hæc omnia definiunt Stoici: eáq; verba, quæ dixi, singularũ rerum sunt, non, vt videtur, eadem res significant, sed aliquid differunt: quod alio loco fortasse tractabimus. hæ sunt illæ fibræ stirpium, quas initio dixi, [a] persequẽdæ, & omnes elidẽdæ, ne vlla vmquam possit existere, magnum opus, & difficile. quis negat? quid autem præclarum, nõ idem arduum? sed tamen id se effecturam philosophia profitetur. nos modò curationem eius recipiamus. Verùm quidem hæc hactenus. cetera, quotiescumque voletis, & hoc loco, [b] & alijs, parata vobis erunt.

[a] fort. persecandæ.

[b] al. & alibi,

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVAESTIONVM,

LIBER IIII,

De reliquis animi Perturbationibus.

CVM multis locis nostrorum hominũ ingenia, virtutésq;, Brute, soleo mirari, tum maximè ijs in studijs, quæ serò admodum expetita, in hanc ciuitatem è Græcia transtulerunt. nam cùm à primo vrbis ortu, [c] regijs institutis, partim etiã legib. auspicia,

[c] fort. partim regijs instit.

auſpicia, cæremonia, comitia, prouocationes, patrũ cõſilium, equitum, peditúmq; deſcriptio, tota res militaris, diuinitus eſſet cõſtituta, tum progreſſio admirabilis, incredibiliſq; curſus ad omnem excellẽtiam factus eſt, dominatu regio rep. liberata. nec verò hic locus eſt, vt de moribus, inſtitutiſq; maiorum, & diſciplina, ac temperatione ciuitatis loquamur. alijs hæc locis ſatis accuratè à nobis dicta ſunt, maximéq; in ijs ſex libris, quos de rep.[a] conſcripſimus. hoc autẽ loco conſiderãti mihi ſtudia doctrinæ, multa ſanè occurruut, cur ea quoq;[b] accerſita aliunde, neq; ſolum expetita, ſed etiã conſeruata, & culta videantur. erat enim illis pane in cõſpectu præſtanti ſapiẽtia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus ijſdem, quibus L. Brutus patriam liberauit, præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cùm longè, latéq; flueret, permanauiſſe mihi videtur in hanc ciuitatẽ: idq; cùm coniectura probabile eſt, tum quibuſdam etiam veſtigijs indicatur. quis eſt enim, qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentiſſimis, & maximis vrbibus, ea, quæ magna dicta eſt, in his q; primum ipſius Pythagoræ deinde poſtea Pythagoreũ tantum nomen eſſet, noſtrorũ hominum ad eorum doctiſſimas voces, aureis clauſas fuiſſe? quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationẽ, Numam quoq; regem, Pythagoreum à poſterioribus exiſtimatũ. nam cùm Pythagoræ diſciplinã, & inſtituta cognoſcerent, regis q; eius æquitatem, & ſapientiam à maioribus ſuis accepiſſent, ætatis autem & tempora ignorarent, propter vetuſtatem, eum, qui ſapiẽtia excelleret, Pythagoræ auditorẽ fuiſſe crediderunt. Et de cõiectura quidem hactenus. veſtigia autem Pythagoreorum, quãquam multa colligi poſſunt, paucis tamẽ vtemur, quoniam non id agi-

[a] v. e. ſcripſimus, & ita L.

[b] L. arceſſita aliunde, &c. & ita o. v. e.

tur hoc tempore. nam cùm carminibus soliti illi esse dicantur & præcepta quædã occultiùs tradere, & mẽteis suas à cogitationum intẽtione, cantu, fidibusq; ad tranquillitatem traducere, grauissimus auctor in Originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuisse, vt deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiã clarorum virorum laudes, atq; virtutes. ex quo perspicuum est, & cãtus tum fuisse [a] *rescriptos vocum sonis, & carmina. quãquam id quidem etiam* XII *tabulæ declarant, condi iam tum solitum esse carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriã leges sanxerunt. nec verò illud eruditorum temporum argumentum est, quòd & deorum puluinaribus, & epulis magistratuum fides præcinũt: quod proprium eius fuit, de qua loquor, disciplinæ. mihi quidem etiam Appij Cæci carmen, quod valde Panætius laudat Epistola quadã, quæ est ad Qu. Tuberonẽ, Pythagoreorum videtur. multa sunt etiam in nostris institutis ducta ab illis, quæ prætereo, ne ea, quæ peperisse ipsi putamur, aliunde didicisse videamur: Sed, vt ad propositum redeat oratio: quàm breui tempore, quòt, & quãti poëtæ, qui autem oratores exstiterunt? facilè vt appareat, nostros omnia consequi potuisse, simul vt velle cœpisset, sed de ceteris studijs alio loco & dicemus, si vsus fuerit, & sæpe diximus. sapientiæ studiũ vetus id quidem in nostris: sed tamen, ante Lælij ætatem & Scipionis, non reperio, quos appellare possim nominatim. quibus adolescentibus Stoicũ Diogenem, & Academicum Carneadem video ad senatũ ab Atheniensibus missos esse legatos, qui cùm reip. nullã vmquam partem attigissent,* [b] *essentq; eorũ alter Cyrenæus, alter Babylonius, numquam profectò scholis essent excitati, neq; ad illud munus electi, nisi in quibusdam principibus, temporibus*

[a] sic o v.c. ἀναγεγραμμένους: al. descriptos.

[b] o.v.c. essetque eorum alt, & ita L.

bus illis, fuissent studia doctrinæ qui cùm cetera litteris mandarent, alij ius ciuile, alij orationes suas, alij monumenta maiorum: hãc amplissimam omnium artium bene viuẽdi disciplinam vita magis, quam litteris persecuti sunt. Itaq; illius veræ, elegantisq; Philosophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permansit, & idem alio modo dicentib. Stoicis, cũ Academici eorum controuersias disceptarent, nulla ferè sunt, aut pauca admodum Latina monumenta, siue propter magnitudinem rerum, occupationemq; [a] omnium, siue etiam, quòd imperitis ea probari posse non arbitrabantur: cùm interim, illis silentibus [b] C. Amafanius exstitit [c] dicens: cuiuslibris editis, cõmota multitudo contulit se ad eandem potissimum disciplinam, siue quòd erat cognitu perfacilis, siue quòd inuitabatur illecebris blandis voluptatis, siue etiam quia nihil prolatum erat melius, illud, quod erat, tenebant. post [d] Amafanium autem [e] multi eiusdem æmuli rationis multa cùm scripsissent, Italiam totam occupauerunt: quodq; maximum argumentũ est, non dici illa subtiliter, quòd & facilè ediscantur: & ab indoctis probentur, id illi firmamentum esse disciplinæ putant, [f] Sed defendat quidem quod quisq; sentit: sunt enim iudicia libera; nos institutum tenebimus, nulliq; vnius disciplinæ legibus adstricti, quibus in Philosophia necessario pareamus, quid sit, in quaque re maximè probabile, semper requiremus. quod cùm sæpe alias, tum nuper in Tusculano studiosè egimus. Itaq; expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. vt enim inferiorem [g] ambulationem descendimus, quod idẽ fecerамus superiorib. diebus, sic actares est. M. Dicat, si quis vult, [h] de quare disputare velit. A. Non mihi videtur omni animi perturbatione posse

a q.v.c. hominum, & ita L.
b q.v.c. C. Amafinius.
c vox, dicens, fortassis aliena est, & foris profecta.
d al. Amafinium.
e v. c. cùm multi eiusdem æmuli rationis multa conscripsissent.
f q.v.c. Sed defendat quod quisque sentit:
g v.c. descendimus ambulationem.
h v.c. quia de re disputari velit, & ita L.

sapiens vacare. M. Ægritudine quidē hesterna disputatione videbatur: nisi fortè temporis caussa[a] assentiebare. A. Minimè verò. nā mihi egregiè probata est oratio tua. M. Non igitur existimas cadere in sapientem ægritudinē? A. Prorsus non arbitror. M. Atqui, si ista perturbare animū sapientis non potest, nulla poterit. Quid enim? metúsne conturbet? At earum rerū est absentiū metus, quarum præsentium est ægritudo. sublata igitur ægritudine, sublatus est metus. restant duæ perturbationes, lætitia gestiens, & libido: quæ si non cadant in sapientem, semper mens erit tranquilla sapiētis. A. Sic prorsus intelligo. M. Vtrùm igitur mauis? statímne nos vela facere, an quasi è portu egredienteis paullulum remigare? A. Quidnam est istuc? nō enim intelligo. M. Quia Chrysippus, & Stoici, cùm de animi perturbationibus disputāt, magnam partem in his partiendis, & definiendis occupati sunt: illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: spinas partiendi, & definiendi prætermittunt. quærebam igitur, vtrùm panderem vela orationis statim, an eam antè paullulum dialecticorum remis propellerem. A. Isto modo verò. erit enim hoc totū, quod quæro, ex vtroq; perfectius. M. Est id quidem rectius: sed pòst requires, si quid fuerit obscurius. A. Faciā equidem. tu tamen, vt soles, dices ista ipsa obscura planiùs quàm dicūtur à Græcis. M. Enitar[b] quidē: sed intento opus est animo, ne omnia dilabātur, si vnū[c] aliquod effugerit. Quoniā qui Græci[d] πάθη vocāt, nobis perturbationes appellari magis placet, quàm morbos: in his explicandis veterā illam equidem Pythagoræ primùm, deinde Platonis descriptionem sequar: qui animum in duas partes

[a] o.v.c. nobis assentiebare. & ita L.

[b] v.c. equidem, & ita L.

[c] al. aliquid.

[d] o.v.c. pathe.

parteis diuidunt: alteram rationis participẽ facimus, alteram expertem. in participe rationis ponunt tranquillitatem, id est, placidam, quietámq; constantiam: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios, inimicósq; rationi. Sit igitur hic fons. Vtamur tamen, in his perturbationibus describendis, Stoicorum definitionibus, & partitionibus: qui mihi videntur in hac quæstione versari acutissimè. Est igitur Zenonis hæc definitio, vt perturbatio sit, quod πάθος *ille dicit, auersa à recta ratione, contra naturam, animi commotio. quidem breuiùs,* PERTVRBATIONEM, *esse* [a] *appetitum vehementiorem* [b] *dicunt, sed vehementiorem eum volunt esse, qui longiùs discesserit à naturæ constantia. parteis autem perturbationum volunt ex duabus opinatis bonis nasci, & ex duabus opinatis malis, ita esse quatuor: ex bonis* LIBIDINEM, & LAETITIAM: *vt sit lætitia, præsentium bonorum: libido, futurorum: ex malis* METVM, & AEGRITVDINEM *nasci cẽsent: metũ, futuris: ægritudinẽ, præsentibus. quæ enim venientia metuuntur, eadẽ efficiunt ægritudinẽ instantia.* LAETITIA *autem, &* LIBIDO *in bonorum opinione versantur, cùm* LIBIDO *ad id, quod videtur bonum illecta, & inflammata rapiatur:* LAETITIA, *vt adepta iam aliquid concupitum, efferatur, & gestiat. natura enim omnes ea, quæ bona videntur, sequuntur, fugiúntq; contraria. Quamobrem simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura. id cùm cõstanter, prudenterq; fit, eiusmodi appetitionem Stoici* βούλησιν *appellant; nos appellamus* VOLVNTATEM. *eam illi putant in solo esse sapiente: quam sic definiunt:* VOLVNTAS *est, quæ quid cum ratione desiderat, quæ autem aduersa*

[a] q.v.e. impetum veh.
[b] verbum, dicunt: non agnoscit L. neque repetit in suis libris manuscr.
[c] L. auersa à ratione, &c. al aduersa rationi.

uersa ratione, incitata est vehementiùs, ea libido est, vel cupiditas effrenata: quæ in omnibus stultis inuenitur itémque, cùm ita mouemur, vt in bono simus aliquo, dupliciter id contingit. nam cùm ratione animus mouetur placidè, atque constanter, tum illud GAVDIVM dicitur. cùm autem & inaniter, & effusè animus exsultat, tum illa LAETITIA gestiens, vel nimia dici potest: quam ita definiunt, sine ratione, animi elationem. quomodoq; bona natúra appetimus, sic à malis natúra declinamus: quæ declinatio si cum ratione fiet, CAVTIO appelletur, eaq; intelligatur in solo esse sapiente: quæ autem sine ratione, & cum exanimatione humili, atq; fracta, nominetur metus. est igitur METVS [a] rationi aduersa cautio. præsentis autē mali, sapientis affectio nulla est. stulti autem ægritudo est ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animosq; demittunt, & contrahunt, rationi non obtemperantes. itaque hæc prima definitio est, vt ægritudo sit animi, aduersante ratione, contractio. sic quattuor perturbationes sunt, tres constantiæ: quoniā ægritudini nulla constantia opponitur. Sed omnes perturbationes iudicio censent fieri, & opinione. Itaque eas definiunt pressiùs, vt intelligatur non modò quàm vitiosæ, sed etiam quàm in nostra sint potestate. EST IGITVR AEGRITVDO, opinio recens mali præsentis: in quo demitti, contrahiq; animo rectum esse videatur. LAETITIA, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse videatur. METVS, opinio impēdētis mali, quod intolerabile esse videatur. LIBIDO, opinio vēturi boni, quod sit ex vsu iam præsens esse, atq; adesse. sed quæ indicia, quasq; opiniones perturbationū esse dixi, nō in eis perturbationes solum positas esse dicunt, verùm illa etiā, quæ efficiuntur perturbationibus, vt ægritudo quasi mor-

[a] L. à ratione aduersa caut. *1

morsum aliquem doloris efficiat, metus recessum quẽdam animi, & fugã. latitia profusam hilaritatem, libido effrenatam appetentiam. [a] opinionem autem, quã in omneis definitiones superiores inclusimus, volunt esse imbecillã assensionem. Sed in singulis perturbationibus partes eiusdem generis plures [b] subijciuntur: vt ægritudini, inuidentia (vtendũ est enim, docẽdi caussa, verbo minùs vsitato, quoniam inuidia nõ in eo, qui inuidet, solùm dicitur, sed etiam in eo, cui inuidetur) amulatio, obtrectatio, misericordia, angor, luctus, maror, ærumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, molestia, afflictatio, desperatio, & si qua sunt de genere eodẽ. [c] sub metum autem subiecta sunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido. *Voluptati [d] maleuolentia lætãs malo alieno, delectatio, iactatio, & similia. Libidini ira, excandescentia, odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium, & cetera eiusmodi. hæc autem definiunt hoc modo. INVIDENTIAM esse dicunt ægritudinem susceptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant inuidenti. nam si quis doleat eius rebus secundis à quo ipse lædatur, non rectè dicitur inuidere: vt, si Hectori Agamemnon. qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eĩ doleat his frui, is inuidet profectò. AEMVLATIO autem dupliciter illa quidẽ dicitur, vt & in laude, & in vitio nomẽ hoc sit. nam & imitatio virtutis, æmulatio dicitur: sed ea nihil hoc loco vtimur: est enim laudis: & est æmulatio, ægritudo, si eo, [e] quod concupierit, alius potiatur, ipse careat. OBTRECTATIO autem est ea, quam intelligi zelotypiam volo, ægritudo ex eo, quòd alter quoque potiatur eo, quod ille ipse concupiuerit. MISERICORDIA, est ægritudo ex miseria alterius, iniuria laborantis. nemo enim [f] parricidæ, aut proditoris

[a] q.v.c. opinationem

[b] o.v.c. subiciuntur.

[c] fort. metui autem

*2

[d] v.c. maliuolentia

[e] fort. quod quis conc.

[f] L. patricidæ

ris supplicio misericordia commouetur. ANGOR, est agritudo premens. LVCTVS, agritudo ex eius, qui carus fuerit, interitu acerbo. Mœror, agritudo flebilis. Aerũna, agritudo laborioſa. Dolor, agritudo cruciãs. LAMENTATIO, agritudo cum eiulatu. SOLLICITVDO, agritudo cum cogitatione. MOLESTIA, agritudo permanens. AFFLICTATIO, agritudo cũ vexatione corporis. DESPERATIO, agritudo ſine vlla rerum exſpectatione meliorum. Quæ autem ſubiecta ſunt [a] ſub metu, ea ſic definiunt: PIGRITIAM, metũ conſequentis laboris: TERROREM, metum concutientem, ex quo fit, vt pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentium crepitus conſequatur: TIMOREM, metũ mali appropinquantis: PAVOREM, metum mentem loco mouentem, ex quo illud Ennij,

Tũ pauor ſapientiã mihi omnẽ ex animo expectorat:

EXANIMATIONEM, metum ſubſequentem, & quaſi comitem pauoris: CONTVRBATIONEM, metũ excutientem cogitata: Formidinem, metum permanentem. Voluptatis autem partes, hoc modo deſcribũt, vt [b] maleuolentia, ſit voluptas ex malo alterius ſine emolumento ſuo: DELECTATIO, voluptas ſuauitate auditus animum [c] deliniens: & qualis eſt hæc aurium, tales ſunt oculorum, & tactionum, & odorationum, & ſaporum: quæ ſunt omnes vnius generis, ad perfundendum animum tanquam illiquefacta voluptates. IACTATIO, eſt voluptas geſtiens, & ſe efferens inſolentiùs. Quæ autem libidini ſubiecta ſunt, ea ſic definiunt, vt IRA, ſit libido puniendi eius, qui videatur læſiſſe iniuria. EXCANDESCENTIA autẽ, ſit ira naſcens, & modò exiſtens, quæ θύμωσις Græcè dicitur: ODIVM, ira inueterata: INIMICITIA, ira vlciſcendi tempus obſeruans: DISCORDIA, ira acerbior,

[a] v.e ſub metum.

[b] v.e. maliuolentia.

[c] v.e. deliciens.

acerbior, [2] *intimo odio, & corde concepta:* INDIGENTIA, *libido inexplebilis:* DESIDERIVM, *libido eius, qui nondum adsit, videndi.* * *Distinguunt illud etiam,* [b] *vt sit libido earum rerum, quæ dicũtur de quodam, aut quibusdam: quæ κατηγορήματα dialectici appellant: vt habere diuitias, capere honores. Indigentia, rerum ipsarum est, vt honorum, vt pecuniæ. Omnium autem perturbationum fontem esse dicunt,* INTEMPERANTIAM: *quæ est à tota mente, & à recta ratione defectio, sic auersa à præscriptione rationis, vt nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. quemadmodum igitur temperantia, sedat appetitiones, & efficit, vt hæ rectæ rationi pareant, cõseruat q3 considerata iudicia mentis: sic huic inimica intemperantia, omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat. itaq3 & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea. Quemadmodum cùm sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis in corpore, morbi, ægrotationésq3 nascuntur: sic prauarum opinionum conturbatio, & ipsarum inter se repugnãtia. sanitate animum spoliat, morbísq3* [c] *perturbat. ex perturbationibus autem primùm morbi conficiuntur, quæ vocant illi* [d] *νοσήματα, eáq3, quæ sunt eis morbis contraria. quæ habent ad res certas vitiosam offensionem, atque fastidium: deinde ægrotationes, quæ appellantur à Stoicis* [e] *ἀῤῥωστήματα, hísq3 item oppositæ contrariæ offensiones. hoc loco nimium operæ consumitur à Stoicis, maximè à Chrysippo, dũ morbis corporũ comparatur morborum animi similitudo. quæ oratione minimè necessaria prætermissa, ea, quæ rẽ cõtinẽt, pertractem. Intelligatur igitur, perturbationẽ, iactãtib. se opinionib. incõstanter, & turbidè, in motu esse semper. cùm autem hic feruor, concitatioq3 animi inueterauit,*

[2] fort. intimo animo & corde

* 2

[b] fort. vt desiderium, sit earum rerum, quæ dicuntur &c. fort. vt sit earum rerum, quæ dic.

[c] v.c. conturbat.

[d] v.c. nosẽmata.

[e] v.c. arrhostémata.

[a] L. inueterauerit,

[a] *inueterauit, & tãquam in venis, medulliſq; inſederit, tum exſiſtit & morbus, & ægrotatio, & offenſiones eæ, quæ ſunt eis morbis, ægrotationibuſq; contrariæ. Hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter ſe differunt, re verò copulata ſunt, eáque oriantur ex libidine, & lætitia. nã cùm eſt concupita pecunia, nec adhibita cõtinuò ratio, quaſi quædam Socratica medicina, quæ ſanaret eam cupiditatẽ: permanat in venas, & inhæret in viſcerib. illud malum, exſiſtitq; morbus, & ægrotatio: quæ auelli inueterata non poſſunt: eiq; morbo nomen eſt auaritia, ſimilitérq; ceteri morbi: vt gloriæ cupiditas, vt mulieroſitas, vt ita appellem eam, quæ Græcè φιλογυνεία dicitur, ceteriq; ſimiliter morbi, ægrotationéſq; naſcuntur. quæ autem his ſunt contraria, ea naſci putãtur à metu, vt odium mulierum,* [b] *quale in μισογυνεία eſt,* [c] *vt in hominũ vniuerſũ genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur: vt in hoſpitalitas eſt. quæ omnes ægrotationes animi ex quódam metu naſcuntur earum rerum, quas fugiunt, & oderunt. definiunt autem animi ægrotationem, opinationem vehemẽtem de re non expetenda, tanquã valde expetenda ſit, inhærentem, & penitus inſitam. quod autem naſcitur ex offenſione, ita definiũt,* [d] *Opinionẽ, vehementem de re nõ fugienda, inhærẽtem, & penitus inſitam, tanquã fugienda.* [e] *hæc autem opinatio eſt, iudicare ſe ſcire, quod neſciat. Aegrotationi autem talia quadã ſubiecta ſunt, auaritia, ambitio, mulieroſitas, pernicacia,* [f] *ligurtio, vinolentia,* [g] *cupedia, & ſi qua ſunt ſimilia. eſt autem auaritia, opinatio vehemens de pecunia, quaſi valdè expetẽda ſit, inhærens, & penitus inſita. ſimiliſq; eſt eiuſdẽ generis definitio reliquarũ, Offenſionum autem definitiones ſunt eiuſmodi, vt inhoſpitalitas, ſit opinio vehemens valde fugiendum eſſe hoſpi-*

[b] v.c. quale ſit μισογυνία Atilij eſt, vt *3

[c] L. vt hominum vniuerſi generis

[d] al. Opinationem

[e] q.v.c. hæc autem opinatio, eſt iudicatio,

[f] L. ligurritio, & ita o.v.c.

[g] al. cuppedia,

hoſpitem, eáq; inhærens, & penitus inſita. ſimiliter definitur & mulierum odium, vt Hippolyti, &, vt Timonis generis humani. Atq; vt ad [a] valetudinis ſimilitudinem, [b] veniã, eáq; collatione vtamur aliquãdo, ſed parciùs, quàm ſolent Stoici: vt ſunt alij ad alios morbos procliuiores: (itaque dicimus grauedinoſos quoſdam, quoſdam torminoſos, non quia ſemper ſint, ſed quia ſæpe ſint:) [c] alij ad metum, alij ad aliam perturbationem. ex quo in aliis anxietas, vnde anxij, in aliis iracundia dicitur: quæ ab ira differt: eſtq; aliud iracundum eſſe, aliud iratum: vt differt anxietas ab angore. neq; enim omnes anxij, qui anguntur aliquãdo, neq; anxij, ſemper anguntur: vt inter ebrietatem, & ebrioſitatem intereſt: aliúdq; eſt eſſe amatorem, aliud amantem. atq; hæc aliorum ad alios morbos procliuitas latè patet. nam pertinent ad omneis perturbationes. in multis etiam vitijs apparet: ſed nomen res non habet. ergo inuidi, & [d] maleuoli, liuidi, & timidi, & miſericordes, * quia procliues ad eas perturbationes [e] ſunt, non quia ſemper feruntur. hæc igitur procliuitas ad ſuum quodque genus, à ſimilitudine corporis, ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. ſed hæc in bonis rebus, quòd alij ad alia bona ſunt aptiores, facilitas nominetur, in malis procliuitas, vt ſignificet lapſionẽ: in neutris habeat ſuperius nomen. Quo modo autem [f] in corpore morbus, ægrotatio, & vitium: ſic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem: Ægrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cùm partes corporis inter ſe diſſident. ex quo prauitas membrorum, diſtortio, deformitas. itaq; illa duo, morbus, & ægrotatio, ex totius [g] valetudinis corporis conquaſſatione, & perturbatione gignuntur, vitium autem, integra [h] valetudine,

a v.c. valitudinis.
b v.c. veniamus.
c L. ſic alij ad metum, &c.
d v.c. malinoli, & liuidi & ita L.
e ſunt, non reperitur in v.c.
f v.c. in corpore eſt morbus, eſt ægrotatio, eſt vitium: & ita L.
g v.c. valitudinis.
h v.c. valitudine.

tudine, ipsum ex se cernitur. sed in animo tantummodò cogitatione possumus morbum ab agrotatione seiungere. vitiositas autem, est habitus, aut affectio in tota vita inconstans, & à se ipsa dissentiens. ita fit, vt in altera, corruptione opinionum morbus efficiatur, & agrotatio: in altera, inconstantia, & repugnantia. non enim omne vitium parteis habet dissentienteis, vt eorum, qui non longè à sapientia absunt, affectio est illa quidem discrepans [a] à se ipsa, dum est insipiens, sed non distorta, nec praua. morbi autem, & agrotationes, partes sunt vitiositatis: sed perturbationes, sint ne eiusdem partes, quæstio est. vitia enim, affectiones sunt manentes: pertarbationes autem, mouentes, vt non possint affectionum manentium partes esse. atq; vt in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis. sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas: sunt item in animo. *[b] Corporis temperatio, cùm ea congruunt inter se, è quibus constamus: sanitas sic animi dicitur, cùm eius iudicia, opiniones q3 concordant. eaq3 est animi virtus: quam alij ipsam temperantiam dicunt esse, alij obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam subsequentem nec habentem vllam speciem suam: sed siue hoc, siue illud sit, in solo esse sapiente. *Est autẽ quædã animi [c] sanitas, quæ in insipientem etiãm cadat, cum curatione medicorum [d] perturbatio mentis aufertur. Et, vt corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quadã suauitate, eaq3 dicitur pulchritudo: sic in animo, opinionum, iudiciorum q3 æquabilitas & constantia, cum firmitate quadam, & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulchritudo vocatur. Itemq3 viribus corporis, & neruis, & efficacitati similes similibus quoque verbis, animi

a al. sibi.

*5

b L. Et vt corporis est temperatio, cùm.

*6

c Turnebus legit, insanitas, quæ in sapientem.

d q.v.c. conturbatio mentis & ita L.

animi vires nominãtur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenij etiã laus habetur propter animi multarũ rerũ breui tẽpore percursionem. Illud, animorũ, corporumq; dissimile est, quòd animi valentes morbo tentari nõ possunt, corpora possunt. sed corporũ offensiones sine culpa accidere possũt, animorũ, non item. Quorũ omnes morbi, & perturbationes ex aspernatione rationis eueniũt. itáq; in hominibus solùm exsistunt. nã bestiæ simile quiddã faciunt sed in perturbationes non incidunt. Inter acutos autem, & hebetes interest, quòd ingenioſi, vt æs Corinthium in æruginem, sic illi in morbum & incidunt tardiùs, & recreantur ocyùs: hebetes non item. Nec verò in omnẽ morbum, ac perturbationem animus ingenioſi cadit. non enim multa efferata, & immania: quædam autem humanitatis quoq; habent primã speciẽ, vt misericordia, ægritudo, metus. Ægrotationes autem, & morbi animorum, difficiliùs euelli posse putantur, quàm summa illa vitia, quæ virtutibus sunt contraria, *[a] morbis enim manentibus, vitia sublata esse non possunt, quia non tam celeriter sanantur, quã illa tolluntur. Habes ea, quæ de perturbationibus enucleatè disputant Stoici, quæ logica appellant, quia disseruntur subtiliùs. è quibus quoniam tanquàm *[b] è scrupuloſis cotibus enauigauit oratio, reliquæ disputationis cursum teneamus: modò satis illa dilucidè dixerimus pro rerum obscuritate. A. Prorsus satis: sed siqua diligentiùs erunt cognoscenda, quæremus aliàs: nunc vela, quæ modò dicebas, expectamus, & cursum. M. Quando & alijs locis de virtute diximus, & sæpe dicendũ erit: (pleræq; enim quæstiones, quæ ad vitam, moréſq; pertinent, à virtutis fonte ducuntur) quando igitur virtus est affectio animi constans,

*7
[a] fort. morbis enim manentib. vitia sublata esse possunt, quia, &c. vel sic: vitiis enim non manentibus morbi sublati esse non possunt quia non tam, &c.

*8
[b] fort. è scrupoſis cotibus.

stans, conueniénsq3, laudabileis efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se, sua sponte, separata etiam vtilitate, laudabilis: ex ea proficiscuntur honestæ voluntates, sententiæ: actiones, omnísq3 recta ratio: quamquã ipsa virtus breuissimè recta ratio dici potest. huius igitur virtutis contrária est vitiositas. sic enim mâlo, quàm malitiam appellare eam, quàm Graci κακίαν appellãt. nam malitia, certi cuiusdam vitij nomen est: vitiositas, omnium. ex qua [a] *cogitantur perturbationes, quæ sunt, vt paullo antè diximus, turbidi animorum, cõcitatique motus, auersi à ratione, & inimicissimi mentis, vitæq3 trãquillæ. importãt enim ægritudines anxietates, atque acerbas, animosque affligunt, & debilitant metu. ydem inflammant appetitione nimia: quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiã quãdam animi à temperantia, & moderatione plurimùm dissidentem. quæ si quãdo* [b] *adepta est id, quod ei fuerit concupitum,* [c] *tum fert alacritatem, vt nihil esse constet, quod agat: vt ille, qui* VOLVPTATEM *animi nimiam, summum esse errorem arbitratur. eorũ igitur malorum in vna virtute posita sanatio est. Quid autem est nõ miserius solùm, sed fœdius etiam, & deformius, quàm ægritudine quis afflictus,* [d] *debilitatusque iacens? cui miseriæ proximus est is, qui appropinquans aliquod malũ metuit, exanimatúsq3 pendet animi. quam vim significantes mali, poëtæ impẽdêre apud inferos saxum Tantalo faciunt, ob scelera, animique impotentiam, & superbiloquentiam. ea communis pœna stultitiæ est. omnib. enim, quorum mens abhorret à ratione,* [e] *semper aliquis alijs dolor, alijs terror impendet. átq3 vt hæ tabificæ mentis perturbationes sunt, ægritudinẽ dico, & metum: sic hilariores illæ, cupiditas auidè semper aliquid* [f] *expetens, & inanis*

a fort. concitantur. fort. agitantur.

b v.c. adeptaretur id q. fort. adeptu erit id, q.

c L. tum ea fertur alacritate. al. tum effertur ea alacritate.

d L. debilitatus, iacens & ita, o. v.c.

e L. semper aliquis talis terror impendet. & ita fere o. v.c. in quibus sic scriptum est, semper aliquid aliis terror imp.

f Fort. appetens.

nis alacritas, id est, lætitia gestiens, non multùm differunt ab amentia, ex quo intelligitur, qualis ille sit, quẽ tum moderatum, aliàs modestum, & temperantem, aliàs constantem, continentemq; dicimus. nonnũquam hæc eadem vocabula ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput, referre volumus. quòd nisi eò nomine virtutes continerentur, numquam illud ita peruulgatum esset, vt iam prouerbij locum obtineret, HOMINEM FRVGI OMNIA RECTE FACERE. quod idẽ cũ Stoici de sapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimisque magnificè dicere videntur. Ergo is, quisquis est, qui moderatione, & constantia quietus animo est, sibique ipse placatus, vt neq; tabescat molestijs, ne q; frãgatur timore, nec sitienter quid[a] appetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat, is est sapiens, quem quærimus, is est beatus: cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri potest. quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totius q; mũdi nota sit magnitudo? nã quid aut in studijs humanis, aut in tam exigua vitæ breuitate magnum sapienti vĩderi potest, qui semper animo sic excubat, vt ei nihil improuisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum? atq; idem ita acrem in omneis parteis aciem intendit, vt semper videat sedẽ sibi, ac locum sine molestia, atque angore viuendi, vt, quemcumque casum fortuna inuexerit, hunc aptè & quietè ferat. quod qui faciet, non ægritudine solùm vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autẽ vacuus animus, perfectè átq; absolutè beatos efficit: idémq; concitatus, & abstractus ab integra, certáq; ratione, non constantiam solùm amittit, verùm etiam sanitatem. quocirca

[a] o.v.c. expectans ard. al. expetens.

mollis,& eneruata putanda est Peripateticorum ratio,& oratio,qui perturbari animos necesse esse dicũt. sed adhibent modum quendam, quem vltra progredi non oporteat. Modũ tu adhibes vitio? an vitium nullum est, non parêre rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud esse, quod aut cupias ardenter, aut adeptus te efferas insolenter? nec porrò malum,quo aut oppressus iaceas,aut,ne opprimare,mente vix constes? eáq; omnia aut nimis tristia, aut nimis læta errore fieri? qui si error stultis extenuetur die,vt,cùm res eadem maneat,aliter [a] *ferat inueterata,aliter recentia:* [b] *sapientem ne attingat quidẽ omnino,etenim quis erit tandem modus iste? quæramus enim modum ægritudinis,in qua operæ plurimum ponitur.ægrè tulisse P. Rutilium fratris repulsam consulatus, scriptum apud Fannium est.sed tamen transisse modum videtur, quippe qui ob eã caussam* [c] *à vita recesserit.moderatius igitur ferre debuit. quid si, cùm id ferret modicè, mors liberorum accessisset? *nata esset ægritudo noua,* [d] *sed ea modica : magna tamen facta esset* [e] *accessio. Quid, si deinde dolores graues corporis, si bonorum amissio,si cæcitas,si exilium, si pro singulis malis ægritudines accederent? summa ea fieret,quæ non sustineretur. qui modum igitur vitio quærit, similiter facit, vt si posse putet eum,qui se* [f] *è Leucade præcipitauerit, sustinere se,cùm velit.vt enim id nõ potest: sic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere se potest, nec, quo loco vult,insistere omnino : quæq; crescẽtia pernicioſa sunt, eadem sunt vitiosa nascentia.ægritudo autem,ceteræq; perturbationes amplificatæ,certè pestiferæ sunt.igitur etiam susceptæ, continuò in magna pestis parte versantur. etenim ipsæ se impellunt, vbi semel à ratione discessum est : ipsæq; sibi imbecillitas indulget,*

[a] L.Ferant
[b] v.c. sapientis
[c] sic o.v.c. fort.è vita decesserit.
*.9
[d] Fort nec ea modica aut etiam si modica, magna tamen,&c.
[e] q.v.c.accessione.
[f] v.c.è Leucata.

dulget, in altumq; prouehitur imprudens, nec reperit locum consistendi. quamobrem nihil interest, vtrùm moderatas perturbationes approbent, an moderatam iniustitiam, moderatam ignauiam, moderatam intemperantiam. qui enim vitijs modum opponit, is partem suscipit vitiorum. quod cùm ipsum per se odiosum est, tum eo molestius, quia sunt in lubrico, [a] incitatáq; semel *in procliue labuntur, sustinerique nullo modo possunt. Quid? quòd idem Peripatetici perturbationes istas, quas nos exstirpandas putamus, non modò naturales esse dicunt, sed etiam vtiliter à natura datas? quorum est talis oratio. Primum multis verbis iracundiam laudant: COTEM fortitudinis esse dicunt, multóq; & in hostem, & in improbum ciuem vehementiores iratorum impetus esse: leues autem ratiunculas eorum, qui ita cogitarent: præclarum rectum est hoc fieri: conuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent vim, nisi ira excãduit fortitudo. nec verò de bellatoribus solùm disputant. imperia seueriora nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundiæ: oratorem denique non modò accusantem, sed ne defendentem quidem probant [b] sine aculeis iracundiæ. quæ etiam si non adsit, tamen verbis, atque motu simulandum arbitrantur, vt auditoris iram oratoris incendat actio. virum denique videri negant, qui irasci nesciat. eámq;, quã lenitatem nos dicimus, vitioso [c] lenitudinis nomine appellant, nec verò solùm hanc libidinem laudant (est enim ira, vt modò definiui, vlciscendi libido) sed illud ipsũ genus vel libidinis, vel cupiditatis ad summmam vtilitatem esse dicunt à natura datum: nihil enim quemquam, nisi quod libeat, præclarè facere posse. noctu ambulabat in publico Themistocles, quòd somnum capere non posset:

[a] fort. incitataq; semel, procliuè labuntur. * 10

[b] al. sine stimulis.

[c] al. lenitudinis mendosè.

a L. tropæis. quærentibúsque respondebat, Miltiadis[a] trophæis se è somno suscitari. cui non sunt auditæ Demosthenis vigiliæ? qui dolere se aiebat, si quando opificum antelucana victus esset industria. philosophiæ denique ipsius principes numquam in suis studys tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent. vltimas terras lustrasse Pythagoram, Democritũ, Platonem accepimus. vbi enim quid esset, quod disci posset, eò veniendum iudicauerũt. num putamus hæc fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse? ipsam ægritudinem, quam nos vt tætram, & immanem beluam, fugiendam esse diximus, non sine magna vtilitate à natura dicunt constitutam, vt homines castigationibus, reprehensionibus, ignominijs affici se in delicto dolerent. impunitas enim peccatorum data videtur eis, qui & ignominiam, & infamiam ferunt sine dolore. morderi est melius conscientia[b] ex quo est illud è vita ductum ab Afranio. nam cùm dissolutus filius, heu me miserum, [c] dixisset: tum seuerus pater,

b L. ex quo est illud scitè dictum ab Af.

c verbum, dixisset, non est in v. c.

Dummodo doleat aliquid, doleat[d] *quod lubet.*

d al. quidlibet

Reliquas quoque partes ægritudinis, vtiles esse dicunt, misericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum subleuandas: ipsum illud æmulari, obtrectare, non esse inutile, cùm aut se non idem videat consecutum, quod alium, aut alium idem, quod se: metum verò si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiam sublatam fore, quæ summa esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. hæc tamen ita disputant, vt resecanda esse fateantur, euelli penitus dicãt nec posse, nec opus esse: vt in omnib. fere reb. mediocritatem esse optimam existiment. quæ cùm exponũt, nihilne tibi videntur, aliquid dicere? A. Mihi

bi verò dicere aliquid: itaq; exſpecto, quid ad iſta. M. Reperiam fortaſſe: ſed illud antè. videſne, quanta fuerit apud Academicos verecundia? planè enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis reſpondetur à Stoicis. dig ladientur illi, per me licet: cui nihil eſt neceſſe, niſi vbi ſit illud, quod veriſimillimum videatur,

[a] *inquirere. quid eſt igitur, quod occurrat in hac quæſtione, è qua poſſit attingi aliquid veriſimile, quo longiùs mens humana progredi non poteſt? definitio perturbationis: qua rectè Zenonem vſum puto. ita enim definit, vt perturbatio ſit* [b] *aduerſa ratione, contra naturam, animi commotio: vel breuius, vt perturbatio ſit appetitus vehementior: vehementior autẽ intelligatur is, qui procul abſit à naturæ conſtantia. Quid ad has definitiones poſſim dicere? atqui hæc pleraque, ſunt prudenter, acuteq; diſſerentium illa quidem ex rhetorum pompa. ardores animorum, cotesq; virtutum. an verò vir fortis, niſi ſtomachari cœperit, non poteſt fortis eſſe?* [c] *gladiatorum id quidem. quamquam in eis ipſis videmus ſæpe conſtantiam. colloquuntur,* [d] *congrediuntur, aliquid poſtulant, vt magis placati, quam irati eſſe videantur. ſed in illo genere ſit ſanè* [e] *Pacideianus aliquis hoc animo, vt narrat Lucilius.*

[a] v.c. anquirere, & ita L.

[b] L. auerſa à ratione, al. aduerſa rationi.

[c] v.c. gladiatorium id quidem, & ita L.

[d] v.c. congrediuntur, quærunt, aliquid poſt.

[e] v.c. & L. Placideianus.

Occidam illum equidem, & vincam, ſi id quæritis, inquit,

Verum illud credo fore: in os prius accipiam ipſe,
**Quàm gladiũ in ſtomacho, [f] ſura, ac pulmonibũ ſiſto,*
Odi hominem: iratus pugno: nec longius quidquam
Nobis, quàm dextra gladiũ dum accõmodet alter:
Vſque adeò ſtudio atq; odio illius, efferor ira.

*22

[f] L. Lura, ac pulm.

At ſine hac gladiatoria iracundia videmus progredientem apud Homerum Aiacem multa cum hilarita-

te, cùm depugnaturus esset cum Hectore: cuius, vt arma sumsit, ingressio lætitiam attulit socijs, terrorem autem hostibus: vt ipsum Hectorem, quemadmodum est apud Homerum, toto pectore trementem prouocasse ad pugnam pœniteret. Atq; hi collocuti inter se priusquam manus conserrent, leniter & quietè nihil ne in ipsa quidem pugna iracūdè, rabioséue fecerunt. ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen inuênit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse: nec Marcellum apud Clastidium ideò fortem fuisse, quia fuerit iratus. De Africano quidem, quia notior est nobis propter recentem memoriam, vel iurare possum, non illum iracundia tum inflammatum fuisse, cũ in acie M. Halienum Pelignum scuto protexit, gladiumq; hosti in pectus infixit. de L. Bruto fortasse dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrenatiùs in Aruntem inuaserit. videó enim vtrumq; comminus ictu cecidisse contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, nisi insanire cœperit, impetus suos non habet? quid? Herculem, quem in cœlum ista ipsa, quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo, iratúmne censes conflixisse[a] cum Erymanthio apro, aut leone Nemeao? an etiam Theseus Marathonij tauri cornua comprehendit iratus? vide, ne fortitudo minimè sit rabiosa, sitq; iracundia tota leuitatis. neq; enim est illa fortitudo, quæ rationis expers est. Contemnendæ sunt humanæ res: negligenda mors est: patibiles & dolores, & labores putandi. Hæc cùm cõstituta sint iudicio, atq; sententia, tum est robusta illa, & stabilis fortitudo: nisi fortè quæ vehementer, acriter, animosè fiunt, iracūdè fieri suspicamur. Mihi verò ne Scipio quidem ille, pontifex maximus, qui hoc Stoicorũ verum esse declarauit, [b] numquam iratum esse

[a] al. cum apro Ærimanthio.

[b] o. v. c nunquam prinatum esse sapientem: & ita L.

esse sapientem: iratus videtur fuisse Ti. Graccho, tum, cùm consulem lãguentem reliquit, atq; ipse priuatus, vt si consul esset, qui remp. saluam esse vellet, se sequi iussit. Nescio, ecquid ipsi nos fortiter in rep. fecerimus, si quid fecimus, certe irati non fecimus. An est quidquam similius insaniæ, quàm ira? quam bene Ennius initium dixit insaniæ. Color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum, atque factorum, quam partem habent sanitatis? quid Achille Homerico fœdius? quid Agamemnone, in iurgio? nam Aiacem quidem ira ad furorem, mortemq; perduxit. Non igitur desiderat fortitudo aduocatam iracundiam. Satis est instructa, armata, parata per sese. Nam isto modo quidem licet dicere, vtilem vinolentiam ad fortitudinem, vtilem etiam dementiam, quòd & insani, & ebrij multa faciunt sæpe vehementiùs. Semper Aiax fortis: fortissimus tamen in furore.

Nã facinus fecit maximũ, cũ, Danais inclinantib.

[a] Summam rem perfecit manus, prœlium cum restituit insaniens. Dicamus igitur vtilem insaniam. tracta definitionem fortitudinis: intelliges, eam stomacho non egere. fortitudo est igitur, [b] animi affectio legi summæ * in perpetiendis ' rebus obtemperans, vel conseruatio stabilis iudicij in eis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis & repellendis, vel scientia rerũ formidolosarũ, [d] contrariarúmque aut omnino negligendarũ, conseruans earũ rerũ stabile iudicium: vel breuiùs, vt Chrysippus. nã superiores definitiones erãt Sphæri hominis in primis bene definientis, vt putant Stoici: sunt enim omnino omnes ferè similes: sed declarant communes eis notiones, alia magis alia. Quo modo igitur Chrysippus? fortitudo est, inquit, scientia [e] perferendarum rerũ, vel affectio animi in patiendo,

[a] L. Summam rem erexit, prælium cum rest. inf.
[b] v. c. affectio animi legi.
* 13
[c] L. dolorib.
[d] L. contrariarúmque aut perferendarum, aut omnino negl. & ita duo v.c.
[e] fort. perferendorum laborum.

ac

14 ac perferendo, summæ legi parens sine timore. Licet enim insectemur istos, vt Carneades solebat: metuo, ne soli philosophi sint. Quæ enim istarũ definitionũ nõ aperit notionẽ nostram, quam habemus omnes de fortitudine, tectam, átque inuolutam? qua aperta, quis est, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, néque eos existimet sine rabie quidquam fortiter facere posse? Quid Stoici, qui omneis insipienteis insanos esse dicunt, nonne ista colligunt? remoue perturbationes, maximeq; iracundiam: iam videbuntur monstra dicere. Nunc autem ita disserunt, sic se dicere, omneis stultos insanire, vt malè olere omne cœnum. At non semper. Commoue: senties. Sic iracundus non semper iratus est. Lacesse: iam videbis furentem. Quid? ista bellatrix iracundia, cùm domum rediit, qualis est cum vxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque est vtilis? est igitur aliquid, quod conturbata mens melius possit facere, quàm constans? an quisquam potest sine perturbatione mentis irasci? bene igitur nostri, cùm omnia essent in morbis vitia, quòd nullum erat iracundia fœdius, iracundos solos, morbosos nominauerunt. Oratorem verò irasci minimè decet: simulare non dedecet. An tibi irasci tum videmur, cùm quid in caussis acrius, & vehementiùs dicimus? quid? cùm iam rebus transactis, & præteritis orationes scribimus, num iratí scribimus?

Ecquis hoc animaduertit? Vincite. Num aut egisse vmquam iratum Æsopum, aut scripsisse existimamus iratum Accium? aguntur ista præclarè, & ab oratore quidem meliùs, si modò est orator, quàm ab vllo histrione: sed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidinẽ verò laudare, cuius est libidinis?

*a. v.c. Quamuis licet insectemur istos.

b L. Quid? Stoici, qui omneis, &c.

c L. Attium.

nis? Themistoclem, & Demosthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. Quid? vos studia, libidinem vocatis? * quæ vel optimarum rerum, vt ea sunt, quæ profertis, sedata tamen & tranquilla esse debent. Iam ægritudinem laudare, vnam rem maximè detestabilem, quorum est tandem philosophorum? [a] At commodè dixit Afranius. * 15

a v.c. Quàm comm.

Dummodò doleat aliquid, doleat [b] quod libet.

b al. quidlibet.

Dixit enim de adolescente perdito, ac dissoluto: nos autem de constanti viro, ac sapienti quærimus. Et quidem illam ipsam iram centurio habeat, aut signifer, vel ceteri, de quibus dici non necesse est, ne rhetorum aperiamus mysteria. vtile est enim [c] vti motu animi, qui vti ratione non potest: nos autem, vt testificor sæpe, de sapiēte quærimus. At etiam æmulari vtile est, obtrectare, misereri. Cur misereare potius, quā feras opem, si id facere possis? an sine misericordia liberales esse non possumus? non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus, sed alios si possumus, leuare ægritudine. Obtrectare verò alteri, aut illa vitiosa æmulatione, quæ rivalitati similis est, æmulari, quid habet vtilitatis, cum sit æmulantis, angi alieno bono, quod ipse non habeat: [d] obtrectātis autem alieno bono, quòd id etiam alius habeat? quis id approbare possit, ægritudinem suscipere [e] pro experientia, si quid habere velis? nam solū habere velle, [f] summa demētia est. Mediocritates autem malorū quis laudare rectè possit? quis enim potest, in quo lidido, cupidit á sue sit, non libidinosus & cupidus esse? in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus? libidinosum igitur, & cupidum, & iracundum, & anxium, & timidum censemus esse sapientem? de cuius excellentia

c fort. cum vti motu

d L. obtrectantis autem, angi alieno bono, quod, &c. & ita v.c.

e ἀντὶ τῆς πείρας

f summa dementia.

a al. possint: cellentia multa quidem dici quamuis fusè, latéque possint: sed breuissimè illo modo, SAPIENTIAM esse rerum diuinarum, & humanarum scientiam, cognitionemq́, quæ causſa cuiusque rei sit. ex quo efficitur, vt diuina imitetur, humana omnia inferiora virtute ducat. b In hunc igitur, tanquam in mare, quod est ventis subiectum, perturbationem cadere tibi dixisti videri? quid est, quod tantam grauitatem, constantiámque perturbet? an improuisum aliquid, atque repentinum? quid potest accidere tale ei, cui nihil subitum est, quod homini euenire possit? Nam quid aiunt nimia resecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem potest esse naturale, quod idem nimium esse possit? sunt enim omnia ista ex errorum orta radicibus. Quæ euellenda, & extrabenda penitus, non circumcidenda, nec amputanda sunt. Sed quoniam suspicor te non tam de sapiente, quàm de te ipso quærere (illum enim putas omni perturbatione esse liberum, te vis) videamus, quanta sint, quæ à philosophia remedia morbis animorum adhibeantur. est enim quædam medicina certè: nec tam fuit hominum generi infensa, atq́ inimica natura, vt coporibus tot res salutareis, animis nullam inuenerit. De quibus est hoc etiam merita meliùs, quòd corporum adiumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quo maior est in eis præstantia, & diuinior, eo maiore indigent diligentia. *Itaque

*16 a al. benè habita ratio, c bene adhibita ratio cernit, quid optimũ sit: neglecta, multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi tam couertenda omnis oratio est. simulas enim quærere te de sapiente: quæris autem fortasse de te. Earum igitur perturbationum, quas exposui, variæ sunt curationes. nam néque omnis ægritudo vna ratione sedatur.

tur. alia eſt enim lugenti, alia [a] miſeranti, alia inuidenti adhibẽda medicina. [b] eſt enim in omnibus quatuor perturbationibus illa diſtinctio, vtrùm ad vniuerſam perturbationem, quæ eſt aſpernatio rationis aut appetitus vehementior: an ad ſingulas, vt ad metum, libidinem, reliquasq; melius adhibeatur oratio, & vtrùm illúdne non videatur agrè ferendum, ex quo ſuſcepta ſit ægritudo, * an omnium rerum tollenda omnino ægritudo: vt ſi quis agrè ferat, ſe paupertatem eſſe, idne diſputes, paupertatem malum nõ eſſe: an hominem agrè ferre nihil oportere. nimirum hoc melius: ne, ſi fortè de paupertate non perſuaſeris, ſit ægritudini concedendum: ægritudine autem ſublata, propriis rationibus, quibus heri vſi ſumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur. Sed omnis eiuſmodi perturbatio, animi placatione abluatur illa quidem, cùm doceas, nec bonum illud eſſe, ex quo lætitia, aut libido oriatur: nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo: veruntamen hæc eſt certa, & propria ſanatio, ſi doceas, ipſas perturbationes per ſe vitioſas, nec habere quidquã aut naturale, aut neceſſariũ: vt ipſã ægritudinẽ leniri videmus, cũ [c] obijcimus mœrentibus imbecillitatem animi effeminati, cúmque eorũ grauitatẽ, conſtantiámq; laudamus, qui non turbulentè humana patiantur. quod quidẽ ſolet eis etiam accidere qui illa mala eſſe cenſent, ferẽda tamen æquo animo arbitratur. putat aliquis voluptatem eſſe bonũ: alias autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia auocari poteſt. illa autem altera ratio, & oratio, quæ ſimul & opinionem falſam tollit, & ægritudinem detrahit, eſt ea quidem vtilior, ſed raro proficit, [d] neque ad vulgus adhibenda. Quædam autem ſunt ægritudines, quas

[a] fort. miſerenti,
[b] o.v.c. eſt etiam in omnibus, & ita L.
* ut
[c] v.c. obiecimus
[d] o.v.c. neque eſt ad vulgus adhib. & ita L.

*quas leuare illa medicina nullo modo possit: vt si quis ægrè ferat, nihil in se esse virtutis, nihil animi, nihil officij, nihil honestatis: propter mala is quidem angatur, sed alia quædam ad eum sit admouenda curatio; & talis quidem, quæ possit esse omnium, etiam de ceteris rebus discrepantium philosophorum. inter omneis enim conuenire oportet, commotiones animorum, à recta ratione auersas, esse vitiosas, *vt,[a] etiam si nec mala sint illa, quæ metum, ægritudinémve, nec bona, quæ cupiditatem, lætitiámve moueant, tamen sit vitiosa ipsa commotio. constantem enim volumus quendã, sedatum, grauem, * humana omnia prementem illum esse, quem magnanimum, & fortem virum dicimus. talis autem nec mærens, nec timens, nec cupipiens, nec gestiens esse quisquam potest. eorum enim hæc sunt, qui euentus humanos, superiores, quàm suos animos esse ducunt. quare omnium philosophorum, vt antè dixi, vna ratio est medendi, vt nihil, quale sit illud, quod perturbet animum, sed de ipsa sit perturbatione dicendum, itáq; primùm in ipsa cupiditate, cùm id solum agitur, vt ea tollatur, non est quærendum, bonum illud, nécné sit, quod libidinem moueat: sed libido ipsa tollenda est: vt siue, quod honestum est, id sit summum bonum, siue voluptas, siue horum vtrúmq; coniunctum, siue illa tria genera bonorum, tamen etiam si virtutis ipsius vehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio. continet autem sedationem animi, humana in conspectu posita natura: quæ quo faciliùs expressa cernatur, explicanda est oratione communis conditio, lexq; vitæ. Itaque non sine caussa cùm Orestem fabulam doceret Euripides: primos [b] treis versus reuocasse dicitur Socrates:*

*18

a L. etiam si & mala sint illa, quæ metum, ægrit. ue & bona, quæ e.

*19

b v. e. tris

[a] Neq;

[a] *Néque tam terribilis vlla fando oratio est,*
*[b] *Néque sors, néque ira cælitum inuectum malũ, quo non natura humana patiendo[c] ferat.*

Est autem vtilis ad persuadendũ, ea, quæ acciderunt, ferri & posse, & oportere, enumeratio eorum, qui tulerũt. et si ægritudinis sedatio & hesterna disputatione explicata est, & in Consolationis libro, quem in medio (non enim sapientes eramus) mærore, & dolore conscripsimus: quódque vetat Chrysippus, ad recenteis quasi tumores animi, remedium adhibere, id nos fecimus, naturæq; vim attulimus, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Sed ægritudini, de qua satis est disputatum, finitimus est metus. De quo pauca dicenda sunt. Est enim metus, vt ægritudo, præsentis: sic ille, futuri mali. Itaq; non nulli ægritudinis partem quandam, metum esse dicebant. alij autẽ metum, præmolestiam appellabant, quod est quasi dux consequentis molestiæ. Quibus igitur rationibus instantia feruntur, eisdem contemnuntur sequentia. nã videndum est in vtrisq; ne quid humile, summissum, molle, effæminatum, fractum, abiectumq; faciamus. Sed quamquam de ipsius metus inconstantia, imbecillitate, leuitate dicendum est: tamen multum prodest, ea, quæ metuuntur, ipsa[c] contemnere. Itaque, siue casu accidit, siue consilio, percõmodè factũ est, quod is de rebus, quæ maximè metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proximo die disputatũ est. Quæ si probata sunt, metu magna ex parte liberati sumus. Ac de malorũ opinione, hactenus. Videamus nunc de bonorum, id est, de lætitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationem, vna res videtur caussam[e] continere, omneis esse in nostra potestate, omneis iudicio susceptas, omneis

[a] Οὐκ ἔστιν οὐδὲν δεῖνον ὧδ' εἰπεῖν ὄπος, Οὐδὲ παθὸς, οὐδὲ ξυμφορὰ θεήλατος, Ἧς οὐκ ἂν ἄρατο ἄχθος ἀνθρώπου φύσις.

*20

[b] q.v.c. Neque fors mendosè.

[c] L. exsecrat ex v.c.

[d] v.c. contempnere. mendosè.

[e] συνέχει.

omneis voluntarias. Hic igitur error est eripiendus,
*21 * hæc detrahenda opinio. atque vt in malis opinatis tolerabiliora: sic in bonis, sedatiora sunt efficienda ea, quæ magna, & lætabilia dicuntur. Atque hoc quidem commune malorum, & bonorum: vt si iam difficile sit persuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in malis, aut in bonis esse habendũ, tamen alia ad alium motum curatio sit adhibenda, aliáque ratione [a] maleuolus, alia amator, alia rursus anxius, alia timidus, corrigendus. átque erat facile, sequentem eam rationem, quæ maximè probatur de bonis, & malis, negare vmquam lætitia affici posse insipientem, quod nihil vmquam habere boni. Sed loquimur nunc more communi. Sint sanè ista bona, quæ putantur, honores, diuitiæ, voluptates, ceteraq; tamen in eis ipsis potiundis exsultans, gestiénsq; lætitia, turpis est: vt, si ridere concessum sit, vituperetur tamen cachinnatio. eodẽ enim vitio est effusio animi in lætitia, quo in dolore, contractio: eademq; leuitate cupiditas est in appetendo, qua, lætitia, in fruendo: & vt nimis afflicti molestia, [b] sic animi elati lætitia, iure iudicantur leues. & cùm inuidere, ægritudinis sit. [c] malis autem alienis voluptatem capere, lætitiæ: vtrumque immanitate, & feritate quadam proponenda, castigari solet. Atque vt [d] confidere decet, timere non decet: sic gaudere decet, lætari non decet: quoniam docendi causſa à gaudio lætitiam distinguimus. Illud iam supra diximus, fieri contractionem animi rectè nunquam posse, elationem posse: aliter enim Naeuianus ille gaudet Hector,

Lætus sum
Laudari me abs te, pater, laudato viro: aliter

ille apud Trabeam Charea,

Læna

[a] v.c. maliuolus.
[b] v.c. sic nimis elati.
[c] συγχαίρειν.
[d] fort. diffidere.

Lena[a] *delinita argento nutum obseruauit meum,*

[a] al. delenire.

Quid velim, quid studeam: aduenienis digito impellam ianuam:

Fores patebunt: de improuiso Chrysis me vbi adspexerit,

Alacris obuiam mihi veniet, complexum exoptans meum,

Mihi se dedet: Quàm hæc pulchra putet, ipse iam dicet,

Fortunam ipsam anteibo fortunis meis.

Hæc lætitia quàm turpis sit, satis est diligenter attendentem penitus videre. Et vt turpes sunt, qui efferunt se lætitia tum, cùm fruuntur Veneris voluptatibus: sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscunt. Totus verò iste, qui vulgò appellatur amor, (nec, hercule, inuenio, quo nomine alio possit appellari) tantæ leuitatis est, vt nihil videam, quod putem conferendum. Quem Cæcilius,

[b] sic Eurip. Ἔρωτα δ' ὅστις μὴ θεὸν κρίνει μέγαν, Καὶ τῶν ἀπάντων, δαιμόνων ὑπέρτατον, Ἢ σκοτὸς εἶ τις ἢ κενὸς ἀπειρος, ὃς Οὐκ οἶδε τῶν μίγιστον ἀνθρώποις θεόν.

[b] *deum qui non summum putet,*

Aut stultum, aut rerum esse imperitum existimet:

Cui in manu sit, quem esse dementem velit,

Quem sapere, quem sanari, quem in morbũ inijci,

Quem contrà amari, [c] *quem accersiri, quem expeti.*

O præclarum emendatricem vitæ poeticã: quæ amorem flagitij, & leuitatis auctorem, in concilio deorum collocandum putet. De comœdia loquor: quæ, si hæc flagitia non probaremus, nulla esset omnino. Quid autem ex tragœdia princeps ille Argonautarum?

[c] L. quem arcessiri, & ita o. v. c.

[d] *Tum' amori magis, quàm honoris seruauisti gratia.*

[d] Euripid. ὡς ἤρεισ' ὑπὸ νύγεσι Πόνων ἀφύκτων τύμε', ἐκσῶσαι θέλας.

Quid ergo? hic amor Medéa quanta miserarum incendia excitauit! atque ea tamen apud alium poetam patri dicere audet se coniugem habuisse

[e] v. c. excitauit incendia, & ita L.

Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiorq; est patre.

Sed poëtas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Iouem. Ad magistros virtutis, philosophos veniamus: qui amorem negant stupri esse, & in eo litigant cum Epicuro, non multùm, vt opinio mea fert, mentiente. quis est enim amor iste amicitiæ? cur neque deformẽ adolescentem quisquam amat, neque formosũ senem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasiis nata consuetudo videtur: in quibus isti liberi, & concessi sunt amores. Bene igitur Ennius.

[a] v.c.ciuis. *Flagitij principium est nudare inter[a] ciueis corpora.*

Qui vt sint, sicut fieri posse video, pudici, solliciti tamẽ, & anxij sunt: eoq; magis, quòd se ipsi continent, & coercent. Atque, vt muliebreis amores omittam, quibus maiorem licentiam natura concessit: quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poetæ velint: aut non intelligat, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius? quid denique homines doctissimi, & summi poetæ de seipsis, & carminibus edant, & cantibus? fortis vir in sua rep. cognitus, quæ de iuuenum amore scripsit Alcæus? nam Anacreontis quidem tota poesis est amatoria. Maximè vero omnium flagrasse amore Rheginum Ibicum, apparet ex scriptis. Atq; horum omnium libidinosos esse amores videmus. Philosophi sumus exorti, & auctore quidem [b] nostro Platone, quem non iniuria Dicæarchus accusat, qui amori auctoritatem tribueremus. Stoici verò & sapientem amaturum esse dicunt: & amorem ipsum, conatum amicitiæ faciũdæ ex pulchritudinis specie definiũt. qui si quis est in rerum natura sine sollicitudine, sine desiderio,

[b] prouocabulum, nostro, non habent v.c. nec agnoscit. L.

derio, sine cura, sine suspirio: sit sanè. vacat enim omni libidine. hæc autē de libidine oratio est. sin autem est aliquis amor, vt est certè, qui nihil absit, aut non multum ab insania, qualis in Leucadia est:

Si quidem sit quisquam deus, cui ego sim curæ.

At id erat deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoria:

Heu me infelicem.

Nihil verius. Probè & ille,

Sanúsne es, qui temere lamentare?

Sic insanus suis etiam videtur. At quas tragœdias effecit?

Te Apollo sancte, fer opem, téque omnipotens Neptune, inuoco, Vósq; adeo venti.

Mundum totum se ad amorem suum subleuandum conuersurum putat: Venerem vnam * excludit, [a] vt iniquam.

* 22

a al. vt nequā

Nam quid ego te appellem Venus?

Eam præ libidine negat curare quidquam. quasi verò ipse nō propter libidinem tāta flagitia & faciat, & dicat. Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, vt & illud, quod cupiat, ostendat quā leue, quā cōtemnendū, quàm nihil sit omnino, quàm facile vel aliundè, vel alio modo perfici, vel omnino negligi possit. Adducendus est etiam nonnumquam ad alia studia, sollicitudines, curas, negotia. Loci deniq; mutatione, tanquam ægroti non conualescentes, sæpe curandus est. Etiam nouo quodam amore veterem amorem tanquam clauo clauum [b] eiciendum putant, maximè autem admonendus quantus sit furor amoris. omnibus enim ex animi perturbationibus est profectò nulla vehementior: vt si iam ipsa illa accusare nolis, stupra dico, & corruptelas, & adulteria, incesta denique, quorum omnium

b vt eiiendum p.

accusabilis est tupitudo: sed vt hæc omittamus, perturbatio ipsa mentis in amore, fœda per se est. nam vt illa præteream, quæ sunt furoris: hæc ipsa per sese quã habent leuitatem, quæ videntur esse mediocria?

iniuriæ,
Suspiciones, inimicitiæ, inducię,
Bellum pax rursum. Incerta hæc si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quàm si des operam, vt cum ratione insanias.

Hæc inconstantia, mutabilitas q3 mentis quem non ipsa prauitate deterreat? est enim illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonstrandum, nullam esse nisi opinabilem, nisi iudicio susceptam, nisi voluntariam. etenim si naturalis amor esset: & amarent omnes, [a] *& amarentur, & semper amarent, & idem amaret, néq; alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterreret. Ira vero* [b] *quamquàm diu perturbat animum, dubitationem insaniæ non habet: cuius impulsu exsistit etiam inter fratres tale iurgium:*

Quis homo te exsuperauit [c] *vmquam gentium impudentia?*

Quis autem malitia te? Nosti quæ sequuntur. alternis enim versibus intorquẽtur inter fratres grauissimæ contumeliæ: vt facile appareat, Atrei filios esse, eius, qui meditatur pœnam in fratrem nouam.

Maior mihi moles, maius miscendum malum,
Qui illius acerbum cor contundam, & comprimã.
[d] *Quæ igitur hæ erunt moles? audi* [e] *Thyestem ipsũ:*
Impius hortatur me frater, * *vt meos malis miser*
[f] *Manderem natos.*

Eorum viscera apponit: * *quid est enim,* [g] *quò non progrediatur eodem ira, quò furor? Itaque iratos propriè dicimus exisse de potestate, id est, de cõsilio, de ratione*

[a] hoc totum, & amarentur, non habent libri manusc. neque agnoscit L.
[b] L. quamdiu perturb v. c. Ira verò, quæ quamdiu perturb.
[c] al. vsquam
[d] L. Quæ igitur hæc erit moles?
[e] al. Thyestã *23
[f] L. Mandem *24
[g] L. quo non progrediatur ira? eodem, quò furor? Itaq; al. quo non progrediatur eorum ira?

tione, de mẽte. horum enim potestas in totum animum esse debet. his [a] autem sunt subtrahendi, in quos impetum conantur facere, dum se ipsi colligant (quid est autem se ipsum colligere, nisi dissipatas animi partes rursum in suum locum cogere?) [b] aut rogandi sunt, orandiq;, vt, si quam habent vlciscendi vim differant in tempus aliud, [c] dum deferuescat ira. Deferuescere autem certè significat ardorem animi inuita ratione excitatum. Ex quo illud laudatur Architæ: qui cùm villico factus esset iratior, Quo te modo, inquit, accepissem, nisi iratus essem? Vbi sunt ergo isti, qui iracundiã vtilem dicunt? [d] Potest vtilis esse insania? At naturalis est. An quidquam esse potest secundum naturam, [e] quod sit repugnante ratione? quo modo autem, si naturalis esset ira: aut alius alio magis iracundus esset: aut finem haberet * prius, quàm esset vlta, vlciscendi libido: aut quemquam pœniteret, quod fecisset per iram? vt Alexandrum regem videmus: qui cùm interemisset Clytum, familiarem suum, vix à se manus abstinuit: tanta vis fuit pœnitendi. quibus cognitis, quis est, qui [f] dubitet, quin hic quoque motus animi, sit totus opinabilis, ac voluntarius? quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis est auaritia, gloriæ cupiditas, ex eo, quòd magni æstimetur ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur? vnde intelligi debet, perturbationem quoque omnem, esse in opinione. Et, si fidentia, id est, firma animi confisio, scientia quædam est, & opinio grauis, non temere [g] assentiens: metus quoq;, est diffidentia exspectati, & impendentis mali. Et, si spes, est exspectatio boni: mali exspectationem esse necesse est, metum. Vt igitur metus, sic reliquæ perturbationes sunt in malo. Ergo vt constantia, scientia: sic perturbatio, erroris est. Qui autem natura

a al. aut.

b o.v.c. aut rogandi, orandiq; sunt vt si q.

c q.v.c. dum deferuiscat ira, Deferuiscere, &c.

d v.c. Potest vtilis esse insania? aut naturale quidquam est, & secundum naturam, quod sit repug. rat.

e al. quod sit

* 25

f q.v.c. dubitat. q. non pl.

g al. assentientis

dicuntur iracundi, aut misericordes, aut inuidi, aut tale quid, [a] ij sunt eiusmodi constituti, quasi mala valetudine animi: sanabiles tamen. vt Socrates dicitur, cùm multa in conuentu vitia collegisset in eum Zopyrus, qui se naturam cuiusq; ex forma perspicere profitebatur, derisus est à ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate subleuatus [b] est, * [c] cùm illa sibi vitia inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Ergo vt optima quisq; valetudine affectus, * [d] potest videri alius, vt natura, ad aliquem morbum procliuior: sic animus alius ad alia vitia propensior. qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorum vitia constant ex falsis opinionibus rerum bonarum, ac malarum, [e] vt sit alius ad alios motus. perturbationesq; procliuior. inueteratio autem vt in corporibus agritùs depellitur, sic in animis quóq; perturbatio: citiúsq; repentinus oculorum tumor sanatur, quam diuturna lippitudo depellitur. Sed cognita iam caussa perturbationum, quae omnes oriuntur ex iudicijs opinionum, & voluntatibus, sit iam huius disputationis modus. Scire autem [f] nos oportet, cognitis, quo ad possint ab homine cognosci, bonorum & malorum finibus, nihil à philosophia posse aut maius, aut vtilius optari, quàm haec, quae à nobis hoc quatriduo disputata sunt. morte enim contemta, & dolore ad patiendum leuato, adiunximus sedationem aegritudinis: qua nullum homini maius malum est. etsi enim omnis animi perturbatio grauis est, nec multum differt ab amentia: [g] tamen ita ceteros, cùm sint in aliqua perturbatione aut metus, aut laetitia, aut cupiditatis, commotos modò, & pertubatos dicere solemus. at eos, * qui se aegritudini [h] dediderunt, miseros, afflictos, aerumnosos, calamitosos. Itaq; nõ fortuitò factũ videtur,

[a] L. ij sunt ita constituti quasi m. & ita v. c.

[b] verbum, est. non est in v. c. nec agnoscit L. * 26

[c] v. c. cum illa sibi signa, sed x. * 27

[d] L. potest videri alius alio natura ad aliq.

[e] q. v. c. vt sit alius ad alia vitia, & motus, pertub.

[f] al. vos

[g] for. tamen ceteros, cum sint in al. * 28

[h] al. dederũt,

detur, ſed à te ratione propoſitum, vt ſeperatim de ægritudine, & de ceteris perturbationibus diſputaremus. in ea eſt enim fons miſeriarum, & caput. Sed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum vna ſanatio eſt: omneis opinabileis eſſe, & voluntarios, eaq; re ſuſcipi, [a] quòd ita rectum eſſe videatur. Hunc errorem, quaſi radicem omnium malorum, ſtirpitus, philoſophia ſe extracturam pollicetur. Demus ergo nos huic excolendos, patiamurq; nos ſanari. his enim malis inſidentibus, non modo beati, ſed nè ſani quidē eſſe poſſumus. aut igitur negemus quidquam ratione confici, cùm contrà nihil ſine ratione rectè fieri poſſit: aut cùm philoſophia ex rationum collatione conſtet, ab ea, ſi & boni, & beati volumus eſſe, omnia adiumenta, & auxilia petamus bene, beateq; viuendi.

a L. quòd ita recta, & ita o. v. c.

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVAESTIONVM,

LIBER V.

VIRTVTEM AD BEATE VIVENDVM SEIPSA ESSE CONTENTAM.

[b] QVintus hic dies, Brute, ſinē faciet [c] Tuſculanarum diſputationum: quo die eſt à nobis ea de re, quam tu ex omnibus maximè probas, diſputatum. placere enim tibi admodum ſenſi ex eo libro, quem ad me accuratiſſimè ſcripſiſti, & ex multis ſermonibus tuis, virtutem ad beatè viuendum ſe ipſa eſſe contentam. Quod etſi difficile eſt probatu, propter tam varia, & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen eſt,

b v. c. Hic dies, Brute, c q. v. c. Tuſculanarum quæſtionum, ſeu diſputationum:

vt laborandum sit, quò facilius probetur. nihil est enim omnium, quæ in philosophia tractantur, [a] quod grauius, magnificentiúsq; dicatur. Nã, cùm ea causa impulerit eos, qui primi se ad philosophiæ studium cõtulerunt, vt, omnibus rebus posthabitis, toto se [b] in optimo vitæ statu exquirendo collocarent: profectò spe beatè viuendi tantã in eo studio curam, operamq; posuerunt. Quòd si ab ijs inuenta, & perfecta virtus est, &, si præsidij ad beatè viuendum in virtute satis est: quis est, qui non præclarè & ab illis posita, & à nobis susceptam operam philosophandi arbitretur? sin autem virtus subiecta sub varios, incertósque casus, famula fortunæ est, nec tantarum virium est, vt se ipsa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fiducia [c] nitendum nobis ad spem beatè viuendi, quàm vota facienda videantur. Equidem [d] eos casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit, mecũ ipse considerans, huic incipio sententiæ diffidere: [e] interdum etiam humani generis imbecillitatem, fragilitatémq; extimescere. vereor enim, ne natura cùm corpora nobis infirma dedisset, ijsq;, & morbos insanabileis, & dolores intolerabileis adiunxisset: animos quoque dederit * & corporum doloribus [f] congruenteis, & separatim suis angoribus, & molestijs implicatos. *Sed in hoc me ipse castigo, quòd ex aliorum, & ex nostra fortasse [g] mollicie, non ex ipsa virtute de virtutis robore existimo. illa enim, si modò est vlla virtus, quam dubitationem auunculus tuus, Brute, sustulit: omnia, quæ cadere in hominem possunt, subter se habet: eáq; despiciens, casus cõtemnit humanos: culpaq; omni carens, præter se ipsam, nihil censet ad se pertinere. Nos autem omnia aduersa tum venientia metu augentes, tum marore præsentia, rerum naturam, quàm errorem

[a] v.c. quo grauius, magnificentiúsque dicatur.
[b] q.v.c. in opportuno vitæ statu.
[c] fort. nitendum nobis sit ad sp.
[d] fort. eos casus quibus me fort.
[e] sic v.c. & ita L.
*2
[f] fort. cœgrescentis.
*3
[g] L. mollitia.

errorem noſtrum, damnare malumus. Sed & huius culpæ, & ceterorum vitiorum, peccatorumq; noſtrorum omnis à philoſophia petenda correctio eſt. cuius in ſinum cùm à primis temporibus ætatis noſtra voluntas, ſtudiúmq; * nos [a] contuliſſent, his grauiſſimis caſibus in eundē portum, ex quo eramus egreſſi, magna iactati tempeſtate confugimus. O vitæ philoſophia dux, ô virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, quid non modò nos, ſed omnino vita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu vrbeis peperiſti: tu diſſipatos homines in ſocietatem vitæ cōuocaſti: tu eos inter ſe primò domiciliis, deinde cōiugiis, tū litterarū, & vocū cōmunione iunxiſti: tu inuentrix legum, tu magiſtra morū, & diſciplinæ fuiſti. ad te cōfugimus: à te opē petimus: tibi nos, vt antea magna ex parte, ſic nunc penitus, totoſq; tradimus. * Eſt autem vnus dies bene, & ex præceptis tuis actus, [b] peccanti immortalitati anteponēdus. Cuius igitur potiùs opibus vtamur quā tuis? quæ & vitæ trāquillitatē largita nobis es, & terrorē mortis ſuſtuliſti. [c] At philoſophia quidē tātū abeſt, vt perinde, ac de hominū eſt vita merita, laudetur, vt à multis etiā vituperetur. Vituperare quiſquā vitæ parentē, [d] & hoc parricidio ſe inquinare audet? & tā impiè ingratus eſſe, vt eam accuſet, quam vereri deberet, etiam ſi minùs percipere potuiſſet? Sed, vt opinor, hic error, & hac indoctorū animis offuſa caligo eſt, quòd tam longè retrò reſpicere non poſſunt: neque os, à quibus vita hominum inſtructa primò ſit, fuiſſe philoſophos arbitrantur. Quam rem antiquiſſimam cùm videamus, nomē tamen eſſe confitemur recens. Nam ſapientiam quidem ipſam quis negare poteſt non modò re eſſe antiquam, verùm etiam nomine? * [e] quæ diuinarum, humanarumq; rerum, tum initiorum, cauſ-

*4
[a] L. compuliſſent.

*5
[b] q.v.c. perpetuitati, & immortalitati.
[c] q.v.c. Ac philoſophia quidem tantum abeſt, vt proinde, ac de hom. &c.
[d] L. & hoc patricidio ſe inquin.

*6
[e] L. quæ cum diuinarum, humanarumque rerum tum initiorum, cauſarúmque cuiuſque.

ſarumq;

sarumq3, tum cuiusq3 rei cognitione hoc pulcherrimũ nomen apud antiquos assequebatur. Itaque & illos septẽ, qui à Gracis σοφοὶ, sapientes à nostris & habebantur, & nominabantur, & multis antè seculis Lycurgum, cuius temporibus Homerus etiam fuisse aute hanc vrbem cónditam traditur, etiã heroicis ætatibus Vlyssem, & Nestorem accepimus & fuisse, & habitos esse sapienteis. Nec verò Atlas sustinere cælum, nec Prometheus affixus Caucaso, nec stellatus Cepheus cum vxore, genero, filia traderetur, nisi cælestium diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset. A quib. ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes, & habebantur, & nominabãtur: idq3 eorum nomen vsq3 ad Pythagoræ manauit ætatem: quem, vt scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus, in primis, Phliuntem ferunt venisse, eúmq3 cum Leonte, principe Phliasiorum, doctè, & copiosè disseruisse quædam. cuius ingenium, & eloquentiã cùm admiratus esset Leon, quæsiuisse ex eo, qua maximè arte confideret. at illum artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum. admiratum Leontẽ nouitatem nominis, quæsisse, quinam essent philosophi, & quid inter eos, & reliquos interesset: Pythagoram autem restpõdisse, [a] similem sibi videri vitam hominũ, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. nam vt illic alij corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronæ peterent: alij emendi, aut vendendi quæstu, & lucro ducerẽtur: esset autem quoddam genus eorum, idque vel maximè ingenuum, qui nec plausum, nec lucrum quærerent, sed visendi caussa venirent, studioseq3 perspicerẽt, quid ageretur, & quo modo: [*] item nos [b] quasi

[a] τὸν βίον ἐοικέναι πανηγύρει.

[*] 8

[b] L. quasi in mercatus quandam celebritatem ex &c.

si in mercatus quadam celebritate ex vrbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita, & natura profectos: alios gloriæ seruire, alios pecuniæ: raros esse quosdã, qui, ceteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiosè intuerentur: hos se appellare sapientiæ studiosos, id est enim philosophos: & vt illic liberalissimum esset, spectare, nihil sibi acquirentem, sic in vita longè omnibus studijs contemplationem rerum, cognitionemq; præstare. Nec verò Pythagoras nominis solùm inuentor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. Qui cùm post hunc Phliasium sermonem in Italiam venisset, exornauit eam Græciam, quæ magna dicta est, & priuatim, & publicè, præstantissimis & institutis, & artibus. Cuius de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia vsq; ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagoræ discipulum, audierat, numeri, motusq; tractabantur, & vnde omnia orirentur, quòve[a] recederent: studioséq; ab his siderum magnitudines, interualla, cursus inquirebantur, & cuncta cælestia. Socrates autem primus philosophiam deuocauit è cælo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de vita, & moribus, rebusq; bonis, & malis quærere. Cuius multiplex ratio disputandi, rerumq; varietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria, & litteris consecrata, plura genera effecit dissentientiũ philosophorũ. E quibus nos id potissimùm[b] consectati sumus, quo Socratem vsum arbitramur, vt nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni disputatione, quid esset simillimum veri, quæreremus. Quem morem cum Carneades acutissimè, copiosissiméq; tenuisset, fecim' & aliàs sæpe, & nùper in Tusculano, vt ad eam consuetudinem disputaremus. Et quatridui*

* 9

a al. reciderent.

b q. v. e. consecuti sumus.

quatridui quidem ſermonem ſuperioribus ad te perſcriptum libris miſimus: quincto autem die, cùm eodem in loco conſediſſemus, ſic eſt propoſitum, de quo diſputaremus. A. Non mihi videtur ad beatè viuendum ſatis poſſe [a] virtutem. M. At hercule Bruto meo videtur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim longè antepono tuo. A. Non dubito. Nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: ſed hoc, quod mihi dixi videri, quale ſit: de quo à te diſputari volo. M. Nempe negas ad beatè viuendum ſatis poſſe virtutem? A. Prorſus nego. M. Quid? adrectè, honeſtè, laudabiliter, poſtremò ad bene viuendum ſatíſne eſt præſidij in virtute? A. Certè ſatis. M. Potes igitur, aut qui male viuat, non eum miſerum dicere, aut, quem bene fateare, eum negare beatè viuere? A. Quidni poſſim? nam etiam in tormentis rectè, honeſtè, laudabiliter, & ob eam rem bene viui poteſt, dummodò intelligas, quid nunc dicam bene. dico enim, cõſtanter, grauiter, ſapienter, fortiter. Hæc etiam in equuleũ conijciuntur, quò vita non adſpirat beata. M. Quid igitur? ſoláne beata vita, quæſo, relinquitur extra oſtium, liménque carceris, cùm conſtantia, grauitas, fortitudo, ſapientia, reliquæq; virtutes rapiantur ad tortorem, nullúmque recuſent nec ſupplicium, nec dolorem? A. Tu, ſi quid id es facturus, noua aliqua conquiras oportet. [b] Iſta me minimè mouent, non ſolùm quia peruulgata ſunt, ſed multo magis, quia, tanquam leuia quædã vina nihil valent in aqua, ſic Stoicorũ iſta magis guſtata, quã [c] potata delectant. Velut iſte chorus virtutũ, [d] tu equuleum impoſitus, imagines cõſtituit ante oculos cum ampliſſima dignitate, vt ad eas curſim perrectura, nec eas beata vita à ſe deſertas paſſura videatur. cum autem animum ab iſta pictura, imagi-

[a] fort. virtus.

[b] q.v.c. Iſta minimum me mouent,

[c] al potata

[d] q.v.c. in eculeum

imaginibúſq; virtutum, ad rem, veritatémq; traduxeris, hoc nudum relinquitur, poſſitne quis beatus eſſe quamdiu torqueatur. Quamobrem hoc nunc quæramus. virtutes autẽ ne li vereri ne expoſtulent, & querantur ſe à beata vita [a] eſſe relictas. Si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipſa hoc videt, non omneis bonos eſſe etiam beatos: multaque de [b] M. Attilio, Qu. Cæpione, [c] M. Aquillio recordatur: beatámq; vitam, * [d] ſi imaginibus potiùs vti, quàm rebus ipſis placet, conantem ire in equuleum retinet ipſa prudẽtia, negátq; ei cum dolore, & cruciatu quidquam eſſe commune. M. Facilè patior, te iſto modo agere: etſi iniquum eſt præſcribere mihi te, quẽadmodum à me diſputari velis. Sed quæro, vtrum aliquid actum ſuperioribus diebus, an nihil arbitremur? A. Actum verò, & aliquantum quidem. M. Atqui, ſi ita eſt, profligata iam hæc, & pene ad exitum [e] adducta quæſtio eſt. A. Quo tandem modo? M. Quia motus turbulenti, iactationeſq; animorum incitatæ, & impetu inconſiderato elatæ, omnẽ rationẽ repellentes, vitæ beatæ nullã partẽ relinquũt. quis enim poteſt, mortem aut dolorẽ metuens, quorũ alterũ ſæpe adeſt, alterum ſemper impendet, eſſe non miſer? quid, ſi idem (quòd plerúmq; fit) paupertatem, ignominiã, infamiã timet: ſi debilitatem, cæcitatem: ſi denique, quòd non ſingulis hominibus, ſed potentibus populis ſæpe contingit, ſeruitutem: poteſt ea timens eſſe quiſquam beatus? Quid, qui non modò ea futura timet, verùm etiam fert, ſuſtinétque præſentia? adde eodem [a] exſilia, luctus, orbitates. Qui rebus his fractus agritudine [g] eliditur, poteſt tandem eſſe non miſerrimus? quid verò illum, quem libidinibus inflammatum, & furentem videmus, omnia rabidè appetentem cum inexplebili

[a] fort. relictas eſſe.
[b] L.M.Atilio.
[c] L.M.Aquillio
* 10
[d] L. niſi imaginibus, &c.
[e] al. deducta
[f] L. exſilia.
[g] al. debilitatur.

plebili cupiditate, quoq; affluentius voluptates vndique hauriat, eo grauiùs, ardentiúsq; sitientem, nónne rectè miserrimũ dixeris? quid elatus ille leuitate, inanique lætitia & exsultans, & temere gestiens, nónne tãto miserior, quãto sibi videtur beatior? ergo, vt hi miseri, sic contrà illi beati, quos nulli metus terrẽt, nullæ agritudines exedũt, nullæ libidines incitãt, nullæ futiles lætitiæ, exsultãteis lãguidis liquefaciunt voluptatib. Vt maris igitur trãquillitas intelligitur, nulla ne minima quidẽ aura fluctus cõmouente: sic animi quietus, & placatus status cernitur, cũ perturbatio nulla est, quæ moueri queat. Quòd si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana, quæcumq; accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat: idémq; si nihil concupiscat, nulla efferatur animi inani voluptate, quid est, cur is non beatus sit? & si hæc virtute efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos? A. Atqui *alterum ª dĩti non potest, quin ij, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati sint: itaq; id tibi concedo: alterum autem iam integrum non est: superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem. M. Nimirum igitur confecta res est. videtur enim ad exitum venisse quæstio. A. Propemodum id quidem. M. Veruntamen mathematicorum iste mos est, non philosophorum. Nam geometræ cùm aliquid docere volunt, si quid ad eam rem pertinet eorum, quæ antè docuerunt, id sumunt pro concesso, & probato: illud modò explicant, de quo antè nihil scriptum est. Philosophi, quamcumque rem habent in manibus, in eam, quæ conueniunt, congerunt omnia: èt si alio loco disputata sunt. Quod ni ita esset, cur Stoicus, si esset quæ-

*11
ª fort. non dici non potest

Tusculanum

quæsitum, satisne ad beatè viuendum virtus posset, multa diceret? cui satis esset, respondere, se antè docuisse, nihil bonum esse, nisi quod honestum esset, hoc probato, consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: &, quo modo hoc sit consequens illi, sic illud huic: vt, si beata vita virtute [a] contemta sit: nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. Sed tamen non agunt sic. Nam & de honesto, & de summo bono separatim libri sunt: & cùm ex ea efficiatur, satis magnam in virtute ad beatè viuendũ esse vim, nihilominùs hoc agunt separatim, propriis enim, & suis argumentis, & admonitionibus tractanda quaque res est, tanta præsertim. caue enim putes, vllam in philosophia vocẽ emissam clariorẽ, vllũue esse philosophiæ promissum vberius, aut maius. Nam quid profitetur? ô dij boni! [b] perfecturam se, qui legibus suis paruisset, vt esset contra fortunam semper armatus: vt omnia præsidia haberet in se, bene, beatéq; viuendi: [c] vt esset semper denique beatus. Sed videro, quid efficiat. Tantisper hoc ipsum magni æstimo, quod pollicetur. Nam Xerxes quidem refertus [d] omnibus præmijs, donisq; fortunæ: non equitatu, non pedestribus copijs, nõ nauiũ multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit, qui inuenisset nouam voluptatem. Qua ipse inuenta, non fuit contentus: neq; enim vmquam finem inueniet libido. Nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmiùs crederemus. A. Vellem id quidem: sed habeo [e] paullulum, quod requiram. ego enim assentior, eorum, quæ posuisti, alteri consequens esse, vt, quemadmodum, si quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur beatam vitam virtute confici: sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtutem bonum. Sed

[a] v.c. contempta fit: mendosè.

[b] q.v.c. effecturam se ei, qui legib.

[c] fort. vt esset denique semper beatus.

[d] L. Omnib. muneribus, donisq; fort.

[e] q.v.c. paullum.

Brutus

a al. Auctore Aristo, & Ant.

Brutus tuus [a] auctore Aristone, & Antiocho non sentit hoc: putat enim, etiam si sit bonum aliquod praeter virtutem. M. quid igitur? contra Brutumne me dicturum putas? A. Tu verò, vt videtur: nam praefinire non est meum. M. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. Nam ista mihi & cum Antiocho

* 12 b L. & cum Aristo nuper. c L. denuersarer.

saepe, [*b] & cum Aristone nuper cum Athenis imperator apud eum [c] diuersarer, dissensio fuit. mihi enim non videbatur quisquam esse beatus posse, cùm in malis esset: in malis autem sapientem esse posse, si essent vlla corporis, aut fortunae mala. Dicebantur haec, quae scripsit etiam Antiochus locis pluribus: virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posset, neq; tamen beatissimam: deinde ex maiore parte pleraque res

d v.c. valitudinem.

nominari, etiam siqua pars abesset, vt vireis, vt [d] valetudinem, vt diuitias, vt honorem, vt gloriam: quae genere, non numero cernerentur: item beatã vitam, etiam si ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo

e ἐξαχρεῖοῦν

maiore parte obtinere nomen suum. Haec nunc [e] enucleare non ita necesse est: quamquam non constantissimè dici mihi videntur. Nã & qui beatus est, non intelligo, quid requirat, vt sit beatior: (si est enim quod desit, ne beatus quidem est) & quòd [f] ex maiori parte vnamquamque rem appellari, spectariq; dicunt, est vbi id isto modo valeat. cùm verò tria genera malorum esse dicant: qui duorum generum malis omnibus vrgeatur, vt omnia aduersa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus, & confectum doloribus, huic paullulúmne ad beatam vitam deesse dicemus, non modò ad beatissimam? hoc illud est, quod Theophrastus sustinere non potuit. Nam cùm statuisset, verbera, tor-

f L. ex maiore parte.

g L. exsilia.

menta, cruciatus, patriae euersiones, [g] exsilia; orbitates magnam vim habere ad male, miserég; viuendã, non

non est ausus elatè, & amplè loqui, cùm humiliter, demisséq; sentiret. Quàm bene, non quæritur: constanter quidem certè. Itaque mihi placere non solet, consequentia reprehendere, cùm prima concesseris. Hic autem, elegantissimus omnium philosophorum, & eruditissimus, non magnoperè reprehenditur, cùm tria genera dicit bonorum: vexatur autem ab omnibus primum in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quãobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit. in eo etiã putatur dicere, in rotam beatam vitam [a] non adscendere. Nusquam id quidem dicit, omnino, sed, quæ dicit, idem valent. Possum igitur, cui concesserim in malis esse dolores corporis: in malis, fortunæ naufragia, huic [b] succensere dicenti, non omneis bonos esse beatos, cùm in omneis bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possint? vexatur idem Theophrastus & libris, & scholis omnium philosophorũ, quòd in Callisthene suo laudarit illam sententiam,

[a] q.v.e. non scandere.

[b] q.v.e. suscensere.

[c] *Vitam regit fortuna, non sapientia.*

Negant, ab vllo philosopho quidquã dictũ esse languidiùs, rectè id quidẽ: sed nihil intelligo dici potuisse cõstãtius. Si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus, in casu, atq; fortuna: nónne consentaneum est, plus fortunã, quæ domina rerum sit & externarum, & ad corpus pertinentium, quàm consilium, valere? an malumus Epicurum imitari? qui multa præclarè sæpe dicit: quàm enim sibi constanter, conuenientérque dicat, non laborat. Laudat tenuem victum. Philosophi id quidem: sed si Socrates, aut Antisthenes diceret, non is, qui finem bonorum voluptatem esse dixerit. Negat, quemquam iucundè posse viuere, nisi idem honestè, sapienter, iustéque viuat. nihil graui-

[c] Τύχη τοῖ θνητῶν πράγματ' οὐκ εὐβουλία.

us, nihil philosophia dignius: nisi idem hoc ipsum, honestè, sapienter, iustè, ad voluptatem referret. Quid melius, quàm fortunam exiguam interuenire sapienti? sed hoc ísne dicit, qui, cùm dolorem non modò maximum malum, sed solum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi possit doloribus acerrimis, tum cùm maximè contra fortunam glorietur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus. [a] *Occupaui, inquit, te fortuna, atque cepi: omneisque aditus tuos interclusi, vt ad me adspirare non posses. Præclarè, si Aristo Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil malum duceret. Tu verò, Metrodore, qui omne bonum in visceribus, medullisq; condideris: & definieris summum bonum firma corporis affectione* * *exploratamque* [b] *spe cõtineri, fortunæ aditus interclusisti? quo modo? isto enim bono iam expoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti: & propter huiusmodi sentẽtias, istorum hominum est multitudo.* [c] *Acutè disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Velut in ea ipsa sententia, quam in hac disputatione suscepimus, omneis bonos semper beatos volumus esse.* [d] *Quos dicã bonos, perspicuũ est. omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos, tum sapiẽteis, tum viros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi sint beati. equidẽ hos existimo, qui sint in bonis, nullo adiuncto malo. Nec vlla alia huic verbo, cũ beatum dicimus, subiecta notio est, nisi, secretis malis omnibus, cumulata bonorum cõplexio. Hanc assequi virtus, si quidquam præter ipsam boni est, non potest. aderit enim malorũ, si mala illa* [e] *dicimus, turba quædã, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo,* [f] *amissio suorũ, graues dolores corporis, perdita* [g] *valetudo, de-*

[a] προκατείληφά σε, ὦ τύχη, καὶ πᾶσαν τὴν σὴν ἀφήρημαι παρεὶς δύσιν.

*14

[b] fort. eius spe cont.

[c] v.c. Acutè autem disputantis illud est.

[d] q.v.c. Quid dicam bonos pi.

[e] o.v.c. ducimus, & ita L.

[f] q.v.c. amissio carorum.

[g] v.c. valitudo.

debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exsilium, seruitus denique. In his tot, & tantis, * [a] atque etiam quæ plura possunt accidere, potest esse sapiens. nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere. at si ea mala sunt, quis potest præstare, sapientem semper beatum fore, cùm vel in omnibus his vno tempore esse possit? non igitur facilè concedo neque Bruto meo, neque cõmunibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, vt cùm ea, quæ suprà enumerauí, in malis numerent, idem dicant semper beatum esse sapientem. quos si titulus hic delectat insignis, & pulcher, Pythagoræ, Socrate, & Platone dignissimus, inducant animum, illa, quorum splendore capiũtur, vireis, [b] valetudinem, pulchritudinem, diuitias, honores, opes contemnere, eáq; quæ his contraria sunt, pro nihilo ducere. Tum poterunt clarissima voce profiteri, se neque fortunæ impetu, [c] nec multitudinis opinione, [d] nec dolore, neque paupertate terreri, omniáq; sibi in sese esse posita, neque esse quidquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis. Neque hunc & hæc loqui, quæ sunt magni cuiusdam, & alti viri, & eadẽ, quæ vulgus, in malis, & bonis numerare, concedi vllo modo potest: qua gloria commotus Epicurus exoritur. Cui etiam, si dijs placet, videtur semper sapiens beatus. Hic dignitate huius sententiæ capitur. sed nunquam id deceret, si ipse se audiret. quid est enim, quod minùs conueniat, quàm vt is, qui vel summum, vel solum malũ dolorem esse dicat, idem censeat, Quam hoc suaue est, tum, cùm dolore crucietur, dicturum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus, philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate, atque constantia. A. Adducis me, vt tibi assentiar. Sed tua quoque

* 14

[a] L. ad quæ etiam plura possunt accedere,

[b] v.c. valitudinem,

[c] al. neque mult.

[d] al. neque dol.

vide ne desideretur constantia. M. Quónam modo? A. Quia legi tuum nuper quartum de finibus. In eo mihi videbare, contra Catonem differens, hoc velle ostendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil prater verborum nouitatem intersse. Quod si ita est, quid est caussæ, quin, si Zenonis rationi cõsentaneum sit, satis magnam vim in virtute esse ad beatè viuẽdum, liceat idem Peripateticis dicere? rem enim opinor spectari oportere, non verba. M. tu quidem tabellis obsignatis agis mecum: & testificaris, quid dixerim aliquãdo, aut scripserim. Cum alijs isto modo, qui legibus impositis disputant. Nos in diem viuimus: [a] quodcumque nostros animos probabilitate percussit, id dicimus. itaque soli sumus liberi. veruntamen, quoniam de constantia paullò antè diximus, non ego hoc loco id quærendum puto, verúmne sit quod Zenoni placuerit, quódq; eius auditori Aristoni, bonum esse solum, quod honestum esset: sed, si ita esset, [b] tum vt hoc totum, beatè viuere, in vna virtute poneret. Quare demus hoc sanè Bruto, vt sit beatus semper sapiens. quàm sibi conueniet, ipse viderit. Gloria quidem huius sententiæ quis est illo viro dignior? nos tamẽ teneamus, vt sit idem beatissimus: [c] etsi Zeno Citticus, * [d] aduena quidem, & ignobilis, verborum opifex, insinuasse se in antiquam philosophiam videtur. Huius sententiæ grauitas à Platonis auctoritate repetatur: apud quem sæpe hæc oratio vsurpata est, vt nihil prater virtutẽ diceretur bonum: velut in Gorgia Socrates, cùm esset ex eo quæsitum, Archelaum Perdiccæ filium, qui tum fortunatissimus haberetur, nónne beatum putaret? Haud scio, inquit. numquam enim cum eo locutus sum. Ain tu? an tu aliter id scire non potes? nullo modo. Tu igitur ne de

[a] sic. o. c. alias tamen. quodque nostros

[b] fort. tum vtrùm hoc totum, b.

*15 [c] fort. &, si Zeno Citticus, aduena quidem, & ign. verb. op. insse in antiq. ph. l. v. detur: huius sententiæ, &c.

*15 [d] L. aduena quidam

Per-

Persarum quidem rege magno potes dicere, beatusne sit? an ego possum, cùm ignorem, quàm sit bonus? Quid? tu in eo sitam vitam beatam putas? ita prorsus existimo, bonos, beatos: improbos, miseros. miser ergo Archelaus? certè, si iniustus. Videtúrne omnẽ hic beatã vitam in vna virtute ponere? quid verò in epitaphio? quo modo idẽ? [b] Nam cui viro, inquit, ex se ipso apta sunt omnia, quæ ad beatè viuendum [c] ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario, pendêre ex alterius euentis, & errare coguntur: huic optimè viuendi ratio, comparata est. Hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic, & nascentibus, & cadentibus cùm reliquis commodis, tum maximè liberis, parebit, & obediet præcepto illi veteri. [d] Neque enim lætabitur vmquam, neque mærebit nimis, quòd semper in se ipso omnem spem reponet sui.

Ex hoc igitur Platonis quasi quodam sancto, augustoq; fonte nostra omnis manabit oratio. vnde igitur rectiùs, ordiri possumus, quàm à communi parente natura? quæ, quidquid genuit, non modò animal, sed etiam quod ita esset ortum è terra, vt stirpibus suis niteretur, in suo quodque genere perfectum esse voluit. Itáq; & arbores, & vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere à terra altiùs possunt: alia semper virent: alia hieme nudata, verno tempore tepefacta frondescunt: neque est vllum, quod non ita vigeat interiore quodam motu, [e] *& suis quoque seminibus inclusis, vt aut flores, aut fruges fundat, aut bacas, omniáque in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediente, perfecta sint. Faciliùs verò etiam in bestijs, quod his sensus à natura est datus, vis ipsius naturæ perspici potest. Namque alias bestias nanteis, aquarum incolas esse voluit: alias, volucreis, cælo frui libero: serpenteis quasdã: quasdam esse gradienteis. earũ ipsarũ partim soliuagas, partim con-*

[a] οὐ γὰρ πώποτε συγγέγονα τῷ ἀνδρί.

[b] ὅτῳ γὰρ ἀνδρὶ ἐαυτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα, &c.

[c] o.v.c. conferunt,

[d] οὔτε γὰρ χαίρων, οὔτε λυπούμενος ἄγαν φανήσεται, διὰ τὸ αὐτῷ ἀεὶ πεποιθέναι.

[e] L. & suis in quoque seminib. inclusis, & ita o.v.c.

gradientes eis, earum ipsarum partim soluagas, partim cõgregatas: immanes alias, quasdam autem cicures: nõnullas abditas, terraq; tectas. atque earum quaque suum tenens munus, cùm in disparis animantis vitam trãsire nõ possit, manet in lege naturæ. & vt bestiis aliud alij præcipui à natura datũ est, quod suum quaq; retinet, nec discedit ab eo: sic homini multo quiddam præstantius: et si præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. Humanus autem animus, decerptus ex mẽte diuina, cum alio nullo, nisi cum ipso deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic igitur, si est excultus, & si eius acies ita curata est, vt ne cæcetur erroribus: fit perfecta mẽs, id est, absoluta ratio: quæ est idem, quod virtus. Et, si omne beatum est cui nihil deest, & quod in suo genere expletũ, atq; cumulatum est, idq; virtutis est proprium: certè omnes virtutis cõpotes, beati sunt. Et hoc quidẽ mihi cũ Bruto conuenit, item cum Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone. Sed mihi videtur etiã beatissimi. quid enim deest ad beatè viuendũ ei, qui confidit suis bonis? aut, qui diffidit, beatus esse quî potest? At diffidat necesse est, qui bona diuidit [a] tripartitò. Quî enim poterit aut corporis [b] firmitate, aut fortunæ stabilitate confidere? atqui, nisi stabili, & fixo permanente bono, beatus esse nemo potest. *[c] Quid igitur eiusmodi istorum est? [d] vt mihi illud Laconis dictum in hos cadere videatur: qui glorianti cuidam mercatori, quòd multas naueis in omnem oram maritimam dimisisset, Nõ sanè optabilis, [e] ista quidem est, inquit, rudẽtibus apta fortuna. An dubium est, quin nihil sit habendum in eo genere: *[f] quod vita beata complectitur, si id possit amitti? nihil enim [g] inueteraſcere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata cõsistit. nam qui timebit,

a q.v.c. tripertitò.
b fort. firmitati, aut fortunæ stabilitati conf.
*16
c q.v.c. Quid ergo eiusmodi, &c.
d ὡσὲ τὰ μαχαιρίζοντα λάμπει τὰ αἰχμητίων δύο δόκα πλουσίους εἶναι, νεωλκέα πολλὰ ἔχων, Λάκων ἔφη, εἰ σοφὸς ὁ ἀνὴρ εὐδαιμονία ἐν χοινίκων εἰπρημένη.
e v.c. quidem ista, inquit,
*17
f o.v.c. quo vita beata complectitur,
g al. interaresçere,

timebit, ne quid ex his deperdat, beatus esse non poterit. volumus enim, eum, qui beatus sit, tutũ esse, inexpugnabilem, sæptum, atq; munitum, non vt paruo metu præditus sit, sed vt nullo. Vt enim innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, sed qui nihil nocet: sic [a] sine metu is habendus est, nõ qui paruum metuit, [b] sed qui omnino metu vacat. quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio cum in adeundo periculo, & in labore, ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? Atq; hæc certè non ita se haberent, nisi omne bonũ in vna honestate consisteret. Qui autem illam maximè optatam, & expetitam securitatem (securitatem autem nunc appello, [c] vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata posita est) habere quisquam potest, cur aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? qui autẽ poterit esse celsus, & erectus, & ea, quæ homini accidere possint, omnia parua ducẽs, qualẽ sapientẽ esse volumus, [d] nisi omnia sibi in se posita esse censebit? an Lacedæmonij Philippo minitanti per litteras, se omnia, quæ conarentur, prohibiturum, quæsiuerunt, num se esset etiã mori prohibiturus: vir is, quem quærimus, non multo facilius tali animo reperietur, quàm ciuitas vniuersa? quid ad hanc fortitudinẽ, de qua loquimur, temperantia adiuncta, quæ sit moderatrix omnium commotionum? quid potest ad beatè viuendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à metu vindicet: tẽperantia tum à libidine auocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata. Atqui cum perturbationes animi, miserã: sedationes autẽ, vitam efficiant beatam, duplex q; ratio perturbationis sit, quod ægritudo, & metus, in malis opinatis: in bonorum autem errore, lætitia gestiens, libidóq; versentur: cùm

[a] ἀφοβος.
[b] fort. sed qui omni metu vacat.
[c] ἀλυπία.
[d] v. c. nisi omnia in se posita censebit?

fortitudo

hæc omnia cum consilio, & ratione pugnent: his tu tã grauibus cõcitationibus, tamq; ipsis inter se dissentiẽtibus, atque distractis, quem vacuum, solutum, liberum videris, hunc dubitabis beatum dicere? atqui sapiens semper ita affectus est. semper igitur sapiens beatus est. atq; etiam omne bonum, lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, & pra se ferendum: quod tale autem, id etiam glorioſum: ſi verò glorioſum, certè laudabile: quod autem laudabile, profectò etiam honeſtum: quod bonum igitur, id honeſtũ. At quæ iſti bona numerãt, ne ipſi quidem honeſta [a] dicunt. ſolum igitur bonum, quod honeſtum. ex quo efficitur, [b] honeſtate vna vitam contineri beatam. Nõ ſunt igitur ea bona dicẽda, nec habenda, quibus abundantem licet eſſe miſerrimum. An dubitas, quin præſtans valetudine, [c] viribus, forma, acerrimis, integerrimiſque ſenſibus. adde etiam, ſi libet, pernicitatem, & velocitatem, da diuitias, honores, imperia, opes, gloriam: ſi fuerit is, qui hæc habet, iniuſtus, intemperans, timidus, hebeti ingenio, atque nullo: dubitabis eũ miſerũ dicere? qualia igitur iſta bona ſunt, quæ qui habeat, miſerrimus eſſe poſſit? videamus, ne VT acernus ex ſui generis granis, ſic beata vita ex ſui ſimilibus partibus effici debeat. Quod ſi ita eſt: ex bonis, quæ ſola honeſta ſunt: efficiendum eſt beatum. ea mixta ex diſſimilibus ſi erunt: honeſtum ex his effici nihil poterit. quo detracto quid poterit beatum intelligi? etenim quidquid eſt, quod bonum ſit, id expetendum eſt: quod autem expetendum, id certè approbandum: quod verò approbaris, id gratum, acceptúmq; habendum. ergo etiam dignitas ei tribuenda eſt. quod ſi ita eſt: laudabile ſit neceſſe eſt. bonum igitur omne laudabile. ex quo efficitur, vt, quod ſit honeſtum

[a] q.v.c dicant
[b] q.v.c. honeſtatem vnam vitam continere beatam: non plac.
[c] v.c. valitudine.

neſtum, id ſit ſolum bonum. Quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicẽda ſint. Omitto diuitias: quas cùm quiuis, quamuis indignus, habere poſſit, in bonis non numero. quod enim eſt bonum, id non quiuis habere poteſt. Omitto nobilitatem, famamq; popularem ſtultorum, improborumq; conſenſu excitatam. Hæc, quæ ſunt minima, tamen bona dicantur neceſſe eſt: cãdiduli dentes, venuſti oculi, color ſuauis, & ea, quæ Euryclía laudat Vlyſſi pedes abluens, lenitudo[a] orationis, mollitudo corporis. ea ſi bona dicemus[b], quid erit in Philoſophi grauitate, quàm in vulgi opinione, ſtultorumq; turba, quod dicatur aut grauius, aut grandius? At enim eadem Stoici præcipua, vel producta dicunt, quæ bona iſti, Dicunt[d] illi quidem: ſed his vitam beatam compleri negant: hi autem ſine iis eſſe nullam putant: aut, ſi ſit beata, beatiſſimam certè negant. Nos autem volumus beatiſſimam: idq; nobis Socratica illa concluſione confirmatur. Sic enim princeps ille Philoſophiæ differebat: Qualis cuiuſque animi affectus eſſet, talem eſſe hominem, qualis autem ipſe homo eſſet, talem eius eſſe orationem: orationi autem facta ſimilia, factis vitam. Affectus autem animi in bono viro laudabilis. & vita igitur laudabilis, boni viri. honeſta ergo, quoniam laudabilis. ex quibus, bonorum beatam vitam eſſe cõcluditur. Etenim, proh deorum, atque hominum fidem, parúmne cognitum eſt ſuperioribus noſtris diſputationibus, an delectationis, & otij conſumendi cauſa, locuti ſumus, ſapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem voco, ſemper vacare? ſemper in animo eius eſſe placidiſſimam pacem? vir igitur temperatus, conſtans, ſine metu, ſine ægritudine, ſine alacritate vlla, ſine libidine, nónne beatus? at ſemper ſapiens talis: ſemper

a citatur à Nonio cap. 1. in lenitudine. 486*

b v.c. dicemus & ita L.

c [illegible]

d al. illi quidem ſine iis vitam beatam completi*

semper igitur beatus. Iam verò quî potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnia referre, quæ agit, quæq; sentit? refert autem omnia ad beatè viuendum. beata igitur vita laudabilis. nec quidquam sine virtute laudabile. beata igitur vita virtute conficitur. Atque hoc sic etiam concluditur. Nec in misera vita quidquam est prædicabile, aut gloriandum: nec in ea, quæ nec misera sit, nec beata. Et est in aliqua vita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ se ferendum: vt Epaminondas,

Consiliis nostris laus est attonsa Laconum:

vt Africanus,

A sole exoriente, supra Mæotî paludes,
Nemo est, qui factis me æqui parare[a] queat.

Quòd[b] si beata vita: glorianda, & prædicanda, & præ se ferenda est. nihil est enim aliud, quod prædicãdum, & præ se ferendum sit. Quibus positis, intelligis quid sequatur: & quidẽ, nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta: sit aliud necesse est melius vita beata. quod enim erit honestiũ, certè fatebuntur esse melius. ita erit beata vita melius aliquid: quo quid potest dici peruersius? quid? cùm fatẽtur satis magnã vim esse in vitiis ad miseram vitam, [c] nonne fatendũ est, eandem vim in virtute esse ad beatã vitã? contrariorum enim contraria sunt cõsequẽtia. Quo loco quaro, quã vim habeat libra [d] illa Critolai, qui cùm in alterã lãcem animi bona imponat, in alterã corporis, & externa: tãtum propẽdere illam boni lancem putet, vt terram, & maria deprimat. Quid igitur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illũ grauissimum Philosophorum, exaggerantem tantopere virtutem, & extenuantẽ cetera, & [e] abiicientem, in virtute non beatã modò vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem

[a] al. æquiperare
[b] L. Quod si est: sola beata vita gloriãda, & præd. &c.
[c] for. nónne fatendum eis est.
[d] adde vlt. de finibus inf.
[e] v.c. & abiicientem.

dem nisi [a] *sit, virtutum interitus consequetur. nam in quem cadit ægritudo, in eũdem metum cadere necesse est. est enim metus futuræ ægritudinis sollicita exspectatio. In quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia. Ergo vt idem vincatur interdum necesse est, nec putet ad se præceptum illud* [b] *Airei pertinere.*

Proinde ita parent se in vita, vt vinci nesciant. Hic autem vincetur, vt dixi: nec modò vincetur, sed etiam seruiet. At nos virtutem semper liberam volumus, semper inuictam. Quæ nisi sunt, sublata virtus est. Atqui si in virtute satis est præsidij ad bene viuendum, satis est etiam ad beatè. satis est enim certè in virtute, vt fortiter viuamus. si [c] *fortiter, etiam vt magno animo, & quidem vt nulla re vmquã terreamur, sempérque simus inuicti. Sequitur, vt nihil pœniteat, nihil desit, nihil obstet. Ergo omnia profluenter absolutè, prosperè. igitur beatè. Satis autem ad fortiter viuendũ virtus potest. satis ergo etiam ad beatè. Etenim vt stultitia, etsi adepta est quod concupiuit, numquã se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo cõtenta est, quod adest, neq; eam vmquã sui pœnitet. Similémne putas C. Lælij vnum consulatum fuisse, & eum quidem cum repulsa? (sed* [d] *cùm sapiens, & bonus vir, qualis ille fuit, suffragijs præteritur, non populus à bono consule potiùs, quàm ille à vano populo repulsam fert) sed tamen vtrum malles, te, si* [e] *potestas esset, semel, vt Lælium consulem, an, vt Cinnam, quater? non dubito tu quid responsurus sis. Itaque video, cui committam. Nõ quemuis hoc idem interrogarem. responderet enim alius fortasse se non modò quattuor consulatus vni anteponere: sed vnum diem Cinnæ, multorum, & clarorum virorum totis*

a q. v. e. nisi fit.

b al. illud antiquum pertinere. *

c L. si vt fortiter,

d L. etsi cùm sapiens, & b.

e vide Victorium 12. Variat. 10.

totis ætatibus. Lælius si digito quem attigisset, pœnas dedisset. at Cinna, collegæ sui, consulis [a] Cn. Octauij, præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsaris nobilissimorum hominum: quorum virtus fuerat domi militiæq; cognita, M. Antonij omnium eloquentissimi, quos ego audierim, C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen [b] humanitatis, salis, suauitatis, lepôris. Beatúsne igitur, qui hos interfecit? mihi contrà non solùm eò videtur miser, quòd ea fecit, sed etiã quòd ita se gessit, vt ea facere ei liceret. Etsi peccare nemini licet. sed sermonis errore labimur. id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. Vtrùm tandem beatior C. Marius, tum cùm Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communicauit, pænè altero Lælio, (nam hunc illi duco simillimum) an cùm ciuili bello victor, iratus, necessarijs Catuli deprecantibus non semel respondit, sed sæpe, Moriatur [c]? in quo beatior ille, qui huic nefariæ voci paruit, quàm is, qui tam sceleratè imperauit. nam cum accipere, quàm facere præstat iniuriam: tum morti iam ipsi [d] aduentanti paullulum procedere obuiam, quod fecit Catulus, quàm, quod Marius, talis viri interitu sex suos obruere consulatus, & cõtaminare extremũ tempus ætatis. Duo de quadraginta [e] annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, cùm V. & xx. natũ annos dominatum occupasset. Qua pulchritudine vrbem, quibus autem opibus præditam, seruitute oppressam tenuit ciuitatem? Atqui de hoc homine à bonis auctoribus sic scriptum accepimus, summam fuisse eius in victu temperantiam, in [f] rebúsq; gerendis virũ acrem, & industrium, eundem tamen maleficum [g] natura, & iniustum. Ex quo omnibus, benè veritatem intuentibus, videri necesse est miserrimum. ea enim ipsa, quæ concupierat, ne tũ quidem,

[a] vox consulis, fortasse delenda, vt foris profecta.

[b] δεῖγμα.

[c] adde 9. Valer. 12. Plutarchum, Mac. Appianum 1. ciuil. Velleium, Florum. *

[d] a prouocabulum ipsi, non comparet in v.c neque agnoscit L.

[e] Idem 3. de Natura deorum. *

[f] fort. eúmq; in rebus gerendis virum acr.

[g] κακοῦργον φύσει, καὶ ἄδικον.

quidem, cùm omnia se posse censebat, consequebatur. Qui cùm esset bonis parentibus atque honesto loco natus (etsi [a] id quidem alius alio modo tradit [b]) abūdarétq; & [c] æqualium familiaritatibus, & consuetudine propinquorū: haberet etiam more Græcia quosdā adolescenteis amore coniunctos: credebát eorū nemini. sed [d] iys, quos ex familijs locupletū [e] seruos delegerat, quibus nomē seruitutis ipse detraxerat, & quibusdam conuenis, & [f] feris barbaris, corporis custodiam committebat. Ita propter iniustam dominatus cupiditatem in [g] carcerem quodammodo ipse se incluserat. Quinetiam, ne [h] tonsori collum cōmitteret, tondere filias suas docuit. Ita sordido, ancillaríq; artificio regiæ virgines, vt tonstriculæ tondebant barbam, & capillum patris. Et tamen ab ijs ipsis, cùm iam essent adultæ, ferrum remouit, instituitq; vt [i] candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi, & capillum adurerent. Cumq; duas vxores haberet, Aristomachen, [k] ciuem suā, Doridē autē Locrensem, sic noctu ad eas ventitabat, vt omnia specularetur, & perscrutaretur antè. Et, cùm fossam latā cubiculari lecto circūsededisset, eiúsq; fossæ transitum ponticulo ligneo cōiunxisset: eum ipsum, cùm fores cubiculi clauserat, detorquebat. Idémq; cùm in cōmunibus suggestis cōsistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. Atq; is cùm pila ludere vellet (studiosè enim id facitabat) tunicámq; poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. Hic cùm quidam familiaris iocans dixisset: Huic quidē certè vitā tuam committis: arrisisséq; adolescēs: vtrúmq; iussit interfici: alterum, quia viam demonstrauisset interimendi sui: alterum, quia id dictum risu approbanisset. Atque eo facto sic doluit, vt nihil grauiùs tulerit in vita. quē enim

a Is quem Isocrates libro ad Philippum, vti tenui familia natum, scribit. *

b q.v.c. tradidit)

c & copulationem, non habent pleriq; veteres cod.

d id familiare tyrannis scribit Plato 8. de repub. *

e v.c. locupletium ser.

f fort. & ferè barbaris.

g Idem commune est tyrannis 3. Plato 8. de Republica. *

h Idem Valerius 9. c. 13. *

i Idem 2. offic. *

k q.v.c. Aristomachan.

enim vehementer amaret[a], occiderat. Sic distrahuntur in contrarias parteis importentium cupiditates. Cùm huic obsecutus sis, illi est repugnãdum. Quamquam hic quidem tyrannus ipse indicauit[b], quàm esset beatus. Nã cùm quidam ex eius assentatoribus Damocles[c], commemoraret in sermone copias eius, opes, maiestatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam adium regiarum: negaréque vmquam beatiorem quemquam fuisse: Visne igitur, inquit, ô Damocle, quoniam hac te vita delectat, ipse eãdem degustare, & fortunam experiri meam? Cùm se ille cupere dixisset, collocari iussit hominem in aureo lecto, strato [d] pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto: abacósq; complureis ornauit argento auróq; cælato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere, eósq; ad nutum illius intenteis diligenter ministrare. Aderant vnguenta, coronæ: incendebãtur odores: mensa conquisitissimis epulis exstruebantur[e]. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari seta equina appensum, [f] demitti iussit, vt impendêret illius beati ceruicibus. Itaq; nec pulchros illos administratores [g] adspictebat, nec plenum artis argentum: nec manum[h] porrigebat in mensam: iam ipsæ defluebãt coronæ: denique exorauit tyrannum, vt abire liceret, quòd iam beatus nollet esse. Satísne videtur declarasse Dionysius, nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror impendeat? Atqui ei ne integrum quidem erat, vt ad iustitiam remigraret, ciuibúsq; libertatem, & iura redderet. iis enim se adolescẽs improuida ætate irretierat erratis, eáq; cõmiserat, vt saluus esse non posset, si sanus esse cœpisset. Quãtopere vero amicitias desideraret, quarum infidelitatem extimescebat, declarauit in

a v.c. amaret & ita L.

b al. iudicauit.

c Dimocles dicitur ab Acrone & Porphyrione 3. odar Horat. 1. vbi hic Damocles ab Horatio describitur. adde Persium satyr. 3.*

d L. strato pulcherrimo textili strag.

e q. v.c. construebantur, non pl.

f q.v.c aptum & ita L.ex veteri scripturæ actum *

g v.c. ministratores

h vide ad hunc locum Victorium 2. Variarum 20. & 3. de natura, infrà. *

in Pythagoreis duobus illis: quorum cùm alterum vadem mortis accepisset: alter, vt vadem suum liberaret, præsto fuisset ad [a] horam mortis destinatam: Vtinam ego, inquit, tertius vobis amicus adscriberer. Quàm huic erat miserum, carere consuetudine amicorum, societate victus, sermone omnino familiari, homini præsertim docto à puero, & artib. ingenuis erudito? Musicorum verò perstudiosum accepimus, poëtã etiam tragicum: quàm bonum, nihil ad rem. in hoc enim genere nescio quo pacto magis, quàm in aliis suum cuique pulchrum est. adhuc neminẽ [b] cognoui poëtam (& mihi fuit cum Aquino [c] amicitia) qui sibi non optimus videretur. Sic se res habet. Te tua, me delectant mea. Sed, vt ad Dionysiũ redeamus: omni cultu, & victu humano carebat: viuebat cum fugitiuis, cum facinorosis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus esset, aut vellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur. Non [d] ergo iam cum huius vita, qua tetrius, miserius, detestabilius excogitare nihil possum, Platonis, aut Architæ vitam cõparabo, doctorũ hominũ, & planè sapientium. Ex eadem vrbe humilẽ homunculũ, à puluere, & radio excitabo, qui multis annis post fuit, Archimedẽ [e] Cuius ego quæstor ignoratum ab Syracusanis, cùm esse omnino negarẽt, septũ vndiq; & vestitũ veprib. & dumetis, indagaui sepulcrum. tenebam enim quosdam senariolos, quos in eius monumẽto esse inscriptos acceperã: qui declarabãt, in summo sepulcro sphæram esse positã cum cylindro. Ego autẽ, cùm omnia collustrarẽ oculis (est enim ad portas Agragianas [f] magna frequẽtia sepulcrorũ) animaduerti columellã nõ multũ è dumis eminẽtẽ: in qua inerat sphæræ figura, & cylindri. Atq; ego statim Syracusanis (erãt autẽ principes mecũ) dixi, me illud ipsum

[a] L. ad horam morti destinatam:

[b] Idem Cicero 13. ad Atticum & Aristoteles 4. Ethic. [c] al. aliquibus.

[d] q. v. c. Non ego iam cum

[e] Hanc de Archimede narrationem è longinquo repetit Cicero, vt & Sallustius in Iugurthino, narrationem de Philenorum aris. vide Victoriũ 10. Variarum 13.

[f] L. Acraganas. al. Agrigentinas. al. Achradinas.

ipsum arbitrari esse, quod quaerẽ. Immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. Quò cùm patefactus esset aditus, ad aduersam basim accessimus. apparebat epigramma exesis posterioribus partibus versiculorum, dimidiatis ferè. Ita nobilissima Graeciae ciuitas, quondam verò etiam doctissima, sui ciuis vnius acutissimi monumẽtum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Sed redeat vnde aberrauit oratio. Quis est enim omnium, qui modò cum musis, id est, cum humanitate, & cum doctrina habeat aliquod commercium, qui [a] se non hunc mathematicum malit, quàm illum tyrannum? Si vitae modum, actionemq; quaerimus: alterius mens rationibus agitandis, exquirendisq; alebatur, cum oblectatione solertiae, qui est vnus suauissimus pastus animorum: alterius caede & iniuriis, cum & diurno, & nocturno metu. Age, confer Democritũ, Pythagoram, Anaxagoram, quae regna, quas opes studiis eorum, & delectationibus antepones? Et enim quae pars optima est in homine, in ea situm esse necesse est illud, quod quaeris, omnium optimum. Quid est autem in homine, sagaci ac bona mente melius? eius bono fruendum est igitur, si beati esse volumus. bonum autem mentis, est virtus. ergo hac beatam vitam cõtineri necesse est. Hinc omnia, quae pulchra, honesta, praeclara sunt, vt suprà dixi: sed dicendum illud idem paullò vberiùs videtur: plena gaudiorum sunt. ex perpetuis autem, pleniſque gaudiis cùm perspicuum sit vitam beatam exsistere, sequitur vt ea exsistat ex honestate. Sed, ne verbis solũ attingamus ea, quae volumus ostendere, proponẽda quaedam quasi mouentia sunt, quae nos magis ad cognitionem, intelligentiámque conuertant. Sumatur enim nobis quidã praestans vir optimis artibus, isque animo

[a] qui se non hunc esse m.

animo parumper, & cogitatione fingatur. Primùm ingenio eximio sit, necesse est. tardis enim mentibus virtus non facile committitur[a]: deinde ad [b] inuestigandum veritatem studio incitato. Ex quo triplex ille animi cœtus exsistit: vnus in cognitione rerum positus, & in explicatione naturæ: alter in descriptione expetendarum, fugiendarúmve rerũ: tertius in iudicando, quid cuique rei sit consequens, quid repugnans: in quo inest omnis tum subtilitas disserendi, tum veritas iudicandi. Quo tandem igitur gaudio affici necesse est sapientis animum, cùm his habitantem, pernoctantemq; curis? & [c], cùm totius mundi motus, conuersionesq; perspexerit, sideraq; viderit innumerabilia cælo inhærentia, cum eius ipsius motu congruere certis infixa sedibus? septem alia suos quaque tenere cursus, multùm inter se aut altitudine, aut humilitate distantia, quorũ vagi motus rata tamen & certa sui cuiusque spatia definiant? Horum nimirum adspectus impulit illos veteres, & admonuit, vt plura quærerẽt. Inde est indagatio nata initiorum, & tamquam seminum, vnde essent omnia orta, generata, concreta: quæq; animi sq; generis vel inanimi, vel [d] animati, vel muti, vel loquẽtis origo, quæ vita, quis interitus, quæq; ex alio in aliud vicissitudo, atque mutatio: vnde terra, & quibus librata ponderibus, quibus cuncta maria sustineantur: [e] in [f] qua omnia delata grauitate mediũ mũdi locum semper expetant, qui est idem infimus in rotũdo. Hæc tractãti animo, & noctes, & dies cogitãti, exsistit illa à deo Delphis præcepta cognitio, vt ipsa se mens vitiis [g] exutam, cognoscat, coniunctãq; cum diuina mẽte se sentiat, ex quo insatiabili gaudio cõpleatur. ipsa enim cogitatio de vi, & natura deorũ, studiũ incẽdit illius æternitatis imitanda, neq; se in breuitate

[a] v. c. comitatur. & ita L. [illegible].

[b] ad inuestigandam veritatem, &c. & ita v. c.

[c] v. c. vt cùm totius mundi motus.

[d] anim[illegible]

[e] v. c. sustineat. & ita L.

[f] L. in quam.

[g] hæ duæ voces, viti s exutam, in v. c. non comparent, nec eas agnoscit L.

vitæ collocatam putat, cùm rerũ causas alias ex aliis aptas, & necessitate nexas videt. Quibus ab æterno tẽpore fluentibus in æternum, ratio tamen, mensq; moderatur. Hæc ille intuens, atque suspiciens, vel potiùs omneis parteis, oraq; circumspiciens, quanta rursus animi tranquillitate humana, & citeriora considerat? hinc illa cognitio virtutis exsistit: efflorescunt genera, partesq; virtutum: inuenitur, quid sit, quod natura spectet [a] *extremum in bonis, quod in malis vltimũ, quò referenda sint officia, quæ degendæ ætatis ratio deligẽda. Quib. & talibus rebus exquisitis, hoc vel maximè efficitur, quod hac disputatione agitamus, vt virtus ad beatè viuendum sit se ipsa contenta. Sequitur tertia, quæ per omneis parteis sapientiæ manat, & funditur, quæ rẽ definit, genera dispartit* [b]*, sequentia adiungit, perfecta concludit, vera & falsa dijudicat, differendi ratio, & scientia. Ex qua cùm summa vtilitas exsistit ad res ponderãdas, tũ maximè ingenua delectatio, & digna sapientia* [c]*. Sed hæc otij. Transeat idem iste sapiens ad rempub. tuendam, quid eo possit esse præstantius, cùm* [d] *cõtineri prudentia vtilitatẽ ciuium cernat, iustitia nihil in suam domũ inde deriuet, reliquis vtatur tot, tamq; variis virtutibus? adiunge fructũ amicitiarum: in quo à doctis positũ est cùm consilium omnis vitæ, consentiens, & pæne conspirans, tũ summa iucunditas è quotidiano cultu, atq; victu. Quid hæc tãdem vita desiderat, quo sit beatior? cur* [e] *rei fertæ tot, tantisq; gaudijs, fortuna ipsa cedat necesse est. Quòd si gaudere talibus bonis animi, id est, virtutib. beatum est, omneisq; sapientes ijs gaudijs perfruuntur: omneis eos confiteri beatos esse necesse est. A. Etiámne in cruciatu, atque tormentis? M. An tume in viola putas* [f] *aut in* [g] *rosa dicere? an Epicuro, qui tantũmodò induit*

[a] q. v. e. exspectet non pl.

[b] v.c. dispertit, & ita L.

[c] al. sapiente.

[d] L. cùm prudentia vtilitatem: &c. & ita q.v.c.

[e] L. cui rei refertæ tot, &c.

[f] sic aliquot è nostris v.c. alij putabas, & ita L.

[g] sic in rosa potare dixit a. de finibus, & Horat in rosa perfundere liquidis odoribus.

induit personã philosophi, & sibi ipse hoc nomẽ inscripsit, dicere licebit: quod quidem, vt habet se res, me tamen plaudente dicit, nullum sapienti esse tempus, et si vratur [a], *torqueatur, secetur, quin possit exclamare, Quàm pro nihilo puto! cùm præsertim omne malũ dolore definiat, bonũ voluptate: hæc nostra honesta, turpia irrideat, dicátq;, nos in vocibus occupatos, inaneis sonos fundere, neque quidquam ad nos pertinere, nisi quod aut læue, aut asperũ in corpore sentiatur. Huic ergo, vt dixi, non multum differenti à iudicio ferarũ, obliuisci licebit sui? & tum fortunam contemnere, cùm sit omne & bonum eius, & malum in potestate fortunæ: tum dicere, se beatum in summo cruciatu, atq; tormentis, cùm cõstituerit non modò summũ malum esse dolorem, sed etiam solùm? Hæc verò illa sibi remedia comparauit ad tolerandum dolorẽ, firmitatẽ animi, turpitudinis verecundiam, exercitationẽ, consuetudinémq; patiendi, præcepta fortitudinis, duritiam* [b] *virilem: sed vna se dicit recordatione acquiescere præteritarum voluptatũ: vt si quis æstuans, cùm vim caloris nõ facilè patiatur, recordari velit, se aliquando in Arpinati nostro gelidis fluminib. circumfusum fuisse, non enim video, quo modo sedare possint mala præsentia præteritæ voluptates. Sed cùm is dicat semper beatum esse sapientẽ: cui dicere hoc, sibi constare vellet, non liceret: quídnam faciendum est iis, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honestate careat, existimant? me quidem auctore etiam Peripatetici, veterésq; Academici balbutire* [c] *desinant aliquando* [d] *apertéq;, & clara voce audeant dicere beatam vitam* in Phalaridis taurum descensuram. *Sint enim tria genera bonorum, vt iam à* [e] *laqueis Stoicorum, quibus vsum me pluribus, quàm soleo,*

[a] verba gladiatoria & auctoratorum, vri, torqueri, secari, vel vri, cædi, occidi. Seneca 5. epi. 37. & 13. epi. 39. dixi ad I. vlt. ff. de muneribus.*

[b] al. duritiem non pl.

[c] Nonius c. 2. in Balbutire 92.*

[d] al. aliquando desinant ita Nonius d. loco.*

[e] ἀπὸ βρόχων.

intelligo, recedamus: sint sanè illa genera bonorum, dū corporis, & externa iaceant humi, & tantummodò, quia sumenda sunt, appellentur bona: alia autem diuina illa, longè, latéq; se pandant, cælúmq; cõtingant[a], vt, ea qui adeptus sit, cur eum beatum modò, & non beatissimum etiam dixerim? dolorem verò sapiens extimescet? is enim huic maximæ sententiæ repugnat. Nam contra mortem nostram, atque nostrorum, contráq; ægritudinem, & reliquas animi perturbationes satis esse videmur superiorum dierum disputationib. armati, & parati. dolor esse videtur acerrimus virtuti aduersarius. is ardenteis faceis intentat: is fortitudinem, magnitudinẽ animi, patientiam se debilitaturum[b] minatur. Huic igitur succumbet virtus? huic beata sapientis, & constantis viri vita cedet? quàm turpe! ô dij boni. Pueri Spartiatæ non ingemiscunt verborum dolore laniati. Adolescentium æreges, Lacedæmone[c] vidimus ipsi incredibili contentione certãteis pugnis, calcibus, vnguibus, morsu denique vt exanimarentur, priusquam se victos faterentur. Quæ barbaria India vastior, aut agrestior? in[d] ea tamen gente primùm ij, qui sapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucasi niueis, hiemalémq; vim perferunt sine dolore: cúmq; ad flammam se applicuerint[e], sine gemitu aduruntur. Mulieres[f] verò in India, cùm est cuiusque earum vir mortuus, in certamen, iudiciúmq; veniunt, quam plurimùm ille dilexerit. plures n. singulis solent esse nuptæ. Quæ est victrix, ea læta, prosequentibus suis, vnà cum viro in rogum imponitur: illa victa, mæsta discedit. Numquam naturã mos vinceret. est enim ea semper inuicta. Sed nos vmbris, deliciis, otio, languore, desidia animum infecimus: opinionibus, malóque more delinitum[g] molliuimus.

[a] L. contingant: ea qui adeptus sit.

[b] al. debellaturum, non pl.

[c] fuit & apud Lacedæmonios διαγώνιος libro 2 Tusculana supra. *

[d] Idem 3. Valer. 3. 7. P. in 2. Philostrat. Apoll. de Brachmanu. *

[e] q. v. c. applicauerunt.

[f] Idem Valerius 2. c. 6. *

[g] al. delenitum

Ægyptio-

Ægyptiorum morem quis ignorat? quorum imbuta mentes prauitatis [a] erroribus, quamuis carnificinam priùs subierint, quàm ibim, [b] aut aspidem, [c] aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: quorum etiam si imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recusent. De hominibus loquor. quid [d] bestiæ? nónne frigus, non famem, non montuagos, atque siluestreis [d] cursiu lustrationéſq; patiuntur? nónne pro suo partu ita propugnant, vt vulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? omitto, quæ perferant, quæq; patiantur ambitiosi, honoris causa: laudis studiosi, gloriæ causa [e]: amore incensi, cupiditatis. plena vita exemplorum est. Sed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, vnde deflexit. Dabit, dabit, inquam, se in tormenta vita beata: nec iustitiam, temperantiam, in primísq; fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam prosecuta, cum tortoris os viderit, consistet: virtutibúsq; omnibus sine vllo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra foreis (vt antè dixi) liménq; carceris. quid enim ea fœdius, quid deformius, sola relicta, comitatu [g] pulcherrimo segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest. nec enim virtutes sine beata vita cohærere possunt, nec illa sine virtutibus. Itaque eam tergiuersari non sinent, secúmq; rapient, ad quemcũque ipsa dolorem, cruciatúmq; ducentur. sapientis est enim proprium, nihil, quod [h] pœnitere possit, facere, nihil inuitum: splendide, constanter, grauiter, honestè omnia: nihil ita exspectare, quasi certò futurum: nihil, cùm acciderit, admirari, vt inopinatum, ac nouũ accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre: suis stare iudiciis. Quo quid sit beatius, mihi certè in mentem venire non potest. Stoicorum quidem facilis conclusio est. Qui cùm finem bonorum esse

[a] fort. prauis erroribus.
[b] vide Iuuenalem Satyra 15. vide Diodorum 1. c. 8.
[c] al. Apim. rectè Apis enim hos Ægyptiorum Deus.*
[d] L. quid? bestiæ nónne frigus, &c.
[d] al. siluestri cursus, vt videatur hic locus sumptus ex vetere quodam poeta. sic Catullus libello de Atti, siluicultrix.*
[e] v. c. gratiæ & ita L. Alij capiunt hanc particulam causa.*
[g] fort. à comitatu.
[h] fort. cuius pœnitere p-

seserint, congruere naturæ, cúmq; ea conuenienter
[a] L. in sapiẽtis situm non
viuere: cùm id sit in [a] sapiente situm non officio solùm, verùm etiam potestate, sequatur necesse est, vt, cuius in potestate summum bonum, in eiusdem vita beata sit. Ita fit semper vita beata sapientis. Habes, 5
quæ fortissimè de beata vita dici putem, &, quo modo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissimè. A. Melius quidem afferre nihil possum:
[b] q.v.c. impetrarim libenter, nisi mol.
sed à te impetrare [b] libenter velim, nisi molestum sit,
quoniam te nulla vincula impediunt vllius certæ dis- 10
ciplinæ, libásq; ex omnibus, quodcumque te maximè specie veritatis mouet: quod paullo antè Peripateticos, veterémq; Academiam hortari videbare,
[c] al. retractatione.
vt sine retractione [c] liberè dicere auderent, sapientem esse semper beatissimos, id velim audire, 15
quemadmodum his putes consentaneum esse id dicere. multa enim à te contra istam sententiã dicta sunt, & Stoicorum ratione conclusa. M. Vtamur igitur libertate: qua nobis solis in Philosophia licet vti: quorum oratio nihil ipsa iudicat, sed habetur in omneis parteis, vt ab alijs ipsa possit per se, nullius auctoritate adiuncta, iudicari. & quoniam videris hoc 20
[d] al. hoc *
velle, vt, quæcumque dissentium Philosophorum sententia de finibus sit, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam præsidij, quod [d] quidẽ Carneadem disputare solitum accepimus: sed is, vt contra Stoicos, quos studiosissimè semper refellebat, & contra quorum disciplinam ingenium eius exarserat: nos 25
[e] v.c. nos autem illud cùm pace ag. Vrsin illius vel illorum. *
[e] illud quidem cum pace agemus. si enim Stoici fineis bonorum rectè posuerunt: confecta res est: necesse est semper beatum esse sapientem. Sed quæramus vnamquamq; reliquorum sententiam, si fieri potest, vt hoc præclarum quasi decretum beatæ vitæ possit omnium sententiis, & disci- 30

plinis

plinis conuenire. Sunt autem hæ de finibus, vt opinor, retentæ defensæque sententiæ: primùm simplices quattuor: Nihil[a] bonum, nisi honestum, vt Stoici: Nihil bonum, nisi voluptatem, vt Epicurus: Nihil bonum nisi vacuitatem[b] doloris, vt Hieronymus: Nihil bonum, nisi naturæ primis bonis, aut omnibus, aut maximis frui, vt Carneades contra Stoicos disserebat. Hæc igitur simplicia: illa mixta: Tria genera bonorum, maxima animi, secunda corporis, externa tertia, vt Peripatetici, nec multo veteres Academici secus. Voluptatem cum honestate Clitomachus,[c] & Callipho copulauit. Indolentiam autē honestati Peripateticus Diodorus adiunxit. Hæ sunt sententiæ, quæ stabilitatis aliquid habeant. Nam Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorúmq; aliorum euanuerunt. Hi quid possint obtinere, videamus, omissis Stoicis: quorum satis videor defendisse sententiam. Et Peripateticorū quidē explicata caussa est: præter Theophrastum, & si qui illum secuti, imbecillius horrent dolorē & reformidāt. Reliquis quidem licet facere, quod ferè faciunt, vt grauitatem, dignitatémq; virtutis exaggerent. Quā cùm ad cælū extulerunt, quod facere eloquentes homines copiosè solent: reliqua ex collatione facile est conterere, atque contēnere. nec enim licet iis, qui laudem cum dolore petendam esse dicunt, negare, eos esse beatos, qui illam adepti sunt. Quamquam enim sint[d] in quibusdam malis: tamē hoc nomē beāti longè & latè patet. Nam Vt quæstuosa mercatura fructuosa oratio dicitur, nō si altera semper omni damno, altera omnis[e] tempestatis calamitate semper vacet[f] sed si multo maiori[g] ex parte exstet in vtraq; felicitas: sic vitā, nō solùm si vndiq; referta bonis est, sed si multo maiore, & grauiore ex parte bona propendent,

[a] Bonum esse dicebant Stoici, id quod honestū esset: Epicurus voluptatem: Hieronymus vacuitatem doloris: Carneades, frui primis naturæ bonis aut omnibus aut maximis: Clitomachus voluptatem cum honestate: Diodorus indolentiā cum honestate.*

[b] al. nisi vacuitatem, vt Hieronymus vide Victorium 1. Variar. 18.*

[c] v.c. Dinomachus, & ita L.

[d] v.c. sant.

[e] al. omni.*

[f] al. vacat.*

[g] v.c. maiore & ita L.

propēdent, beata recte dici potest. Sequetur igitur horum ratione vel ad supplicium beata vita virtutem. cumq; ea descendet in taurum, Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone auctoribus, nec eā minimis blandimentis corrupta deseret. eadem Calliphontis[a] erit, Diodoriq; sententia: quorum vterque honestatem sic complectitur, vt omnia quæ sine ea sint, longè, & retroponenda censeat. Reliqui habere se videntur angustius: enatant[b] tamen: Epicurus, Hieronymus, & si qui sunt, qui disertum illum Carneadem curent defendere. nemo est enim, qui[c] eorum bonorum animum putet esse iudicem, eumq; condocefaciat[d], vt ea quæ bona, maláve videantur, possit contemnere. Nam quæ tibi Epicuri videtur, eadem erit Hieronymi: & Carneadis causa, & hercle omnium reliquorum. quis enim parum est contra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo, si placet, quem mollem, quem voluptarium dicimus. Quid? is tibi mortēmne videtur, an dolorem timere? qui eum diem, quo moritur, beatam appellat, maximisq; doloribus affectus, eos ipsos inuentorum suorum memoria, & recordatione confutat[e]: nec hoc sic agit, vt ex tempore quasi effutire videatur. de morte enim ita sentit, vt dissoluto animante, sensum exstinctum putet: quod autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. Item de dolore certa habet, quæ sequatur: quorum magnitudinem breuitate consolatur, longinquitatem leuitate. quid tandem? isti grandiloqui[f] contra hæc duo, quæ maximè angunt, meliùs se habēt quam Epicurus? an ad cetera, quæ mala putātur, non & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati videntur? quis nō paupertatem extimescit: neq;[g] tamen quisquam philosophorum. Hic verò ipse quam

parno

[a] al. Calliphonis.

[b] Sic Horat. enatat ex spes & Eurip. Hippolyto. Plat. 5 de repub. ἐκνῆσαι.*

[c] L. quin.

[d] ita Nonius cap. 2. in Condoce facere. 107*

[e] al. compensat.*

[f] citatur à Nonio cap. 2. in grandiloqui 362*

[g] L. neque tamen non quisquam philos.

parvo est contentum? nemo de tenui victu plura dixit. etenim quæres pecunia cupiditatem afferunt, vt amori, vt ambitioni, vt quotidianis sumptibus copiæ suppetant: cùm procul ab iis omnibus rebus absit, cur pecuniam magnoperè desideret, vel potiùs curet omnino? an Scythes [a] Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere: nostrates philosophi [b] facere non potuerunt?

[a] vide Laërtium lib. 1. in Anacharsi.*

[b] al. Philosophi non poterunt.

[c] Illius epistola fertur his verbis, Anacharsis Hannoni salutem. Mihi amictus est, Scythicum tegmen: calciamentum, solorum callum: cubile, terra: pulpamentum, [d] fames: lacte, caseo, carne, vescor. Quare vt ad quietũ me licet venias. Munera autem ista, quibus es [e] delectatus, vel ciuibus tuis, vel diis immortalibus dona. *Omnes ferè Philosophi omnium disciplinarum, nisi quos à recta ratione natura vitiosa detorsisset, hoc eodem animo esse potuerunt. Socrates, in pompa [f] cùm magna vis auri argentique ferretur,* Quam multa non desidero, *inquit. Xenocrates, cùm legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima: adduxit [g] legatos ad cœnam in Academiam: iis apposuit tantum, quod satis esset, nullo apparatu. Cùm postridie rogarent eum, cui numerari iuberet: Quid? vos hesterna, inquit, cenula non intellexistis, me pecunia non egere? quos cùm tristiores vidisset,* XXX. *minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur. At verò Diogenes liberiùs, vt Cynicus, Alexandro roganti, vt diceret, si quid sibi opus esset. Nunc quidem paullulum, inquit, à sole abis. [h] offecerat videlicet aprieanti. Et hic quidem disputare solebat, quanto regem Persarum vita, fortunáq; superaret. sibi nihil deesse: illi satis vmquã fore. se eius voluptates nõ desiderare, quibus nunquam satiari ille posset: suas eum cũ sequi*

[c] L. poterunt.

[d] fort. pulmentum.

[e] v.c. quibus delicatus es, vide ad hunc locum Victorium 15. Variar. 19. al. legunt, quibus deliciaris, vel quibus deliciatus es.*

[f] vel in foro. Ita enim refert Laërtius, vbi rerum venalium erat multitudo.*

[g] q.v.c. abduxit leg. non plac.

[h] verbum absis abest ab a. v.c. neque id agnoscit L.

nullo

nullo modo posse. Vides, credo, vt Epicurus cupiditatum genera diuiserit, non nimis fortasse subtiliter, vtiliter tamen: partim esse naturales, & necessarias: partim naturales, & non necessarias: partim neutrum: necessarias satiari posse penè nihilo: diuitias enim naturæ, parabiles esse. Secundum autem genus cupiditatum, nec ad potiendum difficile censet, nec verò ad carendum. Tertias, quòd essent planè inanes, neq; [a] necessitatem modò, sed ne naturam quidem attingerent, funditus eijciendas putauit. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, hæque voluptates sigillatim [b] extenuantur: quarum genera non cõtemnunt: quærunt tamen copiam. nam & obscœnas voluptates, de quibus multa ab illis haberetur oratio, facileis, communeis, in medio sitas esse dicunt: eásque si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant: ab iisq; abstinere minime esse difficile, si aut valetudo, [c] aut officium, aut fama postulet: omninoq; genus hoc voluptatum optabile esse, si non obsit: prodesse [d] numquam. Totiúmq; hoc de voluptate sic ille præcepit, vt voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandã, expetendámque putet: eadémque ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper est fugiendum. itaque hac vsurum compensatione sapientem, vt voluptatem fugiat, si ea maiorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat maiorem efficientem voluptatem: omniáq; iucunda, quamquam sensu corporis iudicentur, ad animum referri tamen. Quocirca corpus gaudere tam diu, dum præsentem sentiret voluptatem: animum & præsentem percipere pariter cum corpore, & prospicere venientem, nec præteritam præterfluere sinere, ita perpetuas, & contextas volup-

[a] al. neque non necessitatem modò, al. neque modò non necessitatem,*

[b] L. sigillatim ext. q. v. c. singulatim, &c.

[c] v. c. valitudo

[d] al. prodesse quandoquã.*

voluptates in sapiente fore semper, cùm exspectationi [a] *speratarum* [b], *perceptarum memoria* [c] *iungeretur. Atque ijs similia, ad victum etiam transferuntur, extenuantúrque magnificentia, & sumptus epularum, quod paruo cultu natura contenta sit. Etenim quis hoc non videt, desiderijs ista condiri omnia? Darius in fuga, cùm aquam turbidam, & cadaueribus inquinatã bibisset, negauit vmquam se bibisse iucundiùs. Nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat: cui* [d] *cùm peregrinanti Ægyptum, comitib. non consecutis, cibarius* [e] *in casa panis datus esset, nihil vsum est illo pane iucundius. Socratem ferunt, cùm vsque* [f] *ad vesperum contentiùs ambularet, quæsitúmq; esset ex eo: quare id faceret: respondisse, se quo meliùs cenaret, opsonare ambulando famem. Quid? victum Lacedæmoniorum in* [g] *phiditijs nónne videmus? vbi* [h] *cùm tyrannus cenauisset Dionysius, negauit se iure* [i] *illo nigro, quod cenæ caput erat, delectatum. Tum is qui illa coxerat, minime mirum, inquit: condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit ille? Labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota, fames, sitis. his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Atque hoc non ex hominum more solùm, sed etiam ex bestijs intelligi potest, quæ, vt quicquid obiectũ est, quod modo à natura non sit alienum, eo contentæ non quærunt ampliùs. Ciuitates quædam vniuersæ, more doctæ, parsimonia delectãtur, vt de Lacedæmonijs paullo antè diximus. Persarum à Xenophonte victus exponitur: quos negat ad panẽ adhibere quidquã, præter nasturtium. Quamquam, si quædã etiam suauiora natura desideret, quã multa ex terra, arboribúsq; gignuntur cum copia fa-*

[a] al. exspectatio. *
[b] speratæ, *
[c] al. memoriæ *
[d] L. cui cùm peregrinanti comitib. non cons. & ita Nonius.
[e] Cibarius panis, sordidus. Nonius cap. 1. in Cibarium, vbi hunc locum citat Ciceronis, qui ad cibum seruis datur nec delicatus. Isidorus 20. c. 2. Eadem forma vinum cibarium Nonio d. loco, sic apud eundem homo cibarius pro sordido d. loco. Cibarij panis meminit Cornelius Celsus lib. 2. *
[f] v. c. ad vesperam.
[g] al. in philitiis.
[h] Imò coquum emisse eo nomine dicitur à Plutarcho in Laconicis, & Stobæo c. [illegible]
[i] quod optimum videbatur Spartanis

a al. præstantiæ

cili, tum suauitate præstantiæ? adde siccitatem, quæ consequitur hanc continentiã in victu. adde integritatem valetudinis. Confer sudãteis, ructanteis, refertos epulis, tamquam opimos bones. tum intelliges, qui voluptatem maximè sequãtur, eos minimè consequi: incunditatémq; victus esse in desiderio, non in satietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis, ferunt, cùm cenauisset apud Platonem, eoq; conuiuio admodum delectatus esset, vidisséq; eum postridie, dixisse: Vestræ quidem cenæ non solùm in præsentia, sed etiam postero die incundæ sunt. Quid, quòd ne mente quidẽ recte vti possumus, multo cibo, & potione cõpleti? Est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos: in qua scriptũ est his ferè verbis: Quò cùm venissem, vita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum, Syracusanarumq; mensarũ, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri, nec vmquam pernoctare solum: cetera quæ comitantur huic vitæ, in qua sapiens nemo efficitur vmquam, moderatus verò multo minùs.

Quæ enim natura tam mirabiliter temperari potest? quo modo igitur iucunda vita potest esse, à qua absit prudentia? absit moderatio? ex quo Sardanapali opulentissimi Syriæ b regis error agnoscitur, qui incidi iussit in busto,

b al. Assyriæ

Hæc habeo, quæ edi, quæq; exsaturata libido
Hausit: aut illa iacent multa, & præclara relicta.

Quid aliud, inquit Aristoteles, in bouis, non in regis sepulchro inscriberes? hæc habere se mortuũ dicit: quæ ne viuus quidem diutiùs habebat, quã fruebatur. Cur igitur diuitiæ desiderentur? aut vbi paupertas beatos esse non finit? Signis c credo, tabulis, d ludis. Si quis est, qui his delectetur, nõne meliùs tenues homines fruũtur quã illi, qui his abundant? est enim earum omnium

c L. In signis
d al. tabulis pictis.

rerum

rerum nostra in vrbe summa in publico copia. Qua qui priuati habent, nec tamen multa, & rarò vident, cùm in sua rura venerint. Quos tamen pungit aliquid, cùm, illa vnde habeant, recordantur. Dies [a] defi-
ciet, si velim paupertatis causam defendere. aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quã paucis, quam paruis rebus egeat, quàm vilibus. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offensio, sapientem beatum esse prohibebit? vide, ne plus commendatio in vulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria, molestiæ habeat, quàm voluptatis. Leniculus sanè noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquã ferentis mulierculæ, vt mos in Gracia est, insusurrantísque alteri, Hic est ille Demosthenes. Quid hoc leuius? At quantus orator? sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Intelligendum est igitur, nec gloriam popularem ipsam [b] per se expetendũ, nec ignobilitatem extimescendam. Veni Athenas, inquit Democritus: neque me quisquam ibi [c] agnouit. Constantem hominem, & graue, qui glorietur, à gloria se abfuisse [d]. An tibicines, iique, qui fidibus vtuntur, suo, non multitudinis arbitrio, cantus, numerosque moderantur, vir sapiens, multo arte maiore præditus, non quid verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret? an quidquam stultius, quàm, quos singulos, sicut operarios, barbarósque contemnas [e], eos aliquid putare esse vniuersos? ille verò nostras ambitiones, leuitatésque contemnet [f] honoresq; populi, etiam vltrò delatos, repudiabit: nos autem eos nescimus, antequàm pœnitere cœpit, contemnere [g]. Est apud Heraclitum physicum de principe Ephesiorũ Hermodoro, vniuersos ait Ephesios esse morte multandos, quòd, cùm

a fort Dies me deficiet.

b fort. Ipsum per se esse expetendam.

c ibi abest ab o.v.c. nec agnoscit. L. neque etiam extat apud Laertium, in Democrito.

d L. afuisse. & ita duo v.c.

e v. c. contempnas, mendosè.

f v.c. contempnet, mendosè.

g v.c. contẽnere mẽdosè

ciuitate

ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti sunt, Nemo de nobis vnus excellat: sed, si quis exstiterit, alio in loco, & apud alios sit. An hoc non ita fit omni in populo? nonne omnem exsuperantiam virtutis oderunt? quid? Aristides (malo enim Graecorum, quàm nostra proferre) nonne ob eam causam expulsus est patria, quòd praeter modum iustus esset? Quantis igitur molestijs vacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? Quid est enim dulcius otio literato? ijs dico litteris, quibus infinitatem rerum atque naturae, & in hoc ipso mundo caelum, terras, maria cognoscimus. Contemto igitur honore, contemta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimescendum sit? exsilium [a] *credo: quod in maximis malis ducitur. Id si propter alienam, & offensam populi voluntatem malum est: quam sit ea contemnenda, paullo antè dictum est. Sin abesse à patria miserum est, plena miserorum prouincia sunt: ex quibus admodum pauci in patriam reuertuntur. At multantur bonis exsules. Quid tum? parúmne multa de toleranda paupertate dicuntur? iam verò exsilium* [b]*, si rerum naturam, non ignominiam nominis quaerimus, quantum demum à perpetua peregrinatione differt? in qua aetates suas philosophi nobilissimi consumserunt, Xenocrates, Crantor, Arcesilas, Lacydes, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater, Carneades, Panaetius Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius, innumerabiles alij: qui semel egressi, numquam domum reuertêre. At enim* [c] *nõ sine ignominia afficere* [d] *poterit sapientem. de sapiente enim est haec omnis oratio, cuiuure id accidere non possit. nam iure exsulantem consolari non oportet. Postremò ad omneis casus facillima ratio est eorum, qui ad voluptatẽ ea*

a al. exsilium.

b al. exsilium.

c al. At enim non erit sine ignominia. Ignominia afficere poterit sapientem? de sapiẽre enim, & cita Manutius. *

d al. attingere *

ea referunt, quæ sequuntur in vita: vt quocunque hæc loco suppeditent, ibi beatè queant viuere. Itaq; ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest,

Patria est, vbicunque est bene.

5 Socrates quidem cùm rogaretur, cuiatem[a] se esse diceret, Mundanum, inquit. totius enim mundi se incolam, & ciuem arbitrabatur. Quid T. Albutius[b]? nónne animo æquissimo Athenis exsul philosophabatur? cui tamen illud ipsum non accidisset, 10 si in repub. quiescens, Epicuri legibus paruisset. Quî enim beatior Epicurus, quòd in patria viuebat, quàm[c] Metrodorus, quòd Athenis? aut[d] Plato Xenocratem vincebat, aut Polemo Arcesilam, quo esset beatior? Quanti verò ista ciuitas æstimanda est, ex 15 qua boni, sapientesq; pelluntur? Demaratus[e] quidem Tarquinij regis nostri, pater, tyrannum Cypsellum[f] quòd ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi suas fortunas constituit, ac liberos procreauit. Num stultè anteposuit exsilij libertatẽ domesticæ seruituti? 20 Iam verò motus animi, sollicitudines, ægritudinesq; obliuione leniuntur, traductis animis ad voluptatẽ. Non sine causa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in plurib. bonis esse sapientẽ, quia semper sit in voluptatibus. Ex quo efficiputat ille, quod quærimus, vt sapiens semper beatus sit. Etiámne, si sensibus 25 carebit oculorum[g], si aurium? Etiam. nam ista ipsa contemnit. Primùm enim, horribilis ista cæcitas quib. tandem caret voluptatibus? cùm quidam etiam disputẽt, ceteras voluptates in ipsis habitare sensibus: 30 quæ autem adspectu percipiantur, ea non versari in oculorum vlla iucunditate: vt ea, quæ gustemus, olfaciamus[h], tractemus, audiamus, in ea ipsa, vbi sentimus, parte versentur, in oculis tale nihil sit. animus accipit

[a] citatur à Nonio cap. in Cuias. 187. *

[b] al. Albucius?

[c] v.e. quàm quòd Athenis, Metrodorus?

[d] fort. An Plato Xenocratẽ vincebat, aut Pol.

[e] vide Liuium l.1.2.§.2.ff. de origine iuris *

[f] vide Herodotum 5. *

[g] DE CÆCITATE ET CÆCIS. *

[h] q.v.c. oleamus.

accipit quæ videmus. Animo autem multis modis, varijsq; delectari licet, etiam si nõ adhibeatur adspectus. Loquor autem de docto homine, & erudito, cui viuere est,[a] cogitare. sapientis enim cogitatio[b] non fermè ad inuestigandum adhibet oculos aduocatos. etenim si nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti similis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici est quidem paullo obscœnius, sed non absurda sententia est: cuius cæcitatem cùm mulierculæ lamentarentur, Quid agitis? inquit: an vobis nulla videtur voluptas esse nocturna? Appium quidem veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magistratib. & ex reb. gestis intelligimus, in illo suo casu, nec priuato nec publico muneri defuisse. C. autem Drusi domum cõpleri consultoribus solitam accepimus: cùm quorum res esset, sua ipsi non videbant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis, Cn. Aufidius prætorius & in senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam scribebat historiam, & videbat[c] in literis. Diodorus[d] Stoicus, cæcus multos annos nostræ[e] domi vixit. Is verò, quod credibile vix esset, cùm in philosophia multo etiam magis assiduè, quàm antea, versaretur, & cùm fidibus Pythagoreorum more vteretur, cumq; ei libri nocteis, & dies legerentur, quibus in studiis oculis non egebat: tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discentib. vnde, quò, quãq;[f] lineam scriberent. Asclepiadem ferunt, non ignobilem, Eretricum[g] philosophum, cùm[h] quidam quæreret: quid ei cæcitas attulisset, respondisse, Vt puero vno esset comitatior. Vt enim vel summa paupertas tolerabilis sit si[i] liceat[k], quod[l] quibusdam Græcis quotidie: sic cæcitas ferri facile possit, si non desint subsidia vale-

[a] νοεῖν.
[b] q. v. c. cognitio.
[c] fortè viuebat*
[d] L. Diodorus.
[e] v. c. domi nostræ vixit, & ita L.
[f] v. c. quam lineam scr. & ita L.
[g] L. Eretria cum fort. Eretrium.
[h] fort. Cum quidam ex eo quær.
[i] id est si liceat, πτωχεύειν, id est, stipem cogere*
[k] al. libeat,*
[l] προσαιτεῖν.

valetudinũ. [a] *Democritus luminib. amissis, alba scilicet, & atra discernere nõ poterat: at verò bona, mala: æqua, iniqua: honesta, turpia: vtilia, inutilia: magna, parua poterat: & sine varietate colorum licebat viuere beatè, sine notione rerũ non licebat. Atq; hic vir impediri animi etiam aciem, adspectu oculorum arbitrabatur: & cùm alij sæpe, quod* [b] *esset ante pedes non viderent, ille* [c] *infinitatem omnem peregrinabatur, vt nulla in extremitate consisteret. Traditum est etiam, Homerum cæcum fuisse. At eius picturã, non poesim, videmus. Quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ* [d] *species formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigiũ, qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus est, vt, quæ ipse non viderit, nos vt videremus, effecerit? quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac voluptatem, aut cuiquam docto defuisse vmquam arbitramur? aut, ni ita se res haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus* [e]*, agros, & patrimonia sua reliquissent: huic discendi, quærendique diuinæ delectationi toto se animo dedidissent* [f]*? Itaq; augurem Tiresiam, quem sapientem fingunt poëtæ, numquam inducunt deplorantem cæcitatem suam: at verò Polyphemum Homerus cùm immanem, ferumque finxisset, cum ariete etiam colloquentem fecit, eiusque laudare fortunas, quòd, quà vellet, ingredi posset, & quæ vellet, attingere. Rectè* [g] *hæc quidem. nihilo enim erat ipse Cyclops, quàm aries ille, prudentior. In* surditate [h] *verò quidnam est mali? erat surdaster M. Crassus: sed aliud molestius, quòd male audiebat, etiam si, vt mihi videbatur, iniuria. Epicurei nostri Græcè fari nesciunt, nec Græci* [k] *Latinè. ergo hi in illorum, & illi in horum sermone surdi: omnésq;* [l] *id nos in ijs linguis, quas non intel-*

[a] v. c. ad valetudinem.

[b] alludit ad versum qui extat 2. de diuinat.*

[c] L. ille in infinitatem.

[d] q. v. c. quæ species formaq. pugnæ, quæ acies,

[e] vide 5. de finibus, vbi dixi.*

[f] L. dedissent.

[g] q. v. c. Et rectè quidem & ita L.

[h] DESVRDITATE.* [i] al. sed illud mol.

[k] Facm. Opici vt sint populi Campaniæ, de quibus Strabo,

[l] L. omnésque itidem nos,

intelligimus, quæ ſunt innumerabiles, ſurdi profectò ſumus. At vocem catharœdi non audiunt: ne ſtridorẽ quidẽ ferre tum, cùm acuitur: aut grunnitum[a], cùm iugulatur ſus: nec, cùm quieſcere volunt, fremitum murmurantis maris. Et, ſi cantus eos fortè delectãt, primùm cogitare debẽt, antequam hi ſint inuenti, multos beatè vixiſſe ſapientes. deinde multo maiorem percipi poſſe legendis his, quàm audiendis, voluptatẽ. Tùm, vt paullo antè cæcos ad aurium traducebamus voluptatem, ſi licet ſurdos ad oculorum. etenim qui ſecum loqui poterit, ſermonem alterius non requiret. Congerantur in vnum omnia, vt idem oculis, & auribus captus ſit: prematur etiam doloribus acerrimis corporis: qui primùm per ſe ipſi plerumq; conficiunt hominem: ſin[b] fortè longinquitate producti, vehementiùs tamen torquent, quàm vt cauſa ſit, cur ferantur: quid eſt tandem, dij boni, quod laboremus? portus enim præſto eſt, quoniam[c] mors ibidem eſt, æternum nihil ſentienti receptaculum. Theodorus[d] Lyſimacho mortem minitanti: Magnum verò, inquit, effeciſti, ſi cantharidis vim conſecutus es. Paulus Perſæ deprecanti, ne in triumpho duceretur, In tua id, inquit, poteſtate eſt. Multa primo die, cùm de ipſa morte quæreremus nõ pauca etiã poſtero, cùm ageretur de dolore, ſunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud ſanè periculum eſt, ne non mortem aut optandam, aut certè non timendam putet. Mihi quidem inuita, ſeruanda videtur illa lex: quæ in Græcorũ conuiuiis obtinetur. [e] Aut bibat, inquit, aut abeat. Et rectè. Aut eniꝫ fruatur aliquis pariter cũ aliis voluptate potãdi: aut, ne ſobrius in [f] violẽtiã vinolẽtorũ incidat, antè diſcedat: ſic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiẽdo relinquas. Hæc eadem, quæ Epicurus, totidẽ verbis dicit

[a] citatur à Nonio cap. 2. in Grunnire. *

[b] fort. dein. ſin. fortè. long.

[c] Mors æternum nihil ſentienti receptaculum *

[d] adde quædam ſimilia ex 1. Tuſculana.

[e] ἢ πίθι, ἢ ἄπιθι.

[f] q. v. c. in violentiorum multorum incid. non pl.

dicit[a] & Hieronymus. Quòd[b] si ijs[c] philosophis, quorum ea sentẽtia est, vt virtus per se ipsa nihil valeat: omne quod honestum nos, & laudabile esse dicimus[d], illi caussam quiddam & inanis vocis sono decoratum esse dicent[e]: & [f]tamẽ semper beatum esse censent sapientem: quid tandẽ à Socrate, & Platone perfectíſq; philosophis faciendum putes[g]? quorum alij tantam præstantiam in bonis animi esse dicunt, vt ab his corporis, & externa obscurentur. Alij autem hæc ne bona quidem ducunt, in animo reponunt omnia. Quorum controuersiam solebat, tamquam honorarius arbiter, iudicare[h] Carneades. nam cùm quæcumque bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda viderentur: neq; tamen Peripatetici plus tribuerẽt diuitijs, bonæ valetudini ceteríſq; rebus generis eiusdem, quam Stoici: cùm ea, re, non verbis ponderarentur: caussam esse dissidendi negabat. Quare hunc locum ceterarum disciplinarum philosophi quemadmodum obtinere possint, ipsi viderint. Mihi tamẽ gratũ est, quod de sapientiũ perpetua bene viuendi facultate dignum quiddam philosophorum voce profitentur. Sed quoniam manè est eundum, has quinque dierum disputationes memoria comprehendamus. Equidem mè etiam conscripturum arbitror. vbi enim melius vti possumus hoc, cuimodi est, otio? ad Brutum q. nostrum hos libros alteros quinque mittemus. à quo non modò impulsi sumus ad philosophicas[i] scriptiones, verùm etiam lacessiti. In quo quantum ceteris profuturi simus, non facile dixerimus: nostris quidem acerbissimis doloribus, variisque & vndique circumfusis molestiis alia nulla potuit inueniri leuatio.

a al. dicit Hieronymus.
b L. Quod si ij Philosophi.
c al ij Philosophi, *
d q. v. c. dicamus.
e al. dicant: attamen semper *
f delenda videtur copulatio &.
g q. v. c. vides?
h for ... dicare.
i al. Philosophas. sic Plato φιλόσοφον φύσιν. sed Nonius cap. 2. in Lacessere. 501. legit Philosophiæ scriptionem. *

FINIS.